

É Romani Glinda

Den romska spegeln

December 2019

AVSKEDSNUMMER

ERG säger farväl!

20 ÅR AV INFORMATION UPPHÖR

Den romska ledaren

Kära läsare av det sista numret av É Romani Glinda.

Ja så har det gått 22 år sedan starten av tidningen. Det har varit ett intressant jobb att förmedla romska nyheter till romer både i Sverige och i utlandet. Tydligt har vi gjort ett bra jobb eftersom vi inte fått några större klagomål på innehåll eller fakta i tidningen genom alla dessa år. Det tar vi på redaktioner som ett bevis på bra utfört jobb. Synd att vi inte kunde fortsätta att dela nyheter på grund av minskat tidskriftsstöd från Kulturrådet. Normalt motiverar inga bidragsgivare sänkta eller höjda bidrag, men vi hade pressat fram ett svar på frågan, vad var motiveringen till ett sänkt bidrag med 50 000 kronor.

Kulturrådets motivering var att ”referensgruppen var överens om att det är väldigt angeläget att stödja Romani Glinda men ser också att den på många sätt inte håller en professionell journalistisk nivå. En sak som togs upp var att redaktören skriver väldigt mycket av materialet själv”. Att det är Bengt som skrivit de flesta artiklarna beror ju på att väldigt få romer kan eller vill skriva en artikel. Det har ju som de flesta vet en historisk bakgrund. Romerna fick ju inte ens gå i skolan i Sverige förrän på sextiotalet. Vi har även bett icke—romer om artiklar och ibland fick vi in artiklar, men vi kunde aldrig honorera någon som andra tidningar gör. Så det blev väldigt få bidrag. Men vi har haft de som återkommande har skrivit och det är vi tacksamma för.

Men nu är vi här och har gjort ERG:s sista nummer.

Jag kan tycka att det rimmar dåligt med Länsstyrelsens årsrapport 2018 som publicerades 2019 om romsk inkludering. Där står det hur viktigt det har varit att ha med sig romsk media i sitt arbete.

Romsk media är en viktig kanal för Länsstyrelsen för att nå ut med information om det arbete som myndigheten genomför inom ramen för romsk inkludering. Under 2018 har É Romani Glinda genomfört ett flertal intervjuer med myndigheten och skrivit ett flertal artiklar om myndighetens arbete.

Jag hade nog förväntat mig en kommentar om nedläggningen, men inget kom från dem eller några andra myndig-

heter. Det känns som ”shit happens”. Men det finns de som hört av sig och några av dem har skrivit i detta nummer.

Nu hoppas jag att det finns någon annan som kan rapportera om vad som händer, för det sker mycket just nu. I skrivandets stund ser vi att Bagir Kwiek i Göteborg har utsetts till romsk läsambassadör för två år framåt och det vill hela redaktionen gratulera honom till.

I detta sista nummer har vi valt att ta fram de viktigaste artiklarna som skrivits i tidningen sedan starten, men så klart har vi kortat ner dem. Vill man läsa mer ingående kan man läsa alla tidningarna på vår hemsida www.romaniglinda.se.

Förintelse tar stor plats i detta nummer, något som ERG har synliggjort sedan första förintelsekonferensen i Stockholm för 20 år sedan. 27 januari och andra augusti har blivit viktiga datum för romerna inte bara i Sverige utan överallt i världen där det finns romer. Det andra stora blocket i tidningen är kulturen och myndigheternas syn på romer.

Föreningen É Romani Glinda fortsätter sitt arbete som vanligt. Fullt ös. Närmast kommer vi att arrangera Förintelsen minnesdag den 27 januari i Hedvig Eleonora kyrka på Östermalm. Den 8 april kommer vi att fira Internationella romerdagen med Stockholms romer. I sommar kommer vi åter att arrangera 5 Folk Festival i Skarpnäck och i Kungsträdgården. Och på hösten genomför vi åter Romska kulturdagar. I januari har vi boksläpp i Piteå på Berith Kalanders bok om sin pappa Georg, som bytte dragspelet mot gruvhjälm. Då presenteras även Mia Taikons nya pekbok om Maja. Vi har flera bokmanus på gång, lagom till Romska kulturdagar. Den fjärde boken i serien om Barnen på Tanto kommer inom kort. Gunilla Lundgren fortsätter att skriva med de romska barnen i Le glaténgo pen club i Rinkeby. Boken kommer att heta Min mamma är en ängel.

Tack för tiden som har varit!!!

God helg!

Fred

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik, Mia Taikon och Gertrude Nilsson Björklund

Omslagets foto är taget från den danske hovfotografen
Joakim Eskildsen bok ”The Roma Journeys”

Vår bidragsgivare
Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!

Sidan 26 Här är de som reste till Ukraina för att på plats se var de romska massgravarna finns.

Sid 36 Under temat romsk kultur kan du bland annat läsa om romska smycken.

Sidan 72 Om Bakro kan du läsa här. Det finns även teckningar innsprängda lite här och var i tidningen.

Sidan 76 Om Rosa Taikon kan du läsa här.

Teman i ERG:s sista nummer

I BÖRJAN VAR ORDET
SIDAN 4

ROMERDAGEN
SIDAN 8

ROMSKA ELDSJÄLAR
SIDAN 12

DO OCH ROMERNA
SIDAN 16

ROMSKA FESTIVALER
SIDAN 18

ROMSKA FÖRENINGAR
SIDAN 22

FÖRINTELSEN
SIDAN 26

ROMSK KULTUR
SIDAN 36

NOBEL I RINKEBY
SIDAN 48

ROMSKA MYNDIGHETER
SIDAN 50

ROMSKA BOSÄTTNINGAR
SIDAN 58

PRISADE ROMER
SIDAN 62

ROMER I MISÄR
SIDAN 64

MYNDIGHETERNAS SYN
SIDAN 66

RKC STOCKHOLM
SIDAN 74

ROSA TAIKON
SIDAN 76

REGISTRET
SIDAN 78

5 FOLK FESTIVAL
SIDAN 80

BOKMÄSSAN
SIDAN 82

I BÖRJAN VAR ORDET

Minnet av en tidning

É Romani Glindas sista nummer publicerades i februari i år. Den lades ner när Statens kulturråd skar ner på tidningsstödet i en redan ansträngd budget. Bidraget sänktes från 225 000 kronor till 175 000 kronor. Tråkigt men sant. Sveriges enda romska tidning tvingades bort efter 22 år som informationsbärare.

Text: Fred Taikon **Foto:** ERG

Fred Taikon

É Romani Glindas tidningsverksamhet startade 1989. Sveriges regering hade då fått i uppdrag av Europarådet att inventera vilka etniska grupper som skulle kunna betraktas som nationella minoriteter. Regeringen kontaktade då bland annat Nordiska zigenarrådet för samtal. De i sin tur kallade in andra romska grupper och samtalen kom snart i gång för ett betänkande. Sju romska företrädare satt nu för första gången och samtalade om gruppen romer i Sverige.

Utredarna hade dock trott att romer var en homogen grupp. Man hade mycket lite kunskap om att gruppen hade bott i landet i 500 år. Det visste inte heller så mycket om språket, att det fanns ett otal romska varieteter av språket Romani chib, ett språk vi idag kallar romska.

Många romer hade hört talas om detta, men visste inte vad som diskuterades på regeringskansliet. De var oroliga för vad man talade om och varför. Bland de romer som hört om detta var vår äldreman Borta Friberg. Han bad mig ta reda på vad som var på gång och rapportera. Sagt och gjort, jag kontaktade kansliet och kom i kontakt med Cissi Stork som vänligt bjöd in mig. Jag berättade att många romer var oroliga och att de hade bett mig undersöka vad som var på gång. Hon förstod oron. Vi bestämde att jag skulle få närvara vid

alla möten och kommande konferenser. Under samma tid hade regeringen även kontaktat judar, samer, sverigefinnar och tornedalingar för att göra samma inventering.

Jag är glad över att jag blev insläppt som observatör och kunde skriva om det och att jag senare blev delaktig i arbetet.

Rapporteringen jag gjorde till olika intresserade romer kom i små informationsbrev som sedan blev till kompendier. Allt detta gjordes i en, på den tiden, bra 386 dator. Jag blev modigare och skapade så första numret av É Romani Glinda som skrevs i Word. Jag kunde i princip inget om layouter och bildhantering. Jag och min fru Maja-Lena gjorde de första numren tillsammans. Då var det enbart text. Vi fotograferade först med min Leica kamera, sedan kom de första digitala kamerorna. Det var en revolution för mig som hade fotograferat sedan 14-års ålder med analoga kameror, laddade med film av märket Kodak Chrome.

De digitala bilderna kunde nu laddas ner på en diskett och sedan flyttas in i datorn. Vad lätt det blev!

Tiden gick och vi gjorde flera tidningar, men problemet var ekonomin. Det blev dyrt att kopiera och posta tidningen till våra romer. Vi var ofta i kontakt med Nordiska zigenarrådet där Alike Stobin var ord-

förande och Ingrid Schiöler kassör. Ingrid hade hört om vår ekonomiska situation så föreningen beslöt att bidra med 1000 kronor för kommande porto. En bra och tacksam hjälp.

Nu hade andra myndigheter startat att arbeta med romer, bland andra socialförvaltningen. Där arbetade Ann-Marie Algemo och Lena Loiske. Jag berättade för dem om ekonomin och Ann-Marie föreslog att vi skulle söka bidrag hos dem för kommande utgivning.

Det var vårt första institutionella

År 2-2001
É Romani Glinda
and
The Gypsy Mirror

Utgivn och fotograferad av
Fréd Taikon, Stockholm
Telefon +46 8 7794031
E-mail frgd1@igila.com

*Ett av de allra först numrena av
É Romani Glinda.*

bidrag. Vi kom senare att få bidrag till tidningen från Statens Kulturråd.

Nu kunde vi resa runt till alla möten och konferenser för åiterrapportering till alla nyfikna romer och andra som ville sätta sig in i vad som var på gång i den romska frågan.

Vi delade ut tidningar på möten och konferenser och efterfrågan ökade. Vi skapade ett prenumerationsregister som blev allt större med tiden.

Det hade nu gått några år sedan starten och vi insåg att det blev svårare och svårare att hålla en god kvalitet på tidningen som fortfarande var i kompendium format.

Vi hade talat med Algemo och Loiske om hjälp med att få fler romer att skriva i tidningen.

Loiske hade kommit på en idé om att kontakta en kille hon kände sedan tidigare arbete. Hon frågade honom om han inte kunde hjälpa oss att skapa en tidning, hur man skriver och arbetar med layout och foton.

Jag och Maja-Lena träffade Bengt O Björklund under en lunch och kom överens om att träffas hemma hos oss. Kursen startade med en introduktion av det professionella layoutprogrammet QuarkXPress. Samtidigt blev kurs i journalistik och fotobehandling.

Tidningen fick nu ett nytt utseende, ett utseende som har följt oss fram till idag.

Maja-Lena kom att bli en hejare i programmet och jag skrev artiklar.

Bengt korrade alla artiklar och gjorde om dem till mer journalistiska texter.

2002 blev Bengt anställd i projektet som journalist och layoutare.

Nu hade vi en tidningsredaktion och fler och fler blev involverade. Vårt barnbarn Rosario blev snabbt känd på regeringskansliet, han var hemma i Sverige på sina sommarlov och gillade att sitta vid datorn och laborera. Han kom att bli vår datorexpert och bildhanterare. Bilderna i tidningen fick högre kvalitet.

Det har hela tiden varit svårt att få tag på artiklar skrivna av andra än oss, men vi har genom åren haft några trogna

*Den tidiga redaktionen
bestod av Fred och
Maja-Lena Taiskon samt
Bengt O Björklund och
Ropsario Ali.*

medarbetare runt om i landet som skrivit artiklar, debatt och tecknat. Jag vill nämna Gunilla Lundgren, Ulf Lundkvist, Ingrid Schiöler, Birgitta Israelsson, Thomas Hammarberg, Hans Caldaras och Bennie Åkerfeldt.

É Romani Glindas sista nummer publicerades i februari i år. Tidningen lades

ner på grund av kraftiga nedskärningar i Statens kulturråds tidsningsstöd, ett stöd som redan från början inte täckte de kostnader som tidningen hade. Bidraget sänktes från 225 000 till 175 000. Tråkigt men sant.

Jag vill med denna korta berättelse tacka alla som har läst och medverkat.

Bengt och Fred besöker Istanbul 2006.

Fred och Bengt på redaktionen i arbete med detta nummer.

Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund under en Bakroutställning i Huddinge 2016.

Det blev några år

Journalisten Bengt O Björklund dök upp hemma hos Fred och Maja-Lena Taikon en höstdag 2001 för att lära ut journalistik och hur man använder QuarkXPress och Photoshop. 18 år senare fanns han fortfarande kvar när tidningen lades ner.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ERG

En sen höstdag 2001 ringer telefonen. Det är Lena Loiske som ringer. Henne hade jag träffat på Socialtjänstförvaltningen där jag arbetat som journalist först på tidningen Socialtjänsten och senare när borgarna tog makten i stadshuset och döpte förvaltningen till Resursförvaltningen på tidningen Resurs som jag och Arne Dahl skapade från början. Arne Dahl var god vän till tecknaren Ulf Lundkvist som ofta illustrerade i tidningarna han jobbat med.

Nåväl, i samtalet med Lena visade det sig att hon ville veta om jag kunde tänka mig att coacha ett romskt par som sedan några år tillbaka gav ut en tidning gjord i Word och utskriven på en skrivare i svartvitt. "Han heter Fred Taikon och han kan bli lite arg ibland", sa hon. Jag skulle lära honom och hans fru hur man använder QuarkXPress och Photoshop, hur man skriver en brödtext, vad som ska stå i en ingress och hur man rubriksätter. Vid tillfället arbetade jag som journalist på

tva tidningar för ett mediaföretag som hette Framtiden Direkt. Jag tackade ja och träffade Maja-Lena Taikon och Fred Taikon veckan därpå och vi satte igång.

Jag fick hjälp av Stellan, en skicklig layoutare på Framtiden Direkt med att skapa en helt ny layout för É Romani Glinda och i december 2001 kom det första numret ut, tryckt på ett tryckeri på Kungsholmen.

Omslaget var i färg, inlagan var i svartvitt.

Ett år senare blev jag allvarligt sjuk och blev uppsagd från mitt arbete på Framtiden Direkt. Fred kontaktade Arbetsförmedlingen kultur och förhandlade fram ett lönebidrag så att jag skulle kunna fortsätta att arbeta med É Romani Glinda. Under sjukdomens tio svåra år fortsatte jag mitt arbete som journalist och layoutare för Fred och Maja-Lena. Jag skrev nu nästan alla artiklar och layoutade. Freds barnbarn Rosario Ali tog hand om bildhanteringen. Maja-Lena gjorde korsord och ett uppslag med romska matrecept.

Ett par år efter starten av den nya É Romani Glinda ringde jag till Ulf Lundkvist, tecknaren som bor i Kolmården och som jag hade samarbetat med på Skandinavien direkt, en gratistidning för alla sjuksköterskor. Där hade vi gjort en serie som hette Fia, en lakoniskt lagd sjuksköterska med dräpande kommentarer om som sin samtid och sitt liv som sjuksköterska. Jag skrev manus, Ulf tecknade. Nu föreslog jag att vi skulle starta en serie om en romsk man i tidningen på samma sätt. Jag skulle skriva manus och han teckna, och så föddes Bakro som Ulf utan ersättning tecknade i cirka 15 år.

Ganska snart blev hela tidningen tryckt i färg och jag och Fred reste runt på många konferenser och möten, både här i Sverige och utomlands. Vi träffade många toppolitiker och romska eldsjälar, kulturpersonligheter och vanliga vänliga romer.

För sju år sedan blev jag friskförklarad och fick mera ork.

Det har varit en lång resa som har gett mig mycket även om jag samtidigt har haft en parallell karriär som poet, konstnär och slagverkare. Många av dem som jag har träffat genom åren kommer att förbli mina vänner.

FOTO: JULIANA WIKLUND

FÖRINTELSENS MINNESDAG

– 27 JANUARI

Den 27 januari är en dag då vi hedrar minnet av alla som mördades under Förintelsen och dem som stod emot. En dag för alla som vill uttrycka sitt stöd för alla människors lika värde. År 2020 är det 75 år sedan förintelselägret Auschwitz-Birkenau befriades.

Forum för levande historia arrangerar en minnesceremoni på Raoul Wallenbergs torg, i Stockholm.

Ljuständning från kl. 15.00

Minnesceremoni kl. 17.00-17.40

Internationella romerdagen

*Blomsterkransen
läggs i vallgraven
som omgärdar
Malmöhus fästning.*

Firandet av den 8 april

Sedan 2002 har romer i Sverige firat den Internationella romerdagen den 8 april. Det första firandet skedde i Malmö med kransnedläggning i vallgraven som leder ut i havet. Här följer ett axplock ur de artiklar om den 8 april vi har skrivit genom åren

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Den 8 april 2002 hälsade Stefano Kuzhikov, ordförande i Romernas Riksförbund, alla välkomma att delta i den Internationella romerdagen. Han inledde med den romska välkomstfrasen: "Te aven baxtale romale", vi hälsar er alla välkomna att fira romernas stora dag.

För första gången firades Internationella romerdagen i Sverige. Samtidigt firade man att det är 1000 år sedan utvandringen av romer från Indien påbörjades.

250 romer kom till Malmöhus fästning för att närvara vid ceremonin som världen över kallas The River Ceremony, en vattenceremoni där en blomsterkrans sänks ner i en flod eller i havet och flyter iväg med strömmen. Men den här gången sänktes blomsterkransen i vallgraven som omgärdar Malmöhus fästning. Ceremonin ska symbolisera romernas vandring genom tiderna,

– Vi hedrar även minnet av våra förfäder som en gång började utvandringen från vårt ursprungsland Indien för tusen år sedan. Blommorna och de tända ljusen är för att hedra våra gamla och döda romer, förklarade Stefano Kuzhikov..

Den internationella romerdagen stad-

fästes den 8 april 1971 på den första romska världskongressen i London då romerna blev erkända som en nation. Samtidigt bildades Internationella Romano Union och sången Gelem gelem antogs som den romska nationalsången. Samtidigt erkände man den romska flaggan.

2003 firade romer i över 60 länder den 33:e Internationella romerdagen.

I Stockholm firade föreningen Romskt Kulturcentrum dagen på Stadshuset tillsammans med 350 gäster; romer, vänner och inbjudna politiker samt förvaltningar

Romer som firar 8 april i Stadshuset.

och andra intresserade. RKC:s välkomst-tal hölls av ordförande Fred Taikon. Han talade bland annat om den gemensamma Candle light ceremonien. En ceremoni som symboliserar en växande gemensam solidaritet och ett budskap om fred.

Cele Idich presenterade serbiska festkläder. Flickorna hade vida byxliknande kläder i olika färger och tyger.

De serbiska flickorna dansade till serbisk musik.

Hans Caldaras avslutade kvällen med sin svenska musikgrupp.

Helsingborgs romer firade för första gången Internationella Romerdagen 2006 i Tycho Braheskolans aula. Romer kom från närliggande städer för att delta i firandet.

Den romska flaggan hissades i topp till romernas jubel, därefter sjöngs nationalhymnen Gelem gelem på rungande romska.

Firandet av den Internationella romerdagen i Malmö 2007 skedde i parken. Där hade man planterat ett vårdträd. Trädet var skänkt till romerna av Malmö stad.

– Vi tycker att det är viktigt att romerna har en mötesplats som symboliserar deras gemenskap och kulturella rötter, sade Rolf Jonsson, från Malmö stad vid invigningen.

Vårdträdet, ett magnoliaträd, invigdes av Romska kulturcentrets chef Monika Kaldaras. Hon välsignade trädet och klippte samtidigt det röda bandet.

– Det här är vårt land, sade hon i samma ögonblick som publiken jublade och klappade händerna. Därefter släppte barnen upp heliumfyllda ballonger i de romska färgerna rött, grönt och blått. Sedan bjöd RKC Malmö på fest i det stora tältet i parken.

I Göteborg kom inte firandet igång förrän 2011. Då hissades den romska flaggan för första gången. Tal hölls av kommunalrådet Thomas Martinsson, Soraya Post och Bagir Kwiek. Aktivisten och Röda Korsarbetaren Ingrid Schiöler tilldelades utmärkelsen Hedersrom för sina insatser för romerna under fyrtio år.

Soraya post var rörd över att romerna fått ett erkännande i kommunen.

– Vi skapar historia här idag, sade hon

Firandet i Helsingborg.

med gråten i halsen. Detta är ett erkännande och det är stort. Jag har inga ord som kan beskriva vad jag känner. Det känns extra roligt att se att så många romer kommit hit idag. Jag tror att det är första gången vi är så många som samlats för att fira denna dag.

2013 firades den 8 april på många platser runt om i Sverige. I Stockholm bjöd É Romani Glinda och projektet Romané Bućá på konferens och fest. Bland inbjudna gäster fanns Thomas Hammarberg och Jasenko Selimović.

Thomas Hammarberg talade om romernas situation i Europa.

Även 2014 firades 8 april på Tensta träff,

En av talarna var åter Thomas Hammarberg, en man som ÉRG:s läsare känner väl vid det här laget. Han berättade i samtal med Fred Taikon om sitt nya uppdrag som ledare av den nya kommissionen mot antiziganism.

– Ett resultat av vitboken kom redan dagen efter den presenterats. En kommission mot antiziganism som leds av dig

Firandet i Göteborg.

Firandet på Tensta träff.

Thomas. Jag kan inte tänka mig någon bättre lämpad för detta arbete än du, sade Fred Taikon inledningsvis.

2018 års firande av den Internationella

Romerdagen skedde i Skarpnäcks kulturhus, en familjefest med sång och musik, dans och mycket god mat.

Efter att Rosmarie Caldaras firat flag-

gan i topp satte festligheterna igång.

Teatern på Skarpnäcks kulturhus var fullsatt när Fred Taikon körde igång sitt bildspel med gamla foton. Det var många som var intresserade. Hansi Friberg var en av de som kände igen personerna på bilderna och berättade gärna vilka de var.

De två virtuoserna Witt Mihaj och Jacob Laci Silberstein hoppade med jämna mellanrum in på scenen och spelade och sjöng.

Thomas Hammarberg och Fred Taikon.

Rosmarie Caldaras under firandet i Skarpnäck.

Lars Lindgren minns

Under de åtminstone sista tio åren av Erik Ljungbergs levnad brukade jag återkommande besöka honom. Ett givet inslag var att vi tillsammans alltid läste det senaste numret av E Romani Glinda. Med utgångspunkt i tidningens artiklar om händelser och aktiviteter i den romska världen kunde vi tillsammans bilda oss en uppfattning om det arbete som pågick och om allt som var aktuellt. Särskilt nöje var såklart "gamla bilder berättar" som återkallade minnen av en numera svunnen tid. Recepten uppskattades också särskilt. Bland mycket annat har E romani Glinda för mig varit något att umgås, diskutera och minnas kring.

Lars Lindgren

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

ROMSKA ELDSJÄLAR

*Deltagarna i
Romani studies i
Istanbul.*

Romani Studies i Istanbul 2006

Adrian Marsh, brittisk traveller, och Elin Strand är två unga eldsjälar som under flera år har arbetat och forskat om romer i Turkiet. 2006 höll de för andra året i rad i en Romani Studies kurs på Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. 38 deltagare från olika länder i Europa deltog, ERG var där.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ERG

Adrian är en engelsk historiker, som i många år har bedrivit forskning om romernas historia och ursprung. Elin Strand är en svensk akademiker som varit bosatt i Istanbul de senaste tre åren där hon tillsammans med Adrian startat kurser om romernas historia och kultur. Dessa kurser har bland annat hållits på Svenska Institutet och stöttats av Svenska generalkonsulatet i Istanbul. Kurserna har rönt stor uppmärksamhet och uppskattas av de som har deltagit. Tillsammans har de bägge samlat in mycket material om romer som redovisas under kursens gång.

Årets Romani Studies kurs hade samlat 38 deltagare från olika länder i Europa, elva kom från Sverige.

Under elvahundratalet dokumenteras den första spåkvinnan i Istanbul, berättade Adrian.

Eftersom grekerna på den tiden trodde att alla som kunde magi kom från Egypten

kallades romerna för egyptier som sedermera blev det engelska ordet Gypsy.

– Ett folk karaktäriseras ofta av ett prästerskap, en helig bok och ett heligt land. Romerna har inget av detta, men är ändå ett folk. De har många seder som har levt vidare genom århundraden. Renlighetslagarna är en av dem. När pesten härjade i Europa och folk dog som flugor drabbade den inte romerna i samma takt, mycket på grund av deras närmast maniska renlighet. Detta fick den omgivande befolkningen att tro att de hade det ihop med djävulen. De startade därför pogromer och många romer slogs ihjäl, berättade Adrian.

Romernas ursprung finns, enligt Adrian, i en tid då muslimska arméer gör raidar inne i Indien för att plundra.

– Den ursprungliga utvandringen av det folk som kallas Dom måste ha skett

i samband med arabinvasionen av Sindh i slutet av 600-talet. De arabiska härarnas attack på Indusdalen var blodiga och enorma antal indier dödades och tillfångatogs under general al-Thakafis kommando. Ett stort antal indier blev då klientsoldater i den arabiska armén. De förblev hinduer och hade med sig fältkockar, pilmakare, tältmakare, svärdsmän, fruar barn och så vidare. Nederlag på den tiden innebar att man istället kom att ingå i den vinnande hären. Men dessa arméer blev med tiden kraftigt decimerade och kvar blev bara kampföljarna, folket runt om krigarna. Den här bilden speglar, enligt Adrian, det förhållande att de indier vi idag kallar Dom var icke-krigförande indier som hade med sig de yrken de utövade i härarnas närhet. De blev strandsatta lite här och var i muslimska samhällen.

Aleka Stobin kämpade för romerna

En stor man har plötsligt lämnat oss. En man som inte var rädd för att ta itu med olika problem. Och allra helst med de problem som gällde hans folk.

Aleka Stobin var en finsk rom med mycket sisu.

Text och foto: Fred Taikon

Som femtonåring kom Aleka Stobin till Sverige tillsammans med en man som hette Ponkola. Han hade hört att Ponkola skulle träffa romer i Sverige. Och då ville han följa med.

Men tyvärr blev han besviken då han kom till boplatsten i Tantolunden.

Han hade trott att vi kunde tala samma språk, men när han upptäckte att han inte förstod vad mina föräldrar sa, tänkte han att här i Sverige har jag inget att göra.

Men han viste inte då, hur fel han hade. Han visste inte då att han skulle komma tillbaka och göra stordåd. Och att han skulle komma att ägna hela sitt liv åt att arbeta, för och tillsammans med romer.

I början på 70-talet arbetade Aleka för socialtjänsten. Han var familjepedagog, socialsekreterare, arbetsförmedlare och projektmedarbetare och handledare i romska frågor. Han var också med i fronten och demonstrerade för romernas sak.

Han var med och uppvaktade politiker och skolstyrelsen i kampen för att romer skulle få bo i lägenheter och för romska barns rättighet att få gå i skolan.

Aleka var med att bilda Nordiska zigenarrådet som bara ett år sedan bytte namn till Romernas Riksförbund. Där var han aktiv styrelsemedlem i 25 år.

I mitten på 70-talet for Aleka med en delegation till Indien för att bland annat leta sina rötter och där kom han att träffa premiärminister Indira Gandhi.

När den finske biskopen Vikström tog kontakt med Sveriges Ärkebiskop Gunnar Veman,

berättade han om det arbete som pågick i Finland, att man bland annat haft en gudstjänst med romer och att den hade gått på romska. Han berättade även att han offentligt hade bett romerna om ursäkt för den förföljelse och diskrimi-

nering kyrkan tidigare hade bedrivit mot dem.

Den Svenska Församlingsnämnden fick då i uppdrag att bilda en samtalsgrupp med Aleka Stobin, Birger Rosengren och Lars Demetri, tillsammans med Svenska Kyrkans Fredrik Sandström. År 2000 bad även den Svenska biskopen offentligt romerna om förlåtelse för de förföljelser som kyrkan utsatt dem för. Aleka var rak på sak, uttryckte sina kritiska tankar utan att tänka på hur andra kunde uppfatta det. Hans starka sida var att han inte hade några svårigheter med att be om ursäkt om han sårat någon. Och han var aldrig ovän med folk någon längre tid.

I mitten på 90-talet fick stadsrådet Leif Blomman Blomberg i uppdrag av regeringen att bilda en arbetsgrupp inom Inrikesdepartementet. Arbetsgruppens uppgift var att lämna förslag till insatser

som skulle främja romernas situation i samhället.

Aleka var en av dem som satt med i den arbetsgruppen och arbetet resulterade i att romerna fick minoritetsstatus år 2000. Det innebar också att det romska språket blev ett av Sveriges fem nationella minoritetsspråk.

Aleka Stobin mötte Indira Gandhi i Indien.

En milstolpe för romska rättigheter

2017 valdes den romska kvinnan Livia Járóka till vice ordförande för det europeiska parlamentet i Bryssel. Det är den första romska politikern som fått en så stor position i Europaparlamentet.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Europaparlamentet

Livia Járóka är rom och valet av henne som vice ordförande i Europaparlamentet markerar en milstolpe för

alla i den romska rättighetsrörelsen. Under hela sin karriär som parlamentsledamot i över ett decennium

(2004-2014 och sedan september 2017) har Livia Járóka varit aktivt engagerad i att främja romers rättigheter och hon arbetat mycket med jämställdhetsfrågor. Hon har varit en nyckelperson som lett till att romskrelaterade policyfrågor har gjort genombrott i politiken, till exempel inom den europeiska ramen för nationella strategier för integrering av romer. Hennes arbete är mycket uppskattat och hon har fått flera utmärkelser som till exempel Årets parlamentsledamot (2006 och 2013) inom kategorin rättvisa och grundläggande rättigheter.

Livia Járóka ger hopp åt dem som arbetar med romska frågor, men också för de miljoner romer som bor i Europa.

”Att ge egenmakt till romerna, särskilt till de romska kvinnorna, att bli demokratiska och deltagande ledare i skapandet av ett mer omfattande europeiskt projekt är av största vikt” skriver nyhetssajten ERIO.

Victoria Mohacsi

I Europaparlamentet är två av ledamöterna romer. Båda är från Ungern. È Romani Glindas utsända, Anna-Maria Höglund, har träffat Victoria Mohacsi.

Som en av två romska parlamentsledamöter, bägge från Ungern, har Victoria Mohacsi ett viktigt jobb. Livia Járóka var den första romska ledamoten. Hon företräder det konservativa partiet Fidesz i Ungern. Victoria Mohacsi är invald för det liberala Fridemokratiska partiet och hon har varit EU-parlamentariker sedan 2004. Ungern har totalt tjugofyra platser i parlamentet och två är alltså romer.

Den första EU-resolutionen om romer i EU är viktig för att det är första gången som EU erkänner diskriminering av romer inom EU:s gränser. Det är Victoria Mohacsi som skrivit texten till dokumentet

och det rör sig främst kring frågor om bostäder, hälsa, arbetslöshet och sociala frågor.

– När jag började som EU-politiker trodde jag att det bara var i Östeuropa som romer diskrimineras. Nu vet jag att det sker i alla länder, säger hon.

Den fråga som engagerar henne allra mest är utbildningssituationen för romska barn. Våldigt många romska barn place-ras i klasser eller skolor för utvecklingsstörda elever.

– I vissa regioner i Ungern går 80 procent av de romska barnen i specialskolor. Skulle våra barn bära på en genetisk kod som innebär att de är förståndshandikappade, frågar sig Victoria Mohacsi upprört.

– Det handlar förstås om diskriminering, fortsätter hon.

Just nu är hon engagerad i en rättsprocess som drivs i Ungern där tjugofyra skolor har stämts för att de diskriminerar romer.

Den romska panelen.

John Stauffer och Adam Weiss.

Daut Qulangjiu och Fred Taikon.

Romskt toppmöte i Pristina

2017 var tredje gången som Civil Rights Defenders anordnade Regionala Västra Balkans romska toppmöte i Pristina, Kosovo. Fokus 2017 låg på media. ERG deltog även i programmet 2018.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

2017 års toppmöte fokuserade på att diskutera och analysera aktuella ämnen och trender relevanta för romers rättigheter. Den fortsatta kampen mot antiziganism fanns givetvis på agendan, den senaste europeiska rättspraxisen relaterad till romers rättigheter, romska kvinnors egenmakt och det sätt på vilket medierna porträtterar romer.

Detta år samlades 90 romska aktivister från Kosovo, Albanien, Montenegro, Makedonien, Serbien, Bosnien och Hercegovina, Turkiet, Sverige och Ungern i Pristina.

Adam Weiss, chef på European Roma Rights center, ERRC, menade att romerna idag står upp allt mer för sina rättigheter. Dåliga nyheter är, menar han, att domstolarna inte gör sitt jobb.

John Stauffer berättade om skandalen med Skånepolisens register. Han berättar om hur polisen i andra länder profilerar romer.

John Stauffer poängterar att CRD är en människorättsorganisation.

– När det gäller Skånepolisens register var det romer som kontaktade oss och frågade vad man kunde göra. För att romer ska kunna kämpa för sina rättigheter skapar vi tillfällen som detta toppmöte, men vi skulle vilja kunna göra mer.

Aleksandar Nedeljkovic är en serbisk tv-journalist. Som romsk journalist använder han sig av det serbiska språket.

Isak Skenderi är ordförande i en stor romsk organisation i Kosovo.

– Romerna är fortfarande marginaliserade i detta land, det finns ingen integration alls.

Sacmir Seferovic är programansvarig för organisationen Otaharin i Bosnien och Hercegovina.

– Den största frågan är att romerna själva inte känner till sina mänskliga rättigheter. Vi vill utbilda dem för att de ska kunna göra en skillnad när det handlar om att minska diskrimineringen.

Fred Taikon berättade att tack vare samtal med myndigheter och media har situationen i Sverige förändrats till det bättre när det gäller hur romer representeras i media.

Daut Qulangjiu är chefredaktör för det romska tv-programmet Yekhipe/RTK i Kosovo. Han berättade att innan kriget på Balkan fanns det cirka 200 000 romer i Kosovo. Idag lever 70 procent av dem i andra länder.

Mötet 2018

John Stauffer, chefsjurist och biträdande verkställande chef på CRD, inledde.

– Den romska situationen på Västra Balkan är svår liksom i övriga Europa.

Han menar att det är de sociala frågorna vi borde fokusera på. Det hjälper inte med den lagstiftning mot diskriminering och för jämställdhet som redan finns på plats i de flesta av Europas länder, menar John. De flesta romer utsätts ändå för allt mer hat i tal och skrift och även rent fysiskt.

Sedan september har Sverige en ny ambasadör i Kosovo, Karin Hermarck Ahlmyr.

Hon menar att romer hela tiden ses över axeln när det gäller migration och Förintelsen.

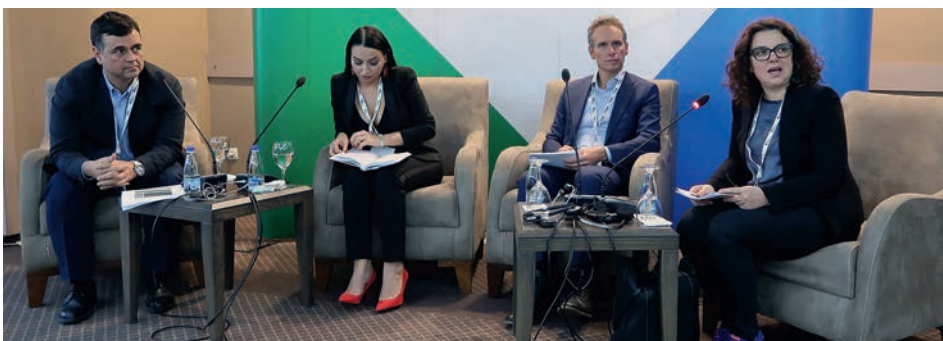
Sedan följde olika panelsamtal.

– Det är lätt att bli deprimerad över situationen idag, men vi måste vara positiva för att kunna bygga något nytt, sade Stefano Gnocchi från Kosovo under första dagen.

Yücel Tural berättade att situationen för fem miljoner romer i Turkiet är annorlunda än för romerna i Europa.

– I Turkiet räknas vi inte som en minoritet. Det finns enligt turkisk lag inga minoriteter. Alla är turkar. Den första romska organisationen fick inte starta för att man sa sig var en etnisk grupp, men från 2003 är det tillåtet att ha med romer i ett föreningsnamn.

Nu finns det över 500 romska organisationer i Turkiet.

John Stauffer i en av de många panelerna.

Den romska arbetsgruppen i möte med DO.

Ökade resurser mot diskriminering

Det är en vanlig inställning att det inte tjänar någonting till att göra en anmälan när man blivit diskriminerad. Det är inte många fall som blir polisanmälda.

Detta har nu uppmärksammats av regeringen som beslutat att tillföra resurser för anställning av en rom på Diskrimineringsombudsmannen, DO. Året är 2001.

Text och Foto: Fred Taikon

Tidigare har DO fått i uppdrag av regeringen att se över romernas situation då det gäller diskrimineringsfrågor. I uppdraget nämns ovanan hos många romer att göra skriftlig anmälan och man pekar på tveksamheten inför myndighetskontakter, det finns i många fall bristfälliga

kunskaper i svenska språket.

Detta är bakgrunden till att regeringen nu ger DO ett särskilt uppdrag i syftet att motverka och förebygga diskriminering av romer under en tvåårsperiod och man ska arbeta särskilt med dessa frågor.

I samband med uppdraget kallades

engagerade romer till regeringskansliet för information och samtal kring den allvarliga diskrimineringen av romer.

Man tog upp flera fall så som polisens affisch "Zigenarpack" i september och den öppna diskrimineringen i Pingstkyrkan i maj. Illustrerad vetenskaps beskrivning av Europas Bohemer och ett fall där en romsk kvinna blev kallad "skitiga zigenarkärring" och andra nedsättande ord. Allt detta och mer därtill under en period av sex månader bara i Stockholm

– Romska barn känner sig mer utsatta nu än tidigare eftersom de förekommer oftare i radio, TV och i pressen. De blir mer utfrågade i skolorna och frågorna kommer från både lärare och skolkamrater, säger Fred Taikon.

– Det måste komma till lagändringar för vi känner att vi inte kommer någonstans med alla anmälningar. Vi måste agera och söka stöd hos våra samarbetspartners och som minoritet i landet måste vi ha ett skydd, påpekar Stefano Kuzhichov.

– Det krävs tydliga signaler från våra myndigheter att vi inte accepterar detta. Sverige har varit med om att skriva under Europakonventionens förslag om skydd för de nationella minoriteterna och då bör vi få det genom att myndigheterna reagerar, sade Baki Hassan.

Den romska arbetsgruppen lade fram tre namnförslag på romska personer som kan söka tjänsten som DO:s medarbetare under den kommande två-årsperioden.

Tjänsten hos DO tillsatt

Lars Lindgren, med resande bakgrund fick 2001 tjänsten som projektansvarig för Romaprojektet hos DO.

Text: Bengt O Björklund

Foto: Fred Taikon

Efter tre veckors anställning har Lars börjat få grepp om hur uppdraget ser ut.

–Vi har ju redan direktiv om vad som ska göras, men frågan är hur man praktiskt ska göra det. Jag kommer bara att syssla med romerfrågan.

På en rundresa i Sydsverige träffade Lars nästan samtliga tio romska föreningar som

verkar i Lund, Malmö och Helsingborg.

– Det var mycket givande och jag hade möjlighet att presentera mig och uppdraget.

Olika personer från föreningarna ska ingå i en referensgrupp på tio till femton personer.

– Sedan kan jag tänka mig att ha ett arbetsutskott från den gruppen, med färre personer som ska kunna träffas ett par gånger om året.

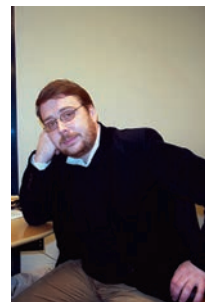
Tanken är att försöka ta fram en beskrivning av hur diskrimineringen ser ut, samt fänga upp förslag till åtgärder.

Tanken är även att ha utbildning med olika föreningar och organisationer i hela landet.

I skolverkets utredningar framgår det tydligt att romska barn har det svårt i skolan.

– Jag tänker försöka få till stånd en undersökning genom att intervjua olika romska barn för att se hur dom upplever den här situationen. Är dom diskriminerade och i vilken omfattning, vad kan man göra åt det?

Lars tror att andra skolbarn och lärares inställning till romska elever påverkar närvaron.

Lars Lindgren

Två år har gått

Lars Lindgren och
Margareta Wadstein.

I Margareta Wadsteins förord till rapporten som Lars Lindgren gjort, kan vi läsa att "Diskrimineringen av romer har pågått sedan 1500-talet. Det framgår att okunnigheten om att staten har stått för den mest omfattande diskrimineringen av sina egna medborgare ända in i vår tid är betydande.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Även om statligt sanktionerad diskriminering och kränkning har upphört är de negativa fördomarna mot romer så omfattande att man fortfarande kan tala om en utbredd motvilja mot romer.

Men mellan åren 1986 och fram till år 2001 hade det endast kommit in ett 50-tal anmälningar till DO från romer som blivit diskriminerade. Men det arbete som Lars Lindgren och hans projektas-

sistent Helena Cronsell gjort har påverkat antalet anmälningar. Fram till mitten av december 2003 kom det in sammanlagt ett 80-tal anmälningar från romer.

Lars Lindgren har i rapporten gett 13 förslag på konkreta åtgärder för att förebygga och motverka etnisk diskriminering av romer.

DO vill även se en lagändring för att tillåta positiv särbehandling, allt för att

skapa förutsättningar för reell romsk delaktighet och egenaktivitet. Inom till exempel området mänskliga rättigheter kan särskilt stöd riktat till de romska grupperna vara nödvändigt.

Den nya DO myndigheten

Det blev ombudsmannen för etnisk diskriminering, Katri Linna, som fick tjänsten. som den nya DO, nu när alla diskrimineringsombudsmän slås ihop till en myndighet.

Text: Bengt O Björklund
Foto: Fred Taikon

Så hur det känns det Katri, att bli chef för den nya myndigheten?

– Tack, det känns bra. Nu har jag fram till årsskiftet på mig att sy ihop den nya myndigheten som ska vara igång i januari.

Hur kommer det att gå med de andra ombudsmännen?

– I princip går alla på de tidigare DO myndigheterna över i den nya organisationen, utom DO cheferna själva som är utsedda av regeringen och deras mandat går ut i december.

Vi vet ju att allt fler romer anmäler diskriminering. Kommer ni att ha kvar den kompetens ni har byggt upp?

– Först måste jag säga att sjuttiofem procent av de romer som anmäler diskriminering är kvinnor och det är något vi måste ta hänsyn till, sedan är det ju så att all vår kompetens kommer att finnas kvar och det är jag mycket mån om. Jurister och handläggare följer ju med till den nya myndigheten, men det är inte säkert att just de

kommer att ansvara för romska ärenden.

Till sist, vad är viktigast just nu?

– Det är mycket viktigt att det framgår att vi arbetar med mänskliga rättigheter.

Agneta Broberg blir ny DO

Regeringen har 2011 beslutat att anställa Agneta Broberg som ombudsman och chef för Diskrimineringsombudsmannen (DO).

Text: Bengt O Björklund
Foto: Fred Taikon

– Jag är mycket glad att Agneta Broberg har tackat ja till uppdraget som generaldi-

rektör och chef för DO. Hennes tidigare erfarenheter och kompetens samt omvittnat goda ledaregenskaper borgar för att myndigheten nu får en chef som kan leda och utveckla DO:s viktiga verksamhet, säger integrationsminister Erik Ullenhag.

– Med Agneta Broberg som chef kan DO bli det verkligt effektiva verktyget mot diskriminering som behövs för att sträva mot målet om ett samhälle där

människor fullt ut bedöms som individer.

Agneta Broberg tillträdde sin befattning den 1 oktober 2011.

ROMSKA FESTIVALER

Hans Caldaras sjöng och ackompanjerades av 5 musiker ur sin svenska ensemble. Hans sjöng liderliga och glada sånger om vartannat till publikens förtjusning. Han fick även publiken att dansa med honom nedanför scenen.

Gypsy weekend

I början på november 2002 gungade Södra Teaterns scen av romsk musik och dans. Grupper från olika länder i Europa hade bjudits in till Stockholm under tre festivaldagar som följdes av seminarier och filmvisning på biografen Zita. Arrangör var Romsk kulturcentrum i Stockholm.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Musiker och författare gästade festivalveckan från olika länder inalles 57 personer.

Hasse Taikon från Västerås spelade egen komponerad romsk musik på dragspel på under invigningen.

Musikgruppen Amala kom från Slovenien och spelade traditionell romsk-orientalisk musik från Balkan, vissa stycken med inslag av jazz. Publiken uppskattade den snabba musiken med modern elplanka och saxofon.

Hortto Kaalo, en av de första romska folkmusikgrupperna i Finland, gästade dag två på Södra Teatern. De spelade och sjöng tangoinspirerade finsk-romska sånger, ackompanjerade av dragspel, mandolin och gitarrer.

Hans Caldaras sjöng och ackompanjerades av fem musiker ur sin svenska ensemble, tre gitarrister, Andreas Öberg, Arne Löthman och Christer Langborn, en basvirtuos, Hasse Larsson, samt violinisten Emilio Estrada. Caldaras brukar spela med sin rumänska grupp Alexandru

Ensemble som tillsammans med honom turnerade i Sverige i våras.

Gruppen Jamare Droma från Malmö dansade och sjöng. Flickorna hade fina romska klänningar och musiken varierade från tradi-

tionellt romskt till lite discovariant och latino.

Gruppen har spelat och sjungit i Sverige sedan 10 år och har uppträtt både utomlands och i Sverige. De försöker bevara de gamla romska sångerna.

Romerna intar Kungsträdgården

En varm sommarkväll i augusti 2006 var Kungsträdgården fylld av romer. Här fanns romer från alla grupper samlade framför den stora scenen. Anledningen var Romer i Centrum, ett evenemang med både politiska diskussioner och musik och dans. Initiativtagare var Michal Stankov (Jono). Han hade fått idén två månader tidigare under en promenad i Kungsträdgården.

Text: Malmö Ungdomscentral **Foto:** Robert Vävström

Vi möter en mycket nöjd Jono framför scenen där han står och videofilmar.

– Det var dags, säger han, att ta ett steg till och visa alla vilka vi är. Jag tog kontakt med programchefen för Kungsträdgården och han blev mycket entusiastisk. Efter det tog jag kontakt med Dufunia Kweik och via hans förening Romano Paso ansökte vi om pengar för att förverkliga idén. De flesta artisterna uppträdde dock för en symbolisk summa.

Evenemanget är ett tänkt pilotprojekt som kan permanentas. När programche-

fen för Kungsträdgården, Sam Carlqvist, inledningstalade var han översvallande positiv till denna första romska temakväll i Kungsträdgården och han såg fram emot ett återkommande samarbete.

Även Therese Lindberg, kulturborgarråd i Stockholm, lät mycket nöjd med detta fönster ut mot offentligheten som öppnats för romerna. Hon sade bland annat att romernas historia i Sverige tillhör den svenska historien och att romerna har berikat den.

Konferencier för kvällen var sångaren

Jany Schella

Hans Caldaras. Han berättade först lite om den romska kulturen och att syftet för kvällen var att åstadkomma ett möte.

Jani Schella underhöll med sång och dansgruppen Flamenco Center i Stockholm steppade till takten av käppdriven flamenco.

Romer i Kungsträdgården

2007 arrangerades Romer i centrum för andra året i rad. Stora scenen i Kungsträdgården var platsen och det var många som tagit sig dit för att se och höra de romska artister som bjudits in.

Inbjudna politiker från Kulturnämnden lovade inga ökade anslag, men heller inga indragningar.

Text och foto: Bengt O Björklund

Det var en ljum augustikväll när Romer i Centrum åter intog Kungsträdgårdens stora scen för att bjuda på underhållning. Romer från olika grupper hade samlats och det serverades romskinspirerad mat i tältet bredvid scenen.

Arrangör var även i år Michal Stankov (Jono) och även i år hade han lyckats samla ihop romska musiker och dansare med förmåga att underhålla en publik

som under kvällens lopp blev allt större.

Hans Caldaras var kvällens konferenciär tillsammans med Nadja Bilicka.

Först ut var den finskromska musikgruppen Telál kahm (Under solen). Senaste festivalen de medverkade i var under Iagori festivalen i Oslo 2002.

Sedan sjöng Latsi Silberstein romska ballader och dansade.

Den Django Reinhardtinspirerade

gruppen Angelo Trio jazzade upp stämningen med sina snabba gitarrimprovisationer.

Gabriella Guatarra med sin flamencodansande grupp sprakade av energi och färg.

Kvällen avslutades med den ryska sång- och dansgruppen Saganai, specialinbjudna och mycket uppskattade för sin professionella föreställning.

Hans Caldaras
tillsammans med
Nadja Bilicka.

Gypsy legacy

Fafar orkester

Iagori

En festival för kropp och själ

Första helgen i september 2005 var det dags för den återkommande romska musikfestivalen Iagori i Oslo i Norge. Det är Natasha Bielenberg och hennes man Göran Jansen som tillsammans med Natashas mamma Raya Bielenberg för 11:e året bjöd in internationella musik- och dansgrupper som under tre dagar fyllde Kulturkyrkan med sprittande musik och sprakande scenshower.

Text: Bengt O Björklunds **Foto:** Fred Taikon

Först på scenen stod Gypsy Legacy, ett Djangoinspirerat band med tre gitarrister, bröderna Nika och Aleco Bielenberg, samt Göran Jansen. Sjöng och dansade gjorde Natasha Bielenberg. Sjöng gjorde även Natashas brorsdotter Luluži Miling Vikström, som stod på scen för första gången, något man inte kunde ana. Det märktes att hon kommer från en musikalisk och dansant familj.

Efter att de värmt upp publiken gjorde Natashas mamma Raya sin stora entré till publikens stora förtjusning.

Janka Sendrei och Kokavakeren Lavutara är en musikgrupp som har uppträtt sedan 1997 i olika sammanhang över hela Slovakien och runt om i Europa. Kokavakeren Lavutara är en av de större romska ensemblerna som tillhör musikgruppen "Romani Luluži".

Sångduon i gruppen, Janka och Vladimir Sendrei, fick publiken att tända till med sitt snabba tempo och sin intensiva utstrålning.

Den holländske sintigruppen Basilys repertoar består av olika romska musikgenrer, men självklart utgör den romska jazzen som ligger i kölvattnet från Django Reinhardts nyskapande tid en stor del och ungersk romsk musik.

Med i gruppen gästspelade Tchaval Schmitt från Frankrike. Han är brorson till Django Reinhardt och en legend i sig själv. Han räknas bland de mest framstående tolkarna av Djangojazzen i dag.

Fanfar orkester med Djambo Agusevi i ledningen kommer från Makedonien. Gruppen består av nio personer, åtta på blåsinstrument och en på trumma, tre av

medlemmarna är söner till Djambo. Den yngste av dem är tolv år och har spelat trumpet i sex år. Han har spelat tillsammans med i orkestern de senaste sex månaderna. Orkestern har en hundraårig bakgrund.

– Det är inte bara romer som gillar vår musik, vi blir ofta engagerade vid olika högtider och då inte bara i Makedonien, berättar Dzemeal Agusevi.

Fredagens final var Ensemble Romans från Ukraina. Medlemmarna i gruppen tillhör den berömda "Teater Romans" som grundades 1994 i Staden Kijev, den första professionella Romateatern i Ukraina.

Efter sångerskan Ludmila Krikunovas långsamma och känslosamma inledning stormade vackra kvinnor i läckra kläder in på scenen, dansande med sina yviga klänningar. Ensemble Romans fartfyllda och färgsprakande musik- och dansshow lämnade ingen i publiken oberörd.

Medlemmarna har medverkat i en rad filmer, bland andra Bertolluchis Svarta ögon. Gruppen har spelat i nästan hela Europa, i Los Angeles, San Francisco och i Indien.

DEN ROMSKA BOKHANDELN presenterar

Maja bakar saviako

I Den romska bokhandeln finns nu ERG förlags nya bok Maja bakar saviako, en pekbok för de allra minsta. Det är den första pekboken på kelderás och kaale i serien om Maja. Böckerna ska hjälpa de allra minsta, 0-3 år, och föräldrar som inte kan språken att bygga på ett ordförråd. Texten är skriven av Mia Taikon som till vardags jobbar på förlaget ERG som projektledare och pedagog. Det var när Mia insåg att det inte fanns några romska barnböcker (pekböcker) för den här målgruppen som hon kände ett ansvar att fylla luckan.

– Ju tidigare ålder barnen kommer i kontakt med språket desto lättare blir det med flerspråkigheten. Det är ett faktum, säger Mia Taikon.

Maja är en liten romsk flicka, hon har en lillasyster som hon älskar att leka med. I Majas familj tycker man mycket om musik, mamma kan spela gitarr och storebror lär sina systrar att dansa. I ”Maja bakar Saviáko” bakar Maja och hennes morfar en god romsk kaka som de bjuder Majas kusiner på. Illustrerat har Eva Wiik gjort.

– Jag ville att teckningarna skulle gestalta romer så att barnen känner igen sig men bilderna skulle inte vara stereotypa. Maja skulle ha långt hår så att romska flickor känner igen sig men hon skulle också ha snickarbyxor som romska flickor vanligtvis inte har. Jag förklarade hur Maja skulle se ut och två timmar senare fick jag en bild från Eva. Jag blev nöjd direkt och så var Maja född, berättar Mia.

Barnen på Tanto

Nu kommer den tredje delen av sagan om barnen på Tanto. Den här gången har det blivit vinter och de romska barnen bygger en kälke av gamla dammsugare och åker kana i backarna på Tanto. Böckerna är skrivna både på kelderás och svenska.

I centrum av historien hittar vi Fred, en romsk kille som växte upp i det romska läger som låg under tågbron i Tanto. I lägret fanns det många barn som tillsammans med Fred och hans syskon hittade på olika lekar och mycket hyss.

I den tredje delen i berättelsen har det blivit vinter och de uppfinningsrika busungarna hittar på allt möjligt. De gör kälkar av gamla dammsugare och åker på masonitskivor ner för backarna i Tanto. Ständigt blir de jagade av den arga parkvakten. De badar i Medis och jobbar på ett rökeri och i en bowlinghall.

ROMSKA FÖRENINGAR

Nytt romskt kulturcenter i Malmö

Internationella musikföreningen i Malmö, som senare kom att bli RKC Malmö, öppnade sina portar för första gången 2004. ERG var på plats.

Text och foto: Bengt O Björklund

I centret, som kommer att vara öppet för allmänheten, finns bibliotek, biograf, kafé och sagorum.

Under invigningen hade föreningen öppet hus med rundvandring och filmvisning samt underhållning av musikgruppen Gypsy Brothers, där Erland själv ingår.

På det romska kulturcentret i Malmö kommer det att finnas en permanent utställning om romernas liv, traditioner och hantverk.

Ett annat stort rum är fyllt med leksaker och mysiga soffor med sköna kuddar och tecknade bilder, gjorda direkt på vägen.

– Det här är sagorummet, här kan barnen leka eller lyssna på sagor medan

deras föräldrar dricker kaffe eller ser på utställningen, förklarar Erland.

I lokalen för utställningar finns ett litet tält i miniatyr. Här visas hur en lägerplats kunde ha sett ut, olika klädedräkter på skyltdockor visar upp både vardagskläder och kläder till fest och bröllop.

– Allt detta har vi gjort själva. Morbror Bernard har lagt ner mycket arbete på målerier och snickerier, säger Erland.

För att ha råd med hyran och en heltidsanställd på kulturcentret har Internationell musikförening sökt bidrag på 1,2 miljoner kronor från Malmö stad för de närmaste tre åren.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Tre romska barnskötare

Ett romskt dagis

É Romani Glinda besökte 2005 den romska förskolan Ilo i Gårdsten i Göteborg, tillsammans med Vänsterpartiets dåvarande partiledare Lars Ohly.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

I samband med ett besök på ett spansktalande äldreboende i Göteborg passade Lars Ohly på att besöka den kooperativa förskolan Romano Ilo.

– Vi arbetar med nationella minoritetsfrågor i riksdagen och har just haft ett projekt i riksdagsgruppen där vi precis har arbetat med den romska minoriteten. För mig och vår riks-

dagsgrupp har de romska frågorna en stor aktualitet just nu, säger Vänsterpartiets ordförande Lars Ohly vid det rundabordssamtal som uppstod inne på dagiset.

När kvinnorna i föreningen Romano podo ville vidareutbilda sig upptäckte de att det inte fanns några förskoleplatser för deras barn. Då föddes tanken på att öppna

ett eget dagis för romska barn i området runt Gårdsten utanför Göteborg. Kvinnorna samlades för att diskutera möjligheterna och bildade en egen förening som nu heter Romano Ilo, romskt hjärta.

Ett projekt startades där 14 romska kvinnor utbildas till barnskötare på en folkhögskola. Samtliga godkändes och fick behörighet. Under tiden hade kvinnorna tillsammans med Yvonne Palm (v), andre vice ordförande i stadsdelsnämnden i Gunnared och styrelseledamot i föreningen Romano Ilo, uppvaktat kommunen, stadsdelsförvaltningen och arbetsförmedlingen.

– Det var många som var emot projektet. Vi möttes av motstånd både i vår förvaltning och från Arbetsförmedlingen, som vägrade att gå med, med argument som att detta är en utbildning som inte är eller har kommunalt eller statligt ansvar eftersom utbildningen är på en sådan grundnivå. Chefen för AF ville att vi skulle ha jobbgarantier för att de skulle kunna stötta i utbildningen och det fanns ju ingen som kunde göra det, så visst har det funnits många hinder när ingen har velat ta ansvar. När vi gick till kommunen sa de att det inte är vårt bord. Det var ingen som ville tro och satsa på att projektet skulle bli bra, utan man sa att vi tror inte på detta, ni kommer inte att få jobb efter studierna.

Men det gick ju vägen för flickorna och deras projekt. Dagis Ilo får kommunala barnpengar för barnen och det räcker just nu för att driva dagiset.

Resandefolket får museum i Norge

Den 25 april 2006 invigde den norske kronprinsen Haakon Harald den nya museidelen med permanentutställningen "Latjo drom - Romanifolkets/taternes kultur og historie", en del av Glomdalsmuseet i Elverum, Norge.

Text och foto: Bo Hazell

I tio år har museiledningen arbetat tillsammans med representanter för Taternes Landsforening, TL; (tidigare Romanifolkets Landsforening, RL) och Landsorganisasjonen for Romanifolket (LOR). Redan på ett tidigt

stadium knöts en resande till museet för att bistå med kunskap om de resandes kultur, historia och språk i Norge, musikern Lasse Johansen. Lasse har tillsammans med konservatorn Mari Møystad varit med och samlat in föremål och hantverk, som gjorts av norska resande. Han har genom sina kontakter bland resande fått tag i en stor samling gamla svartvita fotografier, varav en del finns med på utställningen. Lasse Johansen har även varit med och utformat utställningshallen.

Den norska staten har stått för hela kostnaden, 51,6 miljoner norska kronor (62,4 miljoner svenska kronor). Det är ett led i erkännan-

det av Norges nationella minoriteter: judar, kväner, romer, romanifolket (taternes, de reisende) och skogsfinnar. Alla minoriteter har rätt till sitt språk, sin kultur och historia.

Mirsad med sina unga reportar.

ÉRG får ny redaktion i Malmö

I och med nummer två 2015 har ÉRG en helt ny Malmöredaktion med fokus på frågor i Skåne. Vi välkomnar härmed Dolly Bogdanowicz, Dusan Marinkovic, Anel Suljic och Roger Kwiatkowski och redaktör Mirsad Sahiti från Ungdomscentralen. ÉRG var i Malmö för att ge goda tips.

Text och foto: Bengt O Björklund

För ett år sedan föddes en idé. ÉRG var på besök i Malmö för att prata med Mirsad Sahiti om de projekt han drev i föreningen Malmö Ungdomscentral. Frågan kom: varför inte låta några romska ungdomar i Malmö få prova på att skriva artiklar i

ÉRG? Mirsad jobbade vidare med idén, sökte anslag och slutligen, ett år senare fanns de där, fyra romska ungdomar från Ungdomscentralen, sugna på att bli journalister. Projektledare och redaktör för sidorna blev Mirsad själv.

Som en del i projektet åkte Fred Taikon och Bengt O Björklund ner till Malmö i mitten av mars 2015 för att berätta om vad som krävs, hur man arbetar som journalist, hur man fotar och layoutar.

Att ungdomarna var riktigt sugna på att få börja skriva syntes.

Dagen inleddes med att Bengt berättade om den journalistiska delen, hur man vet vad som är en nyhet, hur man skriver och vad man ska tänka på. Efter det berättade Fred Taikon om vad man bör tänka på när man fotograferar.

Broschyr som ger kunskap om romer

Varifrån kommer romerna? Vilka är några av de huvudsakliga traditionerna? På dessa och tio andra frågor får du svar i broschyren "12 Frågor och svar om romer".

Text och foto: Mirsad Sahiti - projektledare

Föreningen Malmö Ungdomscentral har under år 2013 producerat och gett ut en dokumentärfilm och en broschyr, "12 Frågor och svar om romer" på svenska.

Materialet används för att kompetensutveckla om romer. Mirsad Sahiti översatte till arli.

– Vi koncentrerade oss på arli som pratas av de romer som kommer från Serbien och Kosovo. Många romer och romska barn har den dialekten som sitt modersmål, säger Mirsad Sahiti.

Roger Kwiatkowski, en ung romsk man från Malmö, översatte till polsk romska.

Till bosnisk gurbet-romska översatte

Anel Suljic och Sammanta Ferhatovic, två ungdomar från Malmö.

Till resandermani översatte Jon Petersson från Helsingborg

Broschyren innehåller 12 frågor från icke-romer med svar från sju romer från sju olika romska grupper: arli, resande, polska, bosniska, kelderash, lovara och finska romer.

Alla har fått samma frågor och de besvaras utifrån den grupp de kommer ifrån. När man sedan läser alla deras svar märker man

Jon Pettersson, Mirsad Sahiti, Roger Kwiatkowski och Mirsad Salkic.

snart vilka likheter och olikheter som finns mellan de olika romska grupperna.

Malmö Ungdomscentral har även översatt broschyren till lovara, kelderash och den finsk-romska varieteten kaale.

Broschyren är väldigt uppskattad av både modersmålslärare och romsk vuxenutbildning.

Romskt nätverk på besök

Simurgh med Fred Taikon träffar John Stauffer på CRD.

Det nybildade nätverket Simurgh, ett nätverk av romska aktivister på västra Balkan, har nyligen besökt Sverige i ett expertutbyte arrangerat av É Romani Glinda. Under tre hektiska dagar besöktes en rad olika myndigheter. Med på resan fanns sex representanter från nätverket.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Under fyra somardagar besöktes DO, Kommissionen mot antiziganism, Kulturdepartementet, Civil Right Defenders, CRD, Länsstyrelsen i Stockholm, Forum för levande historia och Språkrådet.

Den sista dagen var ämnad åt utvärdering. Samir Jaha var nöjd.

– Jag gillade er relation till DO, men jag hade föredragit att de tagit fler fall till domstol. I vårt land kan DO bara rekommendera och inte dra

någon inför domstol. Vi skulle vilja att vår DO blev ett juridiskt ombud. Antiziganism är ett nytt område i Montenegro.

Han var även mycket förtjust i det arbete som Forum för levande historia gör och imponerad av Baki Hasans svenskromska ordlista på arli.

Halil Ibrahim Nurbel tycker att arbetet med vitboken var viktigt och han gillade särskilt besöket på Forum för levande historia och Språkrådet.

Sara Sejfula från Makedonien var också nöjd med resan.

– Det har varit möten som är mycket användbara. Mitt största intryck är att så många myndigheter till stor del är oberoende.

Maria Dojçe berättade att i Albanien skiljer sig romers liv mot övriga Balkan.

– I Albanien finns det ingen romsk delaktighet. De ligger dåligt till när det gäller mänskliga rättigheter.

Alla romer i Albanien talar och skriver på romska. De har bevarat sin kultur och sina seder. De flesta har inget arbete.

Dragan Gračanin kände sig också nöjd med resan till Sverige.

– Jag hade förväntat mig mer av DO. När jag frågade hur de arbetar med strukturell diskriminering fick jag ett mycket diffust svar. Kommissionen gav oss alla goda idéer. En sådan kommission skulle vi alla vilja ha.

Adem Ademi från Makedonien avrundade och sammanfattade.

– Jag gillar Sverige, men diskrimineringen fortsätter även här. Jag är glad över tingsrättens dom angående registret även om 30 000 är småpengar i sammanhanget.

Adem Ademi menar att alla i gruppen tog stort intryck av det arbete som Forum för levande historia gör.

– Kommissionen mot antiziganism är också något för oss på Balkan. Fler studiebesök i andra länder vore också viktigt. Vi behöver också institutioner som likasom i Sverige ligger under regeringen, men som inte är regeringsstyrda.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

*Hela gänget
samlat inför
resan till
Polen.*

Första resan till Auschwitz

Sedan andra världskriget slutade har tre nya generationer romer kommit till världen. Bland dem i den yngre generationen har vetskap och information om kriget minskat. Därför tog Romska Ungdomsförbundet, RUF, i Malmö med sig tretton ungdomar till Auschwitz i Polen 2003. ERG hakade på.

Text och foto: Fred och Maja-Lena Taikon

När vi kom fram gick vi genom porten där den beryktade texten ARBEIT MACHT FREI hänger.

Auschwitz blev ett av tyskarnas största läger, inrättat som en industri för den Slutgiltiga lösningen, att utrota alla oönskade människor.

2001 byggde man om en av byggnaderna till ett romskt museum, där de ställt ut bilder på romer med sina familjer. Porträtt på barn och gamla bilder som egentligen inte säger någonting. Det finns väldigt få bilder på romer i sin egen miljö, i så kallade zigenarläger före kriget.

Man visade inte den verklighet som rådde i Europa, med kringresande romer utan fast boplat. Romer som var tvungna att ständigt söka en fristad för sig och sin familj, med ägodelarna lastade på en öppen vagn eller i bästa fall en husvagn dragen av häst. Eller romer som gömde sig i skogarna för att undkomma nazisterna.

På frågan om det romska museet ingår i de ordinarie visningsturerna svarade guiden Mischa att man var tvungen att begära speciell visning av det romska museet för

tiden skulle annars inte räcka till.

Ungdomarna var mycket besvikna. Under hela guidningen påpekade de att här berättar man bara om judar och polacker och nämner romer mer i förbigående.

Auschwitz som egentligen var beräknat för 13000 fångar hade som mest 20000 fångar. Det fanns "bara" kapacitet att bränna 350-400 lik per dygn i krematoriet, lägret blev för litet. Då lät man fångarna bygga det andra lägret, Birkenau, i byn Brzezinka, tre kilometer från huvudlägret. Gestapo hade bestämt att Birkenau skulle bli det största dödslägret under kriget och ett centrum för utrotningen av människor.

Det fanns över tre hundra byggnader på ett område av 175 hektar, det vill säga en miljon sjuhundra femtio tusen kvadratmeter. Antalet fångar uppgick i augusti 1944 till cirka 100 000.

Det sägs att mer än hälften av fångarna som kom med tåglasterna varje dag, sorterades bort och skickades till gaskamrarna. Romer som inte hade fasta bostäder, men ändå blev jagade och intagna i koncentrationslägren hade

oftast inga legitimationer på sig och för att underlätta arbetet med onödiga undersökningar sändes de direkt i döden. Därför är antalet mördade romer bara en uppskattning. Sorteringen var avsedd att skilja ut de arbetsföra. Alla andra skickades direkt till gaskamrarna. Endast de starka fick överleva.

Ett tjugotal träbaracker som från början var stall för ett femtiotal hästar förlängdes och nu skulle 700-800 fångar trängas i varje barack. I de baracker som vi besökte kunde vi se trevningssängar som skulle rymma åtta personer i varje våning.

Under de första tre krigsåren rådde extrem kyla. Det kunde bli upp till 25-28 grader kallt. I Sverige var det köldtoppar på 35-40 grader bara i Stockholm.

Tyskarna började spränga byggnaderna några dagar innan befrielsen kom, allt för att undanröja bevisen om vad som hade skett. Endast rester av skorstenar finns kvar av fångbarackerna. Gaskammarna och krematorierna som var byggda av tegel låg nu i ruiner.

I Birkenau finns ett monument rest till minne av romernas förintelse. Den svenska ungdomsgruppen hedrade minnet av de förintade romerna genom att lägga ner blommor i de romska färgerna. Robert och Michel spelade romernas nationalsång Gelem gelem på sina gitarrer och alla avslutade hedrandet med en tyst minut.

Göran Persson.

Förintelsens minnesdag

2005 högtidlighölls minnet av all de som föll offer för nazisternas vansinnesdåd under andra världskriget för femte året. Uppskattningsvis förintade nazisterna cirka tio miljoner män, kvinnor och barn.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Femtio år efter andra världskriget togs för första gången initiativet till att göra den 27 januari, den dag då fångarna i lägret i Auschwitz befriades av ryssarna, till en minnesdag för förintelsens offer i Sverige. 1999 föreslog statsminister Göran Persson att inrätta en årlig minnesdag denna dag.

Stockholmarna hade samlats på Raoul Wallenbergs torg under hela dagen för att tända över tusen marschaller på minnesdagen och låta tan-

karna gå till de människor som föll offer för nazismens massmord på romer, judar och andra.

Forum för levande historia hade arrangerat eftermiddagens officiella minnesceremoni som inleddes med ett tal av dess chef, Heléne Lööw i närvaro av Statsministern Göran Persson, justitieministern Thomas Bodström, Laila Freivalds och Lars Ohly.

I Heléne Lööws tal kunde vi bland annat höra om den Tyska nationalsocialistiska ideologin.

– Över allt i världen högtidshålls minnet av Förintelsen, Europas stora tragedi i vars skugga vi fortfarande lever, sa Heléne Lööw i sitt tal till folket.

Skådespelerskan Melinda Kinnaman avslutade minneshögtiden med att läsa nobelpristagaren Wislawa Szymborskas dikt "Nära ögat"

Därefter tände statsministern Göran Persson ett ljus för att hedra Förintelsens offer tillsammans med dem som samlats.

Ingrid Lomfors minns

Tidskriften É Romani Glinda har varit en "romsk spegel" för romsk kultur i Sverige. När den anlände i flera exemplar till Forum för levande historia placerades alltid ett på myndighetens mest centrala hylla: den i fikarummet. Under hela vår existens har vi levt med denna tidskrift. Nu är den tiden förbi. Jag har personligen verkligen uppskattat denna tidskrift. Minoritetstidningar kan ibland uppfattas som lite esoteriska, i synnerhet om artiklarna skrivs på det egna minoritetsspråket. Det kan ha ett stort värde för minoriteten. Men É Romani Glinda var en tidskrift med större ambitioner. Den kännetecknades av ett öppet och inkluderande tilltal. Svenska var det självklara språket. Denna "romska spegel" reflekterade både inåt och utåt. Jag är övertygad om att den har betytt mycket för många. Det sista numret av É Romani Glinda får stå kvar på hyllan som ett minne. Och en inspiration för en ny generation.

Ingrid Lomfors, överintendent vid Forum för levande historia

Den 27 januari 2008

Detta år hedrades dagen i Stockholm bland annat på Etnografiska museet där den stora utställningen Romerna och Förintelsen pågick.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Rosario Ali

Många hade tagit sig till Etnografiska museet för att högtidlighålla den 27 januari. Det var trångt mellan skärmarna i utställningen Förintelsen och romerna.

Museichefen Anders Björklund inledde den långa skalan av talare.

– Diskriminering är fortfarande laglig i Europa. Det är därför utställningen Förintelsen och romerna är så viktig.

Viktor Famulson höll ett kort anförande innan han tillsammans med de kyrkliga dignitärerna tände de stora ljusen på scenen.

Fred Taikon talade om alla de länder där Förintelseoffrens dag högtidlighålls.

Han talade även om alla de som förne-

kar Förintelsen än idag.

– Det finns människor som påstår att historien om Förintelsen inte är sann. En av dem är Robert Faurisson. Han hävdar att gaskamrarna aldrig har existerat, att folk mord aldrig ägt rum.

Den katolska biskopen Anders Arborelius, talade om grymheten.

– Inget århundrade har varit så blodigt som 1900-talet och ändå fortsätter livet som vanligt.

Den judiske överrabbinen Morton Narrowe talade ur ett judiskt perspektiv.

– Det finns fortfarande slaveri i hela världen idag. Vi höjer inte rösten. Idag

ska vi tänka att vi delar samma öde som ni romer. Ni var där med oss. Hur skulle jag kunna glömma det? Idag är vi med er i en stor manifestation och vi gråter tillsammans. När jag läste om Warszawas getto på utställningsskärmarna och upptäckte att ni var där med oss, då kände jag att jag glömt er, sade Norton Narrowe

Ärkebiskopem Anders Wejryd menar att det finns en fara i ett samhälle som definierar "vi" väldigt trångt, som definierar bort" de andra".

Domino Kai läste "En varm hand från dödens ängel", en egen dikt om en romsk pojke och hans relation till doktor Mengele.

Ramona Taikon Melker, läste en dikt av Papuša, den romska poesins moder.

Gunilla Lundgren berättade om Sofia Taikon, som överlevde Auschwitz och Ravensbrück, och om boken som hon gjorde tillsammans med henne.

Viktor Famulson var siste talare för dagen.

– Det är svårt att säga hur många romer det var som dog under nazismens grymma terror. Bara i ett läger i Ukraina dog ungefär fyra tusen romer, och det fanns många läger i Ukraina. Än i dag finns det romer som bor i containrar ute i kylan, som inte får någon hjälp, ingen tillgång alls till samhället. Detta händer idag, detta är i dag en stor misär.

Förintelsens minnesdag RKC

27 januari högtidshölls 2009 på Romskt kulturcentrum i Stockholm.

Det var många som tagit sig dit för att höra alla talare.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Veronika Portik

Domino Kai inledde minnestunden med att sjunga Gelem, gelem. Sedan följde en tyst minut för nazisternas offer.

– Romer var offer i nazisternas koncentrationsläger. Detta har aldrig uppmärksamrats. Deportationerna till Transnistrien mellan 1942 och 1944, har varit helt okänt, sade Rosario Ali.

Det är över 60 år sedan kriget upphörde men i Rumänien talar man inte alls om detta.

– Den romska förintelsen har länge legat i glömska och nazisternas syn på oss romer lever kvar i de flesta europeiska länder ända fram i våra dagar, inte minst i Rumänien.

Biskop Anders Arborelius talade om att

glömska och tystnad kan vara mycket farligt.

En annan talare var Hédi Fried, en rumänsk judinna som överlevt Förintelsen och på nära håll även sett hur romerna behandlades.

– Vi har delat samma öde med romerna, sade Hédi Fried, och vi ska minnas tillsammans.

Hon glömmar aldrig den så kallade "Zigenarnatten".

– Vi blev inlåsta tidigt den kvällen när vi hörde gråt och svaga sånger från en av barackerna bredvid. Inte förrän nästa dag fick vi veta att nästan 3000 romer hade gasats ihjäl under natten.

Hédi är född i Transsylvanien och hon hörde hur de började samla ihop judar

och romer i området.

– De togs till Transnistrien där de sedan sköts. Judarna tog nazisterna hand om, men romerna kunde man ta hand om själva. Jag minns hur vi stickade vantar och tröjor till dem som frös på andra sidan floden Dnjestr.

Dimiter Perniklijski från Forum för levande historia talade om Auschwitz.

– Det är sextiofyra år sedan helvetets portar i Auschwitz slogs upp och världen fick se den industriella utrotningen, sade han.

Han berättade också om Sofia Taikon.

– Hon var någon precis som vi, det får vi inte glömma. Hon hade "tur" som

skickades till ett arbetsläger. Strax efter dödades alla i det läger hon varit i. Hon var en av få som överlevde.

Bengt O Björklund läste "Den långa marschen", en dikt om romernas ödesdigra resa till Transnistrien.

Maria Leissner, ordförande i Delegationen för romska frågor, talade om minnestunden i FN-skrapan i New York. Inte inte en enda rom var inbjuden att tala.

Luminita Mihai Cioabă talade också om Förintelsen.

– Jag är dotter till föräldrar som överlevde deportationerna till Transnistrien. Jag vill visa för er vad som en gång har hänt med min utställning.

Dimitri Keiski spelade och sjöng egna sånger om romska öden och äventyr.

Det var många som kom till RKC den här dagen.

"Zigenarnattens" offer

Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 drevs ca 3 000 romer – barn, gamla och sjuka – till sin död i gaskamrarna i Auschwitz-Birkenau. Varje år hedras deras minne på Raoul Wallenbergs torg i Stockholm.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Rosario Ali

Romska arrangemang brukar inte vara bortskämda med medial uppvaktning, men i år var SVT:s Kulturnyheter på plats.

Domino Kai inledde ceremonin.

– Judiska vittnen har berättat att romerna gjorde starkt motstånd, men att SS-soldaterna tvingade dem mot sin död. De döda brändes sedan i krematorier och i stora öppna gropar. Sedan dess har man kallat den natten för "Zigenarnatten".

Den 29 juli 2011 beslutade regeringen i Polen att göra den 2 augusti till en officiell minnesdag för romer som deporterades och mördades under andra världskriget.

Enligt nazisternas egen statistik var det omkring en halv miljon romer som förintades i koncentrationslägren och i det Stortyska området. Till detta kommer alla de romer som mördades, fängslades och internerades i de ockuperade länderna i exempelvis Baltikum.

– Det finns inga internationella resolutioner eller beslut om hur vi kan förhindra ett upprepande av det oerhörda brott mot mänskligheten som Förintelsen av romerna innebar. Vid krigsförbrytarrättegångarna i Nürnberg kalla-

des inga romer att vittna i egen sak.

EU- och demokratiminister Birgitta Ohlsson menar att okunskap och likgiltighet är två av de största hoten mot vårt fria och öppna samhälle. Hon berättade att förföljelserna under andra världskriget till en början riktade sig mot så kallade rasblandade romer.

– En åttondels zigenarblod räckte enligt Nazityskland för att man som människa skulle vara mindre värd att leva.

Robert Ritter var chef för det rasbiolo-

giska forskningsinstitutet i Berlin. Ett av hans uppdrag var att kartlägga den romska befolkningen i Tyskland.

– Ritter och hans underhuggare utfärdade cirka 20 000 så kallade utlåtanden. Ett utlåtande innebar i praktiken en enkelbiljett till dödsläggret Auschwitz. Under andra världskriget skickades totalt 24 000 romer till Auschwitz.

Barackerna låg nära krematorierna och lukten från dem kändes hela tiden.

– I doktor Mengeles klinik utfördes experiment på romerna. Bland annat testade man hur mycket saltvatten en människa tål innan hon dör. I omgångar flyttades de arbetsföra bort från lägret och i augusti fanns det ungefär 3000 romer kvar. Natten mellan andra och tredje augusti mördades alla kvarvarande romer.

Robert Ritter blev aldrig dömd för sin medverkan i romernas förintelse.

Domino Kai och Birgitta Ohlsson.

*Under veteåkern vilar
mördade romer i mass-
gravar. Sergij Romaniuk
guidar oss.*

Under sädesfälten i Ukraina

I ett samarbete mellan Södertörns högskola, den judiska organisationen Yahad-In Unum och É Romani Glinda gjordes i mitten av september 2010 fältstudier av massgravar och intervjuer av ukrainska ortsbor som var vittnen till nazisternas massmord på romer under andra världskriget.

Text: Bengt O Björklund

Foto: Rosario Ali och B. Veronika Portik

Vi var fyra personer från ÉRG, fyra från Södertörns högskola, två från Yahad-In Unum i Paris och två från Rumänien som satt i minibussar på väg genom ett höstligt landskap med utblommade solrosfält och nyplöjda åkrar på väg mot Lutsk.

Första dagen hamnade vi i den lilla byn Ratne.

Ett äldre ukrainsk par dyker upp i en trädgård och börjar prata med oss. Han berättar att när han skulle lägga grunden till sitt hus hittade han en massa ben och kranier.

– När jag upptäckte de där benen förstod jag vad det var som hade hänt och att jag inte skulle kunna bygga där, sade mannen.

Han visade oss platsen där man tidigare tagit lera för tegelstenstillverkning. Det var säkert lättgrävt där och passade nazisternas syften. Men vid tiden för mordet hade insamlandet av lera på den här platsen upphört.

I början av gatan bor fortfarande Nikolaj Pinkevich. I början av fjortioalet var han tonåring och ute för att ta korna på bete när nazisterna dök upp med en samling romer.

– Det var sommar. Romerna som nazisterna tog var inte från trakten. Jag vet inte hur de samlade ihop dem, men jag vet att de var cirka 60 personer.

Romerna tvingades mot graven med hjälp av hästar.

– De tvingade oss att gräva, berättar Nikolaj. Och romerna fick marschera nakna cirka trettio, fyrtio meter fram till det grävda hålet. Sedan sköts de. De som inte föll direkt ner i hålet, sparkades i.

Hålet var cirka tio meter brett. Nazisterna hade hjälp av ukrainsk polis. Sedan tvingades byborna även att skotta igen hålet och romernas kläder brändes i en stor eld.

Några månader innan hade en grupp judar mött samma öde på samma plats, bara några meter från den plats där romerna vilar än idag.

Men nazisterna började med att döda ukrainare när de först kom till Ratne.

– De dödade tre av mina bröder för att de inte ville hjälpa till med att gräva en massgrav för judarna. Det slutade med att judarna fick gräva sin egen grav.

Den romska massgraven täcktes bara nödortfigt innan vintern, men när våren kom började det jäsa under det tunna jordtäcket.

– Det var korna som först reagerade. De råmade och råmade och då såg vi hur jorden var full av blod. Det började lukta mycket illa. Vi lade på ett tjockt täcke med jord och lera.

David Gaunt, professor i historia på Södertörns högskola, menar att nazisterna inte alls brydde sig om att byborna såg vad det var som hände.

– När jag tidigare har besökt judiska massgravar har de legat mer avlägset till, vid en skogskant eller så. Men här kunde ungdomar och barn se vad det var som hände. De kunde räkna offren och de visste att det var romer.

Patrice Bensimon från Yahad-In Unum, berättar samtidigt lite om sitt arbete med att finna massgravar.

– Vi utgår mycket från olika arkiv, bland annat KGB:s arkiv som numera är tillgängliga. Efter att ha pratat med ett stort antal vittnen har vi funnit att de ofta är mycket överensstämmande. Ett problem är att det har funnits många gravplundrare som har varit ute efter offrens smycken och pengar.

I dagsläget har Yahad-In Unum funnit cirka 30 romska massgravar i Vitryssland, Ryssland och Ukraina.

I området runt Ratne finns det inga

romer idag.

I Kiselin träffade vi Sergij Romaniuk, född 1930, på hans gård. Han berättar om hur romerna massmördades. Han var tretton år när det hände. Året var 1943, året innan ryssarna anlände.

– Det var strax före jul. Jag vet inte varifrån romerna kom, men de var inte härifrån. Det var polisen i en grannby som fångat cirka tjugo personer.

Det fanns en liten skog i närheten av byn där en grupp resande romer brukade övernatta. Det var förmodligen där de fångades.

– Romerna var goda smeder och populära för sin smidesskicklighet, berättar Sergij Romaniuk.

Även i Kiselin tvingades byborna till att gräva gravar. Cirka tio män tvingades till detta arbete. Och precis som i Ratne var det judarna som sköts först och sedan romerna. Ortsbefolkningen tvingades även att med sina vagnar transportera romerna till platsen där de skulle avrättas. Bland de mördade fanns både kvinnor och barn. Sergij Romaniuk såg aldrig själva avrättningen, bara hur byborna åkte iväg med romerna i sina vagnar.

Romer och judar fick alltså separata massgravar. Judarna mördades under sommaren och romerna på vintern.

Under två dagar låg romerna döda på marken innan byborna begravde dem.

Sergij Romaniuk berättar om nazisternas grymheter.

Avrättningsplatsen ligger ett par kilometer från Sergij Romaniuks gård. Idag odlar man vete ovanpå dessa gravar. Det finns inget som visar på vad som en gång har hänt här och på vad som fortfarande vilar i jorden.

Idag är det omöjligt att se exakt var dessa gravar ligger, men de måste vara djupa eftersom inga kvarlevor har dykt upp när jordbruksredskapen har bearbetat jorden.

Sergij Romaniuk följde sedan med i vår minibus för att visa var gravarna fanns. Vid kanten till ett av fälten pekade Sergij Romaniuk.

– Där ligger judarna begravda och där borta vid vägkanten ligger romerna.

David Gaunt menar att det är samma förfarande som tidigare. Nazisterna har mördat både romer och judar, begravt

dem i massgravar nära varandra, och åter igen, det finns inget minnesmärke eller något annat som visar på vad som har hänt på den här platsen.

– Det var lätt att gräva i den odlade marken. Det finns ingen bebyggelse här och man föreställa sig att både romer och judar viste att de skulle dödas. Det fanns absolut ingen möjlighet att springa härifrån utan att bli upptäckt. Det här är verkligen ett "Killing Field", säger David Gaunt.

– Det går inte att flytta alla dessa kvarlevor från alla dessa olika platser, men vi kan se till att de märks ut och att de får plaketter eller minnesmärken som berättar vad det är som har hänt.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Några av talarna under konferensen.

Thomas Hammarberg

Romer i Moldavien

I oktober 2011 var det vernissage av utställningen "Den okända Förintelsen" på ULIM universitet i Chisinau och visning av filmerna "Romska tårar" och "Förföljelsen i Bessarabien". Sedan följde två dagars konferens om den romska Förintelsen och dagens diskriminering av romer. Thomas Hammarberg och Birgitta Ohlsson var två av talarna. Eventet initierades av ÉRG.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Veronika Portik

– Judar och romer var ofta tillsammans i samma läger och hamnade ibland i samma gravar, men oftast var judar och romer begravda för sig, berättade David Gaunt, historieforskare från Södertörns högskola.

Peter Kessler är chef för FN i Moldavien:

– För FN är detta viktigt av flera skäl. Det som har hänt i historien är anledningen till dagens diskriminering och ett hinder för en romsk inkludering. Detta är första gången en romsk utställning om vad som händer här visas i Moldavien. Vi hoppas att den här konferensen kommer att öka förståelsen och vi på FN är stolta över att få vara en del av denna konferens. Vi hoppas att diskrimineringen av romer hamnar på agendan här i Moldavien.

Svenska ambassadören i Moldavien, Ingrid Tersman, talade om vikten av att minnas.

– Den här utställningen visar verkligen på vikten av att minnas. Det är en unik

utställning och jag är glad över att vi har fått vara med om att visa den i Moldavien.

Luminita Cioaba från organisationen Roma Social Cultural Foundation är kvinnan bakom utställningen och filmen Romska tårar.

– Det var 1998 som jag fick idén att göra en dokumentation. Jag hoppas att den här utställningen ska ge en bit av den romska historien, den om tragedin i Transnistrien.

Konferensen inleddes med att ÉRG:s egen poet Bengt O Björklund läste sin dikt "Den långa marschen" om fasorna som drabbade romerna i Transnistrien.

Sedan talade EU-ministern Birgitta Ohlsson.

– Ofta sköts romerna på plats och många dog av umbäranden under deportationer.

En regeringsrepresentant för den moldoviska regeringen, Tatiana Potâng, talade om behovet av en utbildningsstrategi kring den romska Förintelsen.

– Den här utställningen ger nya perspektiv på diskrimineringen i Moldavien. Vi måste se nya möjligheter för denna nation när det gäller utbildning, hälsa och boende för romer i vårt land. Vi har startat klasser med romska barn där de får lära sig om sin egen kultur.

David Gaunt talade också om den romska Förintelsen.

– Varför ska vi minnas? Därför att det finns vissa mönster man måste vara vaksam på. Vi har studerat vilka mekanismer som ligger bakom det som eskalerar till massmord. De som utför mordandet lokalt är vanliga människor som påverkats. Se på Chisinau. Här var det en pogrom 1903. Ändå finns det moldoviska historiker som vägrar att inse att detta var inledningen till den judiska Förintelsen. Romerna måste in i historieböckerna i Moldavien.

Ion Duminica, rom från den moldoviska Vetenskapsakademien i Chisinau, talade om Antonescu.

– Han var ingen hjälte för romerna, det var däremot ryssarna som räddade oss.

Moldaviens justitieminister talade.

– Mänskliga rättigheter är det viktigaste av allt för en nation. Vårt land har lovat att ta hand om alla sina medborgare. Vi ska starta en särskild myndighet som ska övervaka diskriminering.

– Jag ser fram mot Moldaviens nya antidiskrimineringslag. Det är inte acceptabelt att det finns romer som är utesluta-
na från samhället idag, sade Birgitta Ohlsson..

Thomas Hammarberg, Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter talade om de romska barnen.

– Romska barn är oftare slagna, diskriminerade eller utfrysta i skolan än andra barn. I de romska samhällena finns det sällan vatten, avlopp eller elektricitet. Många romer äger inte sina tomter där deras hus står och löper stor risk att bli vräkta om kommunen så vill.

Anatolie Muntenau jobbar på ett MR center som startade 1997.

Birgitta Ohlsson.

David Gaunt

Rosario Ali

– I Moldavien har det bott romer i hundratals år. Det finns bevis för att de var här redan på 1300-talet. De har behållit sin kultur och sitt språk. Regeringen har nu startat en handling-

splan fram till år 2015, men den motar-
betas av fördomar. .

Det finns olika siffror på hur många romer det finns i Moldavien, allt från 12 000 till 500 000.

Linköping och Förintelsen

I Linköping hölls två minnesveckor med Förintelsen som tema i slutet av januari 2013. Veckorna öppnades med utställningen "Den okända Förintelsen" på Galleri Vända Sida i stadsbiblioteket.

Text: Mia Taikon **Foto:** Marco Ali

I samband med den 27 januari arrangerade Linköpings kommun utställningen "Den okända Förintelsen" i samarbete med ERG. Utställningen kombinerades med visning av filmen "Romska tårar" där överlevande vittnen från deportationerna till Transnistrien berättar. ERG höll

även en rad seminarier i ämnet både för allmänheten och för ett stort antal högstadie- och gymnasieklasser.

Det var en stor publik som hade gett sig ut och trotsat det kalla vädret för att komma till invigningen.

Claes Strömberg ordförande för arbets-

gruppen "Till minne av Förintelsen" invigde utställningen.

– Vi är väldigt glada att vi har fått hit just den här utställningen till Linköping. Det är en av de bästa saker som har hänt sedan jag började arbeta i arbetsgruppen. Det är viktigt att våra skolor får reda på vad som har hänt och tack vare våra ungdomsombud så kommer över 500 elever och lärare att få ta del av föreläsningarna, fortsatte Claes Strömberg.

Fred Taikon från ÉRG berättade för publiken om hur och varför utställningen kommit till.

– När vi för första gången fick höra talas om deportationerna beslutade vi oss för att forska vidare och vi tog kontakt med Luminita Cioaba och hennes organisation Fundația Social Culturală a Romilor i Rumänien. Luminita hade gjort dokumentärfilmen "Romska tårar" där överlevande från deportationen berättar. Vi beslutade tillsammans med Luminita att skapa en utställning med hennes bilder och hålla föreläsningar i ämnet för att sprida informationen, avslutade Fred.

Utställningen möttes av stort intresse och förvåning av publiken. Detta var något de aldrig hade hört talas om. När de sedan började läsa citaten från de överlevande, gick förvåningen över till förskräckelse.

Fred Taikon och Alice Bah Kuhnke tändar ljus i kyrkan.

Minnesstunder i två kyrkor

2018 och 2019 arrangerade ERG Förintelsens minnesdag. Både i S:t Jacobs kyrka och Hedvig Eleonora kyrka var nästan fullsatt.

Text: Birgitta Israelsson **Foto:** ERG

Fred Taikon inleder med att hälsa alla välkomna på romska och svenska.

– Det är nu tradition sedan fyra år att ERG och Stockholms domprostförsamling håller gemensam minnesstund i S:t Jacobs kyrka för de romer som dog i förintelsen.

Kvällens konferencier Rosario Ali framhåller vikten av att vara här idag, liksom vikten av att delta i minnesstunden vid Raoul Wallenbergs torg, där statsminister Stefan Löfven nyss talade.

Om dödandet av romerna handlar också romernas kraftfulla nationalsång, Gelem gelem, som framförs av Witt Mihaj, Jacob Silberstein och Emilia Huczko.

Bengt O Björklund läser en dikt om Förintelsen av romer under andra världskriget.

Sverige har en mörk och aktiv del i det rasbiologiska tänkandet. Romer som försökte fly till Sverige under kriget nekades inresetillstånd. Vid krigsslutet gjordes

inga särskilda insatser för att ta emot romer. Det var bara två romska kvinnor som kom med i bussarna till Sverige.

Johan Rahm från Forum för Levande historia berättar att de nu har spelat in ett antal filmer för att tydliggöra den rasism som finns runt om oss idag.

– Vi får aldrig ge upp kampen mot de odemokratiska krafter vi möter idag. Vi måste minnas hur lätt det är att falla för gruppträck och dras med. Vi måste minnas vad som kan ske i ett samhälle när medmänskligheten försvinner och vi står tysta och bara ser på, säger Johan Rahm.

Ljusceremoni inleds av Fred och hans syster Raida. Sedan fick alla i kyrkan komma fram för att tända ett ljus och minnas de romska offren i Förintelsen.

Kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke kom till kyrkan efter att ha deltagit vid ceremonin på Raoul Wallenbergs torg och minnesstunden i Stora synagogan.

Alice Bah Kuhnke minns vad Rosa

Taikon har sagt, att romer i hennes ungdom var föraktade och ansågs som en mindervärdig ras.

– Romer fick inte komma in i landet förrän långt efter krigets slut, inreseförbudet säger något om hur oönskade även de romer som fanns i landet var.

Året därpå arrangerades minneshögtiden i Hedvig Eleonora kyrka. Kvällen inleddes med ett kort anförande av Mia Taikon.

– Det är nittonde året i rad som vi romer samlas för att minnas dagen då Auschwitz befriades av ryssarna.

ERGs ordförande Fred Taikon talade om de högerextremas frammarsch i Europa och om den misär som de flesta romer i Europa fortfarande tvingas leva i.

– Under 1950-talet ifrågasatte den franske före detta koncentrationslägerfångenen Paul Rassinier den etablerade historieskrivningen kring vad som skett i de nazistiska fånglägren och han anses vara förintelseförnekelsens grundare.

Bengt O Björklund läste åter en nyskriven dikt.

Erika Aronowitsch, avdelningschef på Forum för levande historia.

– Ungefär en fjärdedel av Europas romer mördades av nazisterna. Romerna var ett främmande raselement.

Thomas Hammarberg menar att den romska Förintelsen aldrig fått en riktig genomlysning.

– Under Nürnberggrättegångarna blev de åtalade aldrig tillfrågade om vad de gjort med romerna och än idag har ytterst få överlevande romer fått kompensation.

Kvällen sista talare var Christer Mattsson, föreståndare för Segerstedtinstitutet.

– Om man tar lite bark från en gran och jämför med bark från en annan gran så är det större skillnad i DNA än mellan två människor på joden, vilka som helst.

Kvällen avslutades med ljusständning och musik.

Minnesdagen i Hedvig Eleonora kyrka.

Förintelsens förvirrande siffror

Forum för levande historia bjöd in historikern Yehuda Bauer att komma till Stockholm och tala i synagogan på Förintelsens minnesdag 2018. Han talade även under ett seminarium på Forum för levande historia några dagar innan. Där underströk han ännu en gång skillnaden mellan romers och judars Förintelse.

Judarnas Förintelse var välplanerad, romerna mördades av bara farten.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Professor Yehuda Bauer är en av världens mest kända förintelsehistoriker. Under senare delen av 1990-talet var han en viktig samtalspartner för dåvarande regeringen i frågor gällande förebyggande av antidemokratiska krafter och intolerans utifrån lärdomar från Förintelsens historia. Den svenska regeringen gav honom 2005 utmärkelsen Illis quorum för sina betydelsefulla insatser i kampen mot rasism och antisemitism.

Under sitt besök i Stockholm talade professor Yehuda Bauer vid en minnesceremoni i riksdagen, vid ett seminarium i Kungliga slottet samt vid ett seminarium på Forum för levande historia. Överintendent Ingrid Lomfors inledde.

– Professor Bauer var med i planeringen av det som sedan ledde till denna myndighet, Forum för levande historia. Han var med och formade Stockholmsdeklarationen och International Holocaust Remembrance Alliance, IHRA.

Yehuda Bauer fick ordet.

– IHRA startades för att det fanns de som påstod att Förintelsen aldrig har hänt. När man arbetar med Förintelsen leder arbetet in på andra folkmord. Men Förintelsen var en unik händelse som startades av människor och det kan hända igen. För att hindra att det händer igen måste vi studera vad det var som hände. De som ska forska om folkmord idag måste börja med Förintelsen.

Han menar att många försök har gjorts att förminska det som hände under Förintelsen. Han menar också att folkmord är en del av människans historia.

– Sedan tidernas början har vi mördat varandra. Hud- eller ögonfärg har aldrig spelat någon större roll, men vi har mördat ”de andra”. Just rasismen är en ny europeisk konstruktion som kom till för

att rättfärdiga kolonialismen. Det handlar om kulturella tolkningar av verkligheten.

Han menar att FN har totalt misslyckats när det gäller folkmord, men att en liten förändring har skett de sista trettio åren.

Han övergick till att fastslå skillnaden mellan romers och judars Förintelse.

– Mördandet av romer var ett folkmord, mördandet av judar var en Förintelse.

”Zigenarna” sågs som värdelösa och hatet och föraktet kom underifrån, från civilbefolkningen. Det är något helt annat än Förintelsen av judarna.

Han menar att det innan kriget inte fanns fler än två miljoner romer i Europa och att det flesta siffror som beskriver hur många romer som mördades är kraftigt överdrivna.

– Jag tror det var ungefär 150 000 romer som mördades. Det märkliga är ju att romerna var ju de enda riktiga arierna på den europeiska kontinenten.

Professorn berättar att cirka 40 romska familjer som bor i Jerusalem, romer som inte längre minns var de kommer ifrån. Han understryker samtidigt att den stora skillnaden på mördandet av judar och romer.

– När det gällde judarna så fanns det en plan på att mörda varenda jude på jorden. Romerna mördade man bara när man träffade på dem. I Ungern ville man också åt judarnas egendom. Romerna ägde inget de ville ha.

Bauer menar att därför överlevde så många romer i Ungern.

Han talade även om nationalism.

– Nationalism är en populär rörelse i hela världen och det är inget fel att framhäva sitt lands speciella sidor, men när man börja tycka att den egna trumpeteten är viktigare än någon annans trumpet uppstår det problem. Men ni borde

omfamna den del av nationalismen som är positiv.

Han talade även om det som han kallade för vår flathet inför invandrare och migranter.

– Ni skiljer inte på vilka det är som kommer hit. Det är människor från totalt olika kulturer och religioner som man måste förstå. Ni måste kunna säga ”Ni kan behålla er kultur och er religion men ni måste bli svenskar” Ni måste möta dem på lika villkor.

Bauer tog även upp problemet med Förintelseförnekare.

– Det handlar nästan alltid om radikal islamism, något som hotar hela världen. De påstår att judaismen är värre än nazismen. Antisemiterna är en stor fara för Sverige i stort för den korrupperar samhället.

När det gäller antalet romer i hela världen hänler professor Bauer.

– Att det skulle finnas tolv miljoner romer i hela världen är rent nonsens, en fantasi.

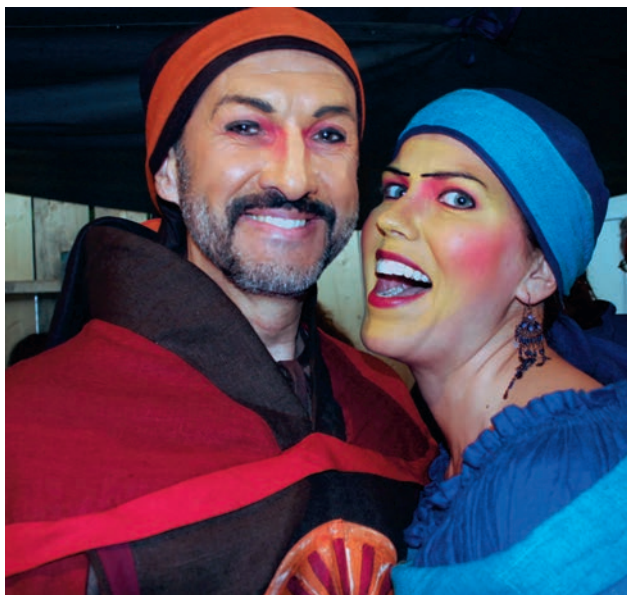
Nu sitter Sverige i FN:s säkerhetsråd, men Bauer menar att FN:s presidium kan kör över rådet med sina vetorätter, om man kan samsas. Men hans syn på människan genom historien är en varelse som alltid har dödat.

– Vi är programmerade att döda. Vi dödar främst djur och människor från andra länder. Att mörda är att döda en människa i din närhet.

Ingrid Lomfors fick sista ordet.

– Du provocerade oss och det var väl tanken.

Hans Caldaras och de övriga.

Singoalla - om Rydberg vetat bättre

Att någon äntligen gjort sig besväret att städa upp bland fördomarna i Viktor Rydbergs berömda roman Singoalla var väl på tiden. Att någon dessutom har dramatiserat en ny fördomsfri version tillsammans med romer är dessutom något helt nytt.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Bobbo Lundén är regissör för Teater i Haga. Han har haft som mål att dramatisera tre stora svenska författares verk, men när han började granska texten i Singoalla, kändes den inte bra.

– Fastän många sa att boken stämmer fick jag en konstig känsla i maggropen, men jag fortsatte ändå att skriva färdigt manuset till Singoalla. Först därefter börjar jag efterforska om det var sant eller inte.

Han gick på ett föredrag med sångaren och föreläsaren Hans Caldaras.

– När Hans tog upp den mytomspunna skildringen om Singoalla och berättade om Victor Rydbergs alla fördomar om romer fick jag ett hum om vad Singoalla var.

Bobbo gick till sin producent och sade: ”Vi kan inte göra Singoalla nu, vi måste göra den fri från Viktor Rydberg. Vi vill ta bort fördomar och förutfattade meningar och beskriva den som ett passionerat kärleksdrama.”

Ett år senare skrevs ett nytt manuskript och i den färdiga versionen fanns även

dans och sång. Hans Caldaras, en av de största kritikerna till Viktor Rydbergs roman, fick en stor roll i produktionen som även omfattade kända romska musiker från Rumänien och Domino Kai.

– Så kan det gå, säger Hans Caldaras.

Det är en jättelik hyllning till kärleken och dess tragiska förhållande till alla fördomar som vandrar från generation till generation. Ett svenskt Romeo och Julia perspektiv till mäktig musik och sång av Esmeralda Moberg, Hans Caldaras och Domino Kai. Den gamla slottsgrunden i Haga, förstärker effektivt alla intryck.

Detsamma gäller för den levande musiken med förhöjd sång. Klangerna är såväl "romska" som "nordiska" och lockar i båda fallen till dans.

Eva Fried minns

Jag är övertygad om att Sverige, det mångkulturella Sverige, det Sverige som har en intellektuell nyfikenhet på vår etniska mångfald, vår mångfald att traditioner och kulturer, det Sverige blir mycket fattigare utan tidskriften E Romani Glinda. Den ena handen vet inte vad den andra handen gör: å enad sidan diskuterar man insatser för att öka t ex den romska gruppens synlighet och samtidigt drar man in detta, i sammanhanget, lilla bidrag!

Eva Fried.

Resa utan slut

Leif Svensson, projektledare för pjäsen Resa utan slut, har kämpat i två år med föreställningen och ända in i det sista skrynkade det sig och man blev tvungen att skjuta upp premiären i två veckor.

Text: Bengt O Björklund och Mirelle Gyllenbäck

Foto: Bengt O Björklund

– Ett femtiotal Jönköpingsbor har under två års tid i studiecirkelsformat undersökt 1948 års händelser i Jönköping, berättar Leif.

Dramatikern och regissören Arne Andersson intervjuade resande som var med i Jönköping när det hände och även några poliser från den tiden och andra kunniga. Arne skrev sedan och sammanställde allt material, berättade Leif.

Ett hundratal Jönköpingsbor medverkar i pjäsen.

Så vad var det då som hände i Jönköping 1948?

Under tre veckor jagades 350 resande ut ur staden, ivrig påhejade av en folkmobb, bestående av 3 000 människor. De resande blev slagna, förnedrades och fördrevs, utsedda till syndabockar för allt ont som hänt i Jönköping. Ingen ställde

upp till det deras försvar. Detta får inte hända igen, varken här i Jönköping eller någon annan stans.

Dekoren till pjäsen är gjord av konstnären Peter Gadh och består av svartvita foton tryckta på väv i jätteformat. Väven sitter sedan uppspänd på arbetsbaracker staplade två och två runt den snurrande parketten.

När Peter blev tillfrågad om han ville göra scenografin till pjäsen Resa utan mål tvekade han inte.

– Vi pratade om idén och det lät mycket spännande, en verklig utmaning, och framförallt var tanken på att använda den roterande läktaren som fanns nedmonterad i Norberg något som lockade. Den hade varit nedmonterad i tolv år. Sedan var det också en stor utmaning att få det gamla Öster i Jönköping att leva

upp. Min tanke var redan från början foto på duk i storformat.

Och så blev det. Stora delar av gamla Jönköping står nu i nästan fullformat runt läktarplatsen. Men det är inte lätt att känna igen helheten.

– Jag har rivit bilderna i delar för att ta bort alla människor och samtidigt blev bilderna intressantare just för att de inte är autentiska. Det ser helt riktigt ut, men är det inte, snarare surrealistiskt, säger Peter och ser finurlig ut.

Betong är ett av Peters favoritmaterial. Han har tidigare bland annat gjort olika gitarrer i betong och nu till Resa utan slut har han gjort resväskor i betong, fullständigt trovärdiga som gamla utslitna trotjänare, men fullständigt omöjliga att flytta på. Fem av dem står utspridda i Jönköping som reklam för pjäsen.

Arina Stoenescu minns

Det var genom È Romani Glinda jag kom i kontakt med den romska kulturen i Sverige och jag hade önskat att tidningen hade fortsatt med sin kulturgärning. Jag hade önskat att tidningen hade kunnat fortsätta spegla och inspirera även andra romska grupper och då tänker jag på Rumäniens romska minoritet som är betydligt större än den svenska och behöver en tydlig röst i dagens samhälle. Men jag gläds åt tanken att romsk kultur kommer att speglas i È Romani Glindas fortsatta satsning på barnböcker. Jag gläds också åt att ha haft med Fred Taikons engagemang med på resan (både bildligt och bokstavligt) för att skapa Barnens romska bibliotek i Bukarest våren 2016 och hoppas på fler spännande gemensamma resor.

Arina Stoenescu

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Katitzi i Göteborg

2010 var det premiär för en dramatisering av Katitziböckerna på Folkteatern i Göteborg. För dramatiseringen stod Emma Broström och för regin Lars Erik Brossner.

Text: Bengt O Björklund

Lars Erik Brossner berättar hur idén föddes.

– Jag läste en intervju med Rosa Taikon i DN när hon fyllde 85 år och hon sade en hel del om vad hon tyckte om romernas situation som jag blev intresserad av. Samtidigt hade jag fått i uppdrag av Folkteatern att göra en familjeföreställning.

Någon tipsade då om att läsa

Foto: Folkteatern i Göteborg

Katitziböckerna vilket han gjorde.

Arbetet med pjäsen pågick i cirka ett år.

Vi ställde också några frågor till manusförfattaren Emma Broström.

Hur var det att skriva detta manus?

– Väldigt roligt och väldigt svårt.

Katitzi-serien är ju en hel rad böcker där vi får följa Katitzi genom olika åldrar. Jag har valt att fokusera på när hon är i nioårsåldern eftersom det ska vara en familjeföreställning.

Ny pjäs om Katitzi

Ormteatern i Haninge är ännu en teater som sätter upp en version av Katitzi. Den här gången får vi vara med Katitzi när hon är på barnhem där hon hamnat efter att hennes mamma dött. Senare hur hennes pappa, som nu har gift om sig, kommer och hämtar henne till lägret där familjen bor. Det är ett känslofyllt spel fyllt av livsglädje på randen till en tragedi.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Ormteatern

Regissör för denna Katitziuppsättning är Malin B. Erikson. Hon berättar att de velat ligga så nära originalet det bara går.

– Den här produktionen är unik och bygger på helt nyskrivet material av Jack Dahlby. Jag har i denna föreställning valt att bryta våra föreställningar om vad som är normativt. Istället har jag vridit på per-

spektivet och utgått utifrån Katitzi och hennes familj.

Med på resan har hon 14 skådespelare.

Årets Romska kulturdagar, senare på året, avslutades med en chartrad bussresa för festivalens gäster till Ormteatern vid sjön Rudan i Haninge. Där bjöds det på en specialföreställning

Scen ur föreställningen.

av Katitzi-föreställningen.

Teatergruppen turnerade även till Uppsala med föreställningen. Uppsala kommun stod för fiolerna.

Katitziböcker till Slovakien

Svenska Kungaparet och Rosa Taikon delade ut sju tusen Katitziböcker till skolor och barn i Slovakien 2002.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ERG

Silversmeden Rosa Taikon, syster till barnboks-författarinnan Katarina Taikon, reste 2002 ner till Slovakien tillsammans med Katarinas dotter Angelika Ström för att överlämna och skänka en översatt version av Katiziböckerna.

Nyligen var det Slovakien tur att få Katiziböcker på sitt eget språk. I den lilla staden Kocice i sydöstra Slovakien befann sig Rosa Taikon och Angelika Ström för att närvara vid presentationen av Katiziboken. Upplagan var på 7000 böcker var av 3000 blev översatta på tjeckiska 3000 på slovakiska och 1000 på ungerska. Det svenska Kungaparet och Slovakiska presidentparet var närvarande, samt ett hundratal gäster och representanter från svenska och slovakiska regeringen. I teaterns foajé stod den romska orkestern Romathan Theatre och spelade dagen till ära.

Presentationen invigdes av den svenske ambassadören Harald Fäldt, som höll ett

detaljrikt tal om Katarina Taikons kamp för svenska romer under 60- och 70-talet.

Därefter överräckte han den översatta boken om Katitzi till Drottning Silvia som i sin tur, i egenskap av drottning från Sverige, räckte över boken till den

slovakiske utbildningsministern Milan Ftacnik. Därefter höll Rosa ett tacktal till kungaparet, presidenten, och regeringsrepresentanterna. Det hela avslutades med en gemensam lunch där borgmästaren Zdenko Trebula var värd.

Rosa i Slovakien.

Ralf Novak-Rosengren

Toni Holgersson

Resandefest i dagarna tre!

I oktober 2012 hölls Nordic Romani Festival i Stockholm. Seminarier och teater inrymdes i Musikmuseet och de brokiga musikföreställningarna gick av stapeln på Stallet. Eldsjäl och ledare för festivalen var Ralf Novak-Rosengren.

Text och foto: Bengt O Björklund

Det var Ralf som fick idén om en Romanifestival. Sagt och gjort, efter mycket hårt arbete förverkligades drömmen.

– Vi lyckades. Denna festival är startskott och bekräftelse på att vi ”det bortglömda folket” finns. Vi är här mitt ibland er alla andra. Vi har en lång, lång historia, av både hemskheter, men även en massa fina saker som vi kan dela med oss av.

Och så blev det verkligen. Dagarna var späckade med olika program om resande, om deras kultur, historia och musik.

Under fredagskvällen invigdes festivalen formellt av Ralf Novak-Rosengren

och statssekreterare Jasenko Selimovic.

– Jag hoppas att detta kommer att motverka alla diskriminering, sade Ralf.

Kvällens första uppträdande var Toni Holgerssons. Tillsammans med sin medmusiker Andreas Söderström stod han för ett intensivt och lågmält inslag i kvällen.

Tonis sånger är känslosamma och vemdiga. De är på något sätt en förlängning av honom själv, ödmjuk och intensiv. Med sin kraftfulla röst sjunger han låtar från sin senaste CD Sentimentalsjukhuset.

Nu var det dags för eldsjälens själv, Ralf Novak-Rosengren, att inta scenen

med sin trio.

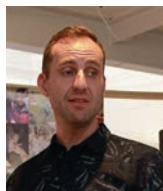
Det är svängig musik i en typisk resandetradition. En tradition som innehåller så mycket och så många olika stilar. Den första sången sjungs på romani.

Publiken är med på noterna och sjunger med och klappar händerna i takt. Ralf är en otroligt populär figur!

I ”Rosengrens visa” svänger det om möjligt ännu mer. Texten beskriver resandelivet på ett humoristiskt sätt med glimten i ögat.

Resandeblood heter en teaterföreställning.

– Jag och musikern Pelle Jageby har turnerat runt i vårt avlånga land med vår föreställning ”Resandeblood” för att berätta om resandefolket, som är en del av vår svenska historia, berättar Bennie Åkerfeldt.

Marcel Rådström minns

Jag har fått tidningen levererad till mig på min arbetsplats Forum för levande historia. Ett lättsamt sätt att få en överblick över vad som har hänt runt om i landet gällande romska frågor. Viktigt för mitt eget arbete med dessa frågor, att veta vad andra gör. Personligen har även tidningen hjälpt mig att öka kunskapen gällande frågorna. Ps... och en fröjd att även ta del av alla härliga recept

Marcel Rådström

Romer på Skansen

Skansen uppmärksammade romernas 500-åriga närvaro i Sverige. Under några dagar i augusti 2012 visades hur den romska kulturen har berikat – och är en del av – det svenska kulturarvet. RKC Malmö var på besök med sin unika romska vagn.

Text: Bengt O Björklund **Foto** Rosario Ali

En autentisk romsk vagn från 1930-talet stod på Tingsvallen, utlånad av RKC Malmö, inredd med tidstypiska möbler, textilier och andra prydnader. När man går in i vagnen får man en känsla av hur det var att leva som rom förr i tiden.

– Överallt är det mycket folk som vill komma in och titta i vagnen. Många har kvar den romantiska bilden och vi berättar för dem att det inte alltid var så bra, säger Erland Kaldaras från centret.

Monika Kaldaras, Erlands mamma, blir nostalgisk när hon tänker på hur det var förr, när alla i familjen bodde i vagnar och tält.

– På ett sätt var det ett fritt liv, inga skolor, vi åt när vi var hungriga.

Den romska vagnen hittade Erland i före detta Östtyskland.

– Den hade stått på en gård i årtal. Sista gången någon bodde i vagnen var 1983.

Från början var vagnen nästan bara ett tomt skal. Under sex månader renoverades den.

– Vi hade foton från tiden då vagnarna användes, både egna foton och foton från Nordiska museets arkiv. Tanken var att den skulle vara en del av Romska kulturcentret, men i och med 500-årsjubileet blev intresset för vagnen allt större och allt fler hörde av sig. Därför satte vi ihop ett koncept med både utställningar och föredrag runt visningen av vagnen. Vi visar upp både det gamla och det nya i romsk kultur. Men här på Skansen är det bara det gamla vi lyfter fram, berättar Erland.

Monika var först inte helt säker på att det var en god idé att köpa en vagn.

– När Erland berättade om vagnen var min första tanke, var ska den stå någonstans, på parkeringen utanför centret? Och när han kom med den tänkte jag att det är väl ingen som är intresserad av gamla romska vagnar. Men under tiden

som vagnen renoverades blev jag allt gladare i den. Jag började minnas allt mer från tiden då vi bodde i vagnar, särskilt allt det goda som en gång var vårt liv. Jag började komma med allt fler förslag till hur vagnen skulle se ut och jag började sy upp gardinerna, valde ut spegeln och den gamla klockan.

En del av inventarierna är original, några av skåpen bland annat. Monika berättar att man var olika många i vagnarna när det begav sig.

– Det berodde på hur många barn man hade och om man hade någon besökare. Det fanns alltid plats. Kaffekannan stod på hela dagen och samovarerna som våra föräldrar hade stod också på hela dagarna. Allt detta har försvunnit och all den kontakt som vi hade med varandra.

När Monikas barnbarn såg vagnen trodde de inte att hon en gång hade bott så där, utan vatten och avlopp. Då tar hon fram de gamla bilderna och visar dem hur det var.

Gunilla Lundgren minns

Ack som jag kommer sakna È Romani Glinda!

Jag har läst denna tidskrift från dess första nummer till dess sista och jag har läst den från första raden till sista ordet. Jag har löst Maja-Lenas korsord och lagat Pippis mat, jag har skrattat åt Ulf Lundkvists och Bengt O Björklunds ironiska Bakro-serie, jag har tittat intresserat på foton bland andra i "Gamla kära bilder berättar" och jag har uppskattat all information jag fått. Information som jag inte hittat någon annanstans. Jag har också kunnat medarbeta med artiklar om romska böcker, böcker som det sällan skrivs om i andra medier. Tack Fred för att du hållit ut så länge, du har utfört en kulturgärning!

Gunilla Lundgren (författare)

Romska porträtt i det offentliga rummet

Den 8 maj 2013 invigde Upplandsmuseet utomhusutställningen Romska röster på gågatan i Uppsala. Med porträtt på stora skärmar fick romer från olika romska grupper ta plats i det offentliga rummet.

Men redan efter ett par dagar började vandaliseringen av bilderna.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Upplandsmuseer

Det var 2009 som Upplandsmuseer fick en förfrågan om samarbete med det numera avslutade miljonprojektet Romano Zor. Tanken var att det skulle utmytna i en utställning.

– Det tog sin tid, berättar Tuula Autio, avdelningschef på museet. När Katja Blomerus tjänst som kulturinformatör för Romano Zor upphörde anställde vi henne.

Under de följande åren var Katja stommen i det pedagogiska arbete som museet gjorde i skolorna med projektet Den romska kistan.

– Ja, vi bestämde oss för att kombinera vårt museipedagogiska arbete med Katjas kunskaper och erfarenheter när vi tog fram Den romska kistan som riktade sig till yngre skolbarn.

Men nu i denna nya del av projektet riktar man sig till äldre elever, från nian och gymnasiet.

– Vi sökte ett utvecklingsbidrag hos Kulturrådet för en utomhusutställning.

Idén var att ta fram utställningen i samarbete med romerna i vårt område. De fotograferades och intervjuades. Texterna blev sedan på svenska, engelska och kaale. Dimitri Florin på Språkrådet gjorde översättningen till finsk kaale.

– Vi tyckte att eftersom just den finska kaaledialekten är mest eftersatt och eftersom det bor mest finska romer i vårt område skulle det vara passande att lyfta den.

Utställningen öppnade på Stora Torget i Uppsala. Museichef Håkan Liby hälsade alla välkomna tillsammans med Katja Blomerus och Domino Kai.

Invigningstalare var Cecilia Wikström, EU-parlamentariker och präst. Sedan blev det romsk musik.

De romska rösterna hörs genom fotografen Anders Rymans porträtt. På bilderna kan man se finska, polska, rumänska, svenska, serbiska och bulgariska romer samt resandefolket – unga och gamla, män och kvinnor. De 14 porträtt som visades i Uppsala var alla olika, men lika.

– Tanken är att de flesta ser på romer som en homogen grupp. Vi vill visa att det finns så många olika grupper, berättar Tuula.

På varje plats dit utställningen kommer ska den kompletteras med nya foton av romer i det området och nya intervjuer. Foton som sedan bygger på utställningen för varje gång.

Att denna utomhusutställning både engagerar och rör upp känslor råder det inga tvivel om.

– När den stod på gågatan här i Uppsala såg jag många människor som stannade, läste texterna och såg på bilderna.

Men det fanns även de som inte alls gillade detta.

– När jag först såg bilderna tänkte jag att vad stora de är och jag tänkte också att detta kommer att reta upp någon, berättar Katja Blomerus.

Det var precis vad som hände. Efter tre dagar hade någon eller några vandaliserat först en av bilderna och några dagar senare sju till. Händelsen uppmärksammades av media och polisanmälades. Sedan hände det inte igen.

– Med utställningen Romska röster vill vi bidra till samtal och reflektioner kring rasism, utanförskap och marginalisering. Som kulturinstitution vill vi verka för ett inkluderande romskt kulturarv, avslutar Tuula.

Birgitta Israelsson minns

É Romani Glinda – så mycket mer än en spegel

É Romani Glinda -den romska spegeln – var så mycket mer än en spegel. Den var en stor tidning med en liten, begåvad och hårt arbetande redaktion med aktivt uppsökande journalistik i allt som rörde det romska området.

Jag kom i kontakt med tidningen första gången 2012 då jag började arbeta i EU-projektet Romané Bučá tillsammans med Rosario Ali Taikon, som ingår i redaktionen och är barnbarn till tidningens chefredaktör och ansvarige utgivare Fred Taikon.

För mig var tidningen en guldgruva för att kunna läsa in mig på det område som projektet handlade om, romernas situation i det svenska samhället och vad gäller rätten till arbete. Snart insåg jag att självklara mänskliga rättigheter som tillgång till utbildning, bostad, arbete och en god hälsa inte alls var tillgodosett för den romska minoriteten. Trots mer än 500 år i Sverige.

Då, 2012, hade ett policyprogram antagits som skulle råda bot på detta och göra så att skillnaderna skulle utjämnas inom en 20-årsperiod. Pilotkommuner utsågs för att bli föregångare i genomförandet.

É Romani Glinda speglade hur det gick med genomförandet av myndigheternas policy och samlade information från projektet och kommunerna. Tidningen uppvaktade politikerna på nationell nivå och fanns med i alla de sammanhang där de romska frågorna behandlades. Fred Taikon ifrågasatte och drev på, visade på felaktigheter i besluten och de brister i genomförandet som fanns.

Det fanns mycket som kunde göras bättre men det gick ändå lite långsamt framåt.

Sen kom bomben i september 2013 då DN avslöjade skånepolisens olagliga register över romer inte bara i Skåne utan i hela landet. É Romani Glindas redaktion var själva listade! Fred engagerade sig starkt i frågan och drev med hjälp av Civil Right Defenders så småningom igenom att de romer som registrerats hade rätt till kompensation för detta juridiska övergrepp.

Utan tidningen och dess redaktion hade många av de här frågorna lämnats obevakade och utan påverkan.

Men tidningen har inte bara agerat på nationell nivå utan också verkat internationellt, speglat romernas situation i Rumänien, Bulgarien och andra länder inom EU där villkoren för romerna är så enormt mycket sämre. Det ger en förståelse till varför människor för sin överlevnad tvingas välja att sitta i vinterkylan utanför butiker i Sverige och lämna sina barn hos äldre anhöriga.

É Romani Glinda har haft en stor kulturell betydelse också, genom att årligen arrangera särskilda minnesstunder den 27 januari för de romer som föll offer för förintelsen. På sätt kom även romernas holocaust att uppmärksammas och synliggöras.

Romer har inget eget land, men finns sedan hundratals år som minoritet i en mängd länder. Den 8 april firas på många håll den Internationella Romadagen till minne av den första romska kongressen som ägde rum i London 1971. I Sverige har É Romani Glinda samlat information om firandet i bla Malmö och Göteborg. I Stockholm har Fred Taikon och tidningen stått bakom själva arrangemanget av firandet den 8 april.

5 Folks Festival har arrangerats av É Romani Glinda vid tre tillfällen varje sommar sedan 2014. Det är en festival för och i samverkan med Sveriges fem nationella minoriteter med massor av musik, häftiga framträdanden av skickliga artister, danslektioner, aktiviteter för barn mm men också ett tält med mängder av information på svenska och på minoriteternas egna språk. Både bildning och kultur!

Tidningen kommer inte ut till oss mer. Men jag som varit med nära denna aktiva och flitiga redaktion hoppas att de kulturella arrangemangen kommer att fortleva! De når ut till så många människor och sprider både kunskap och glädje.

Stort tack till Fred, Mia och Rosario Taikon samt till Bengt O Björklund m fl som gjort ett sånt fantastiskt arbete med É Romani Glinda!

Birgitta Israelsson

*Utställningen i
Göteborg var mycket
välbesökt!*

Göteborg ger romerna en röst

Lördagen den 23 mars 2013 öppnade utställningen "Vi är romer – möt människorna bakom myten", på Göteborgs stadsmuseum. I den pampiga utställningen berättar romer om sin vardag och sin historia. Under invigningsdagen var det fullt av glada besökare. Cirka 4500 personer kom och många av dem var romer.

Text: Bengt O Björklund   **Foto:** ÉRG

De fantastiska fotografierna för utställningen har tagits av Maja Kristin Nylander och intervjuerna som hör till bilderna är gjorda av journalisten Cecilia Köljing.

Romernas 500 år av utanförskap, tältliv, aktivism, glädje, traditioner, musik, och framtidshopp. Allt detta finns med i utställningen som fyller en hel våning på museet.

Konferencier var Domino Kai. Han hälsade alla välkomna.

– Museet har gett romerna vetorätt. Det är något världsunikt att man öppnar dörren för romerna. Något för andra att ta efter.

Museichef Cornelia Lönnroth tackade alla romer för förtroendet.

– Tack för att ni vågade lita på oss och dela med er av era berättelser. Vi känner oss hedrade över att ni ville göra den här utställningen med oss. Jag hoppas verkligen att vi lyckas ändra bilden på romer så att ni får lika stor chans till ett bra liv som alla andra.

Även Bagir Kwiek, en av initiativtagarna till utställningen, talade. Han menade att runt det romska folket finns det mycket myter och fördomar.

– Här på denna utställning vill jag att ni ska få träffa människorna bakom myterna. Här ska ni få veta vår historia, vår nutid och vår framtid som är våra ungdomar som jag vill att ni ska träffa. Museet har lyckat suddat ut den gräns som finns mellan minoritet och majoritet.

Nu fick Rosa Taikon, snart 90 år, ordet.

– Det är fantastiskt att få vara här. Det är otroligt vilket arbete som har lagts ner på att visa hur romerna har haft det och fortfarande har det. Den här manifestationen hade inte

varit möjlig för 50 år sedan. Före 1963 var vi romer förbjudna av stat och regering att komma in i majoritetssamhället, trots att vi var svenska medborgare. Vi fick aldrig en chans att ens komma i närheten av grindarna till det folkhem Per Albin Hansson långt senare orerade om. Sveriges riksdag och regering borde följa FN:s lagar och deklARATIONER om de mänskliga rättigheterna och se till att de även gäller för romer.

Göteborgs stads kommunfullmäktigeordförande Anneli Hulthén invigde utställningen.

– Efter föregående talare är det svårt att kunna uttrycka sig med värdighet utan att känna skam för den historia som har varit och är idag, utan att känna frustration över att inte tillsammans kunna göra mer. Låt denna utställning bli en början. Vandringen

Angelina Dimiter och Singoalla Millon tar en sväng om.

är inte över än, den kommer att fortsätta, men den kan bli lite lättare om vi gör den tillsammans. Det enda jag vill säga idag är: Välkommen hem! Jag hoppas vi får en fantastisk resa tillsammans.

Sedan följde många uppträdanden. Det fanns dockteater musik och sagoläsning, romsk dans och lite med den romska gruppen Svarta safirer.

Utställningen bygger på intervjuer, foton och filmer gjorda med eller av romer främst under 2012 och är framtagna i ett nära samarbete mellan romska aktivister, frilansare och Göteborgs stadsmuseum.

Utställningen beskriver också romernas historia och deras vandring från Indien till Europa, språk och kulturarv.

Bagir Kwiek är delaktig i Rom san projektet som ligger bakom utställningen på Stadsmuseet.

– Detta är en jätteviktig utställning för alla människor. Här får vi berätta vår historia och förhoppningsvis ses som individer och inte som en grupp. Det är inga experter

utifrån som uttalar sig utan det är våra egna berättelser som är i fokus.

Även Ingrid Schiöler har spelat en stor roll i Rom san projektet och den utställning som nu har sett dagens ljus.

– Tanken med detta ESF projekt är bland annat denna utställning och det är Bagirs drömmar som nu har förverkligats.

I augusti 2014 öppnade utställningen på Forum för levande historia i Stockholm. Utställningen som var en dundersuccé i Göteborg kom nu till huvudstaden, men med nya tillägg. Nu finns det vittnesmål och foton från romska aktivister i Stockholm också.

Under presskonferensen berättade Eskil Franck, överintendent för Forum för levande historia, FLH, om den treårs-satsning på romer som pågår.

– Och då passar det väl in med denna utställning som vi tyckte var alldeles för bra för att bara göteborgare skulle kunna ta del av. Nu ska den vara här hos oss i ett år innan den går ut på turné i landet.

Eskil Franck

Mujo Halilovic minns

É Romani Glinda har bidragit till att både romer och icke-romer som läst och följt tidningen fått nya perspektiv på den nationella minoriteten romer, romsk-svensk historia och romska livsvillkor. Romer i Sverige bryter med hjälp av denna tidning igenom och kommer in i det offentliga rummet. Historien om mänskliga rättigheter är även en historia om kamp för diskursiva möjligheter - att de som är exkommunicerade, stereotypiserade och exkluderade får jämbördig röst i det offentliga. É Romani Glinda blir på så vis en del av den transnationella historien om mänskliga rättigheter som går ut på att avdramatisera det främmande, bekantgöra det exotiska, synliggöra det förtryckta, artikulera det tillbakahållna, uppdaga det genomförbara och tänkbara. Därmed har É Romani Glinda med Fred Taikon i spetsen gett till många romer och icke romer både en tröst och en röst.

Hälsningar från Malmö!
Mujo Halilovic

Ramona Melker, Mia Taikon och Ann Eriksson.

Alice Bah Kuhnke

Baki Hasan och Fred Taikon.

Sam Carlquist.

Ramona Melker och Bengt O Björklund.

Romska kulturdagar på Sensus

De romska kulturdagarna på Sensus i Stockholm blev en stor succé med mycket publik. Alice Bah Kuhnke, den nya kulturministern invigde festligheterna på onsdagsmorgonen den 28 januari 2015. Det hela avslutades med teater och dans på lördagskvällen.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Marco Ali

É Romani Glindas Romska kulturdagar inföll detta år i januari istället för på hösten.

Fred Taikon, É Romani Glindas ordförande, hälsade alla välkomna.

– Det har blivit till en sed för oss att lyfta den romska kulturen, sade han.

Alice Bah Kuhnke såg glad och nöjd ut när hon tog över mikrofonen. Det är hon som ansvarar för politiken kring de nationella minoriteterna.

– Det är ju bland andra ni romer. När jag först fick höra talas om den tjugoåriga strategin tyckte jag först att den var ett hån och att det var ovärdigt att mänskliga rättigheter ska börja gälla för romer först då. Jag vet att det tar tid att vända skutan, men jag tror samtidigt att vill man så kan man.

Hon menar också att rasism och fördomar sitter djupt och hon lyfte fram vikten av det civila samhället för att få till stånd en förändring.

– Jag och många med mig ser vikten av er envishet. Utan den hade vi inte varit här idag. Fortsätt för allas vår skull, för allas mänskliga rättigheter.

Nu var det dags för Fred Taikon att berätta om romsk kultur och tradition då och nu. Han visade bilder på romska yrkesutövare, yrken som ofta finns med i namnet på den grupp man tillhör.

– Romer beskrivs ofta som romantiska, lata människor som inte kan något. Det är inte sant, men kunskapen om oss är mycket dålig.

Fred förklarar varför romer förr reste runt, att det främst var för att söka arbete, men också för att de var förbjudna att stanna särskilt länge på en och samma plats. Han visade bilder på ett špilo, ett spel man hade i lägret på helgerna för att tjäna en extra slant och på romska silversmeder.

Nästa inslag handlade om romska kläder. Rosita Grönfors, finsk-svensk rom, berättade att förr i tiden var kvinnan 16-17 år när

hon skulle börja bära den traditionella dräkten. Idag är åldern cirka 20-21 år.

– Den finsktalande flickan ser fram emot att bli vuxen och få bära den romska dräkten. Har man väl valt att bära den måste man bära den livet ut.

Angelina Dimitar Taikon berättade lite om hur de romska männen brukade klä sig förr i tiden.

– De hade ofta militäriska kläder med revärer och läderstövlar och de hade stora silverknappar i sina kläder.

Efter Lunch var det dags för den litterära delen av dagen. ÉRG förlag presenterade Adrianas val av Ann Eriksson och Ramona Melker Taikon. En bok om hur det är att växa upp som ung romsk kvinna på 60-talet.

– Vi tyckte det var viktigt att inte bara det positiva och glada kom fram. Den skulle berätta som det var, sade Ramona.

Bengt O Björklund och Ramona pratade en stund om romsk poesi igår och idag. Det var ju inte allt för länge sedan romskan nästan enbart var ett talspråk. Bengt inledde med att läsa en dikt på resandeslang och sedan varvades diktläsningar på svenska och romska.

Den kände Stockholmsprofilen Sam Carlqvist läste några dikter, bland annat ur den kommande diktsviten Treblinka.

Få romska smycken kvar

I december 2018 invigdes vandringsutställningen Romska smycken – Hantverk, tradition och ett sätt att leva på Regionmuseet Kristianstad. Utställningen berättar om det fåtal romska smycken och ceremoniella föremål som finns kvar i Sverige idag. De utgör en kulturhistorisk skatt som nästan gått förlorad.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Den 7 december hölls ett seminarium i samband med invigningen av utställningen som belyser de svenska romernas hantverksskicklighet och känsla för metaller. Allt från enklare vardagsföremål till de vackraste smycken i guld och silver kunde de underhålla och tillverka och många svenskar blev beroende av deras kunskaper inom förtenning och smide. I utställningen finns ett flertal unika romska föremål.

Moderator för eftermiddagsseminariet var Mirelle Gyllenbäck.

– Den här utställningen är en kulturhistorisk skatt som nästan gått förlorad, sade hon.

Anna Hansen är museichef.

– Detta är ett viktigt kulturarv. Det finns inte så mycket kvar. Det är så roligt att kunna visa upp det finns kvar.

Initiativtagare och motor i hela projektet är Erland Kaldaras från RKC Malmö.

– Detta är en historisk dag. Två år efter att vi startat projektet är vi här. Vi har intervjuat romska konsthantverkare vilket har lett till att vi också kan ha release för vår nya bok ”Romska smycken – Hantverk, tradition och ett sätt att leva” idag. Boken är skriven av Åsa Nilsson och Erland Kaldaras

Det har varit ett rent detektivarbete att hitta de föremål som ännu finns kvar.

– Tanken var att vi skulle haft med oss Rosa Taikon idag, men sorgligt nog gick hon bort.

När den kända romska silversmeden Rosa Taikon gick bort 2017 fanns det ingen som kunde ta över yrket efter henne. Men traditionen att romska män ritar och designar de smycken som kvinnorna i familjen bär är fortfarande levande. Numera lämnas dock själva tillverkningen bort till utvalda guldsmeder.

Kan det romska hantverket levandegö-

ras igen och kan ungdomar inspireras till att vilja utbilda sig och föra arvet efter Rosa Taikon vidare in i framtiden? Det är frågor som är viktiga.

Erland berättade om de stavar som varje romsk hövding med aktning en gång hade. Han berättade också att han jobbat mycket med romska ungdomar för att de ska föra traditionen vidare.

– Men vad är romskt konsthantverk för dagens unga romer? Jag vill att de själva finner svaret på den frågan.

Hur det hela började med ett telefonsamtal! Det var Friedrike Roedenbacks rubrik för nästa anförande. Hon kommer från Nämnden för hemslöjdsfrågor.

– Vi är en liten statlig kulturmyndighet och vårt uppdrag är att främja slöjd, i en vid tolkning. Våren 2015 upptäckte jag att jag inte kunde något om romskt hantverk. Så jag googlade.

Hon hittade inte så mycket och ringde runt för få veta mera.

Erland Kaldaras.

– När jag ringde till Romskt kulturcentrum i Malmö fick jag tala med Erland Kaldaras. Han kom sedan till oss och berättade om romsk historia och romskt konsthantverk. Vi insåg att här fanns det mycket som var osynlig och att detta var lika viktigt för oss som för romerna själva. Erland hade med sig föremål vi aldrig sett tidigare. Efter det mötet var vi alla tagna. Senare frågade vi Erland om han ville vara med i en förstudie. Senare det året skickade vi in en ansökan om ett treårigt projektbidrag. Det är ett år kvar på det projektet nu.

Erland får ofta följa med dem när de reser runt och håller föredrag.

Erland Kaldaras tog åter mikrofonen.

– Detta är den första utställningen med romska smycken. Vi har bara fått tag på cirka femtio föremål i hela Sverige.

Nu vandrar den runt i landet.

Några av smyckena på utställningen.

Orhan Pamuk bredvid Lena Adelson Liljeroth och Per Wästberg.

Gunilla Lundgren

Orhan Pamuk

För sextonde året i rad bjöd invandrarbarnen i Rinkeby tillsammans med författaren Gunilla Lundkvist, konstvetaren Elly Berg och fotografen Lotta Silfverhielm in årets nobelpristagare i litteratur. I år var det den turkiska författaren Orhan Pamuk.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Orhan Pamuks bok Istanbul är den mest lästa av hans böcker på svenska, en självbiografisk essäsamling som skildrar hans barndom i hans älskade Istanbul. Han skriver med en slags lätthet och broderande glädje som för tanken till Marcel Proust.

Pamuk tillhörde som student den nya vänstern. Sedan hans romaner vunnit uppskattning nationellt och internationellt har han återupptagit ett slags politisk roll i Turkiet. Men hans position i hemlandet är inte helt enkel.

– Det var roligt att just Orhan Pamuk kunde komma hit till Rinkeby eftersom vi har så många turkiska barn här i Rinkeby, berättar Gunilla Lundkvist.

Det var mörkt när de första gästerna kom och det var en förväntansfull publik som väntade på sina platser en halvtimme innan det var dags. När Orhan Pamuk kom började morgonen med ett luciätåg med sextio barn som skred in till traditionella luciasånger. En av Staffansvisorna sjöngs av en afrikansk pojke.

Sedan presenterade barnen från de två skolorna sina projekt.

– Rinkeby är ett spännande mysterium. Här bor det ungefär 16 000 människor. Nittionio procent av dem har föräldrar som kommer från ett annat land. Man kan lära sig att göra alla sorters maträtter som turkiska, arabiska och somaliska. Men det finns mycket arbetslöshet, berättade en av flickorna. Texten presenterades även på turkiska.

Presentationen fortsattes sedan med barn som studerat Alfred Nobels liv och gärning. Även moskén på Söder i Stockholm hade varit föremål för studier, samt Nobelmuseet och Svenska Akademien. Givetvis hade barnen läst Orhan Pamuk. Boken de valt var just Istanbul.

– Istanbul är din stad. Du skriver att du hör ihop med Istanbul. När du var liten var du mest inomhus och lekte och ditt hus såg ut som ett museum. På varje våning fanns ett piano som ingen spelade på. Din pappa

misslyckades i affärer och dina föräldrar bråkade och grälade mycket. Din text fick oss att tänka på att pengar inte är allt. Bosporen var din favoritplats. Särskilt tyckte du om att titta på fartygskatastrofer.

Det var två 15-åringar som presenterade boken.

När de sista orden föll bröt skrattsalvor ut bland de äldre i publiken.

Det är hundra barn inblandade i firandet och många andra barn kom, många av dem turkiska. Förberedelserna inför firandet tar hela hösten.

– Vi börjar i september och det är många moment de ska lära sig. De ska lära sig om Alfred Nobel, om Rinkeby och annat och sedan när vi vet vem som är litteraturpristagare, i slutet av oktober, då jobbar vi bara med det. Sedan gör vi ett häfte med all dokumentation innan det är dags att böra öva på alla framträdanden som barnen gör. De ska ju stå där utan mig, det är ju det som är själva grejen, säger Gunilla Lundgren, författare och drivande kraft bakom att i Rinkeby hylla varje nobelpristagare i litteratur.

Det är barnen i klass åtta i Rinkebyskolan och Bredbyskolan som varje år får chansen att jobba med hyllningsevenemanget.

Tomas Tranströmer

2011 års upplaga av Nobel i Rinkeby blev något särskilt i år. Pristagaren i litteratur var inte någon annan än vår egen Tomas Tranströmer, hyllad och älskad av alla som läser poesi, både i Sverige och i ett otal länder världen över.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

I över 20 år har författaren Gunilla Lundgren och tecknaren Lotta Silfverhielm arrangerat Nobel i Rinkeby. Det hela började med att kulturvetaren Elly Berg kom med en idé att göra ett häfte på arabiska med de arabisktalande barnen i Rinkeby till nobelpristagaren Naguib Mahfouz 1988. Sedan har det rullat på.

Årets upplaga av nobel i Rinkeby blev extra festligt. För första gången sedan 1974 när Eyvind Johnson och Harry Martinson delade på priset i litteratur, tilldelades priset en svensk författare, poeten Tomas Tranströmer. Och lusten och intresset bland barnen i 8b gick inte att ta miste på.

Rinkebyskolans rektor Börje Ehrstrand inledde festligheterna på Rinkeby bibliotek innan Tomas Tranströmer gjorde entré.

– Detta är en stor högtidsstund. Svenska akademien har fått upp ögonen för att våra barn läser mycket böcker och de har insett att detta är viktigt. Eftersom våra barn är duktiga på att läsa är de också duktiga på matte. Tomas Tranströmer vet att vi gillar hans böcker och bra förebilder är viktiga för barnen.

Gunilla Lundgren berättade lite om bakgrunden till Nobel i Rinkeby.

– Hela hösten har vi jobbat med det nya häftet. Varje år nya barn och nya lärare.

Hennes mobil ringer.

– Tyst. Nu kommer han.

Sorlet upphör och alla väntar.

Under stående ovationer rullas Tomas Tranströmer in i biblioteket i sin rullstol. Han ser rörd ut.

Det är barnen själva som sköter hela programmet. Dagens konferencier är Sewa Youssef.

– Vi är särskilt glada över att du Tomas

Tranströmer är här idag, sade hon.

Alla barnen i klassen hälsar honom välkommen på sitt hemspråk.

Sedan släcks belysningen ner och luci-atåget skrider långsamt in i biblioteket. I två led står de framför Tomas Tranströmer och sjunger. Precis som alla andra år är det ett mycket mångkulturellt luci-atåg.

Nu är det dags för presentationen av själva häftet som barnen arbetat med under hösten. Helt oväntat rappas första inslaget som handlar om Rinkeby. Frida Tsagalidis trumkompar på en doublerleki. Sedan följer presentationen av Alfred Nobel. Årets berättelse var den roligaste av alla, både hur den var skriven och hur den framfördes. En kort presentation om de andra nobelpristagarna följde innan det var dags för huvudnumret, Tomas Tranströmer. Sewa Youssef läser dikten *Romanska bågar*.

– Efter att ha läst den några gånger började jag förstå den. Tomas menar att vi alla i världen har samma värde.

Frida Tsagalidis läser dikten *Allegro*.

– Jag tror Tomas spelar piano en jobbig och svår dag. Han får värme från pianot som är hans passion, säger Youssuf Liibaan.

Den tredje och sista dikten är *Nildeltat*, en dikt Tomas Tranströmer skrev under ett besök i Egypten. Den blir uppläst av Shervan Brifkany.

– Den här dikten handlar om en ung fru som gråter efter att hon har sett fattiga människor och sjuka barn som måste dö i onödan. Tomas kan inte sova, men till slut somnar han och drömmer. Jag blir ledsen när jag läser dikten och tänker på alla fattiga barn. De finns här i Rinkeby också.

Slutordet för dagen fick Monica Tranströmer.

– När Tomas Tranströmer fick Nobelpriset blev det inbjudningar till många program. Då var det någon som sade att ni får inte missa barnen i Rinkeby och nu förstår jag varför. Några av de dikttolkningar som vi har hört idag är bland de finaste vi har hört, sade hon bland annat.

Tomas Tranströmer får sedan en mycket lik porträttteckning som Sewa Youssef och Rosalie Malki har gjort. Sedan var det dags för te och medelhavsgodis.

Tomas Tranströmer har fått en teckning av barnen i Rinkeby.

ROMSKA MYNDIGHETER

Badja Kweik Kelderaš och Veli Briani.

Radio Romanos första sändning

Nu har den nya radiokanalen på romska startat. En gång i veckan kan man ratta in sändningen antingen på P6 eller P2. Året är 2002.

Text och Foto: Fred Taikon

Sändningarna på romska börjar fredagen den 11 januari. Programmet är en halvtimme långt och kom att sändas varje fredagsmorgon klockan nio. Marek Badja Kweik från Örebro är producent och programledare. Veli Briani och Agnes Lakatoš är frilansjournalister.

Badja Kweik Kelderaš har inga erfarenheter från radion.

– Men jag är en van talare till allmänheten och jag har lätt att falla in i olika arbet-

suppgifter, berättar han och ler.

Man har nu gjort tre program och reaktionerna har inte uteblivit.

– Man skickar mail till oss och i ett av dem är det en person som uttrycker sin glädje med programmet, att det var fantastiskt att höra sitt eget språk i radion och att hon nu inser hur mycket hon och hennes barn har tappat sitt språk, säger Badja.

Veli Briani är arlitalande rom som 1992

Agnes Lakatoš

kom från Kosovo. Han är utbildad till journalist och hade en fast tjänst på Radio TV Serbia, med sändningar en gång i veckan, samt på lokalradion i tre år.

Som frilansare ska Veli producera minst ett inslag i veckan.

Agnes Lakatoš är lovaratalande och kom till Sverige 1984 från Ungern.

Agnes tyckte att det var roligt att man i Sverige skulle få en romsk radiokanal. Därför sökte hon till SR då hon fick veta att man sökte journalister.

Agnes har inte heller någon journalistisk bakgrund, utan tar det som en utmaning att få göra testet till jobbet.

Jonny Ivanovic minns

Tack för info käre fred!

É Romani Glinda har betytt mycket för oss romer, mer än vad myndigheterna tror. Dels så kände vi oss stolta över att ha en romsk tidning, där det kom fram viktig information om vad som händer bland romer över land och rike, exempelvis viktiga saker som antiziganism, rasism, diskriminering, och dels vad som händer bland romska föreningar och romska aktivister. ERG har gett oss romska kulturella nyheter, info om utbildningar, om romska brobyggare osv. Skulle önska att ERG kom tillbaka igen.

Jonny Ivanovic

Radioaktiva romer

Sveriges radio stödjer bildandet av ett internationellt romskt journalistiskt nätverk som ska utbyta radioprogram med varandra. Detta framkom under en konferens som Sveriges Radio anordnade i juni 2006. Inbjudna var romska journalister från olika länder i Europa.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Pride, Prejudice and public service var namnet på konferensen som samlat romska radio- och tevejournalister från hela Europa. Tvådagarskonferensen hölls i Studio fem i radiohuset och öppnades av Sveriges Radios VD Peter Örn.

– Nu har ni möjlighet att samla er i ett nätverk som kan bli en bas för ett framtida samarbete mellan romer i hela Europa. Grattis det är en historisk möjlighet ni har under dessa två dagar, sade Peter Örn.

Radio Romano är en nykomling på SR sedan några år tillbaka med sändningar två gånger i veckan.

Veli Briani menar att det viktigaste är att berätta vad romska aktivister gör lokalt och internationellt.

– Vi vill berätta sanningen. Det är viktigt att samlas som idag, säger Veli.

– Vi tar upp sådant som folk vill och inte vill höra. Vi vill ta upp alla ämnen inom den romska kulturen, säger Adam Szoppe.

Två av de inbjudna journalisterna, Jake Bowers från BBC i England och Ferhad Saiti från Radio och TV Nisaba i Serbien Montenegro inledde den första panelen för dagen. Moderator under de bägge dagarna var Hans Caldaras.

Jake Bowers är programledare för Rokker Radio, ett romskt radioprogram som ligger under BBC. Han tillhör romanichal, resande.

– Vi har varit i krig med regeringen i 500 år. Halva den romska populationen är på resande fot i England.

Romerna blev en minoritet i England 1989.

– Brittisk press har skrivit den värsta smörjan i hela världen om romer. Den är hatisk och fördomsfull och har lett till våld och död.

Radio TV Nisaba har funnits i sex år och har en miljon lyssnare. 130 000 av dem är romer.

– Vi representerar en viktig del av den

romska kulturen och visar icke-romer hur de bättre kan förstå vad en rom är. Vi har en timme tv i veckan, men vi sänder sent på kvällen, sade Ferhad Saiti.

I dagens andra panel satt Zoran Dimov, Petar Stefanov Filipov och Carmen Marcu.

Carmen Marcu från Rumänien har arbetat på Romanian Broadcasting Corp. i fyra år.

– När jag tog kontakt med den lokala radion för att höra mig för om de inte kunde ha romska programinslag skrattade de åt mig. Men vi insisterade och efter många om och men fick vi till slut en timme och nu har vi två timmar om dagen. Vi sänder också en halv timme om dagen i teve, sade Carmen.

Zoran Dimov arbetar på TV BTR Nacional Macedonien.. Han presenterade en idé om hur man skulle kunna bilda ett romskt CNN som skulle sända globalt via satellit där alla romer

skulle vara inkluderade.

Petar Stefanov Filipov från Teve Roma i Bulgarien, berättade att de startade sin verksamhet 1998.

– Vi har tolv unga romer som arbetar med oss, både män och kvinnor och vi har dagliga program. 2002 startade vi en radio-kanal i vår stad. Det är viktigt att vi inte bara producerar program på romska så att alla kan förstå. Annars kan vi bli isolerade.

Janette Grönfors är en romsk frilandsjournalist från Finland. Hon har arbetat på Latso Dives, Finlands största romska tidning, sedan nio år tillbaka.

– Trots att vi har haft romska program på radion i Finland längre än ni i Sverige, så har ni kommit längre än oss. Nu har ni två timmar i veckan, vi har fortfarande bara tjugo minuter och det är verkligen skamligt, säger Jeannette.

Alla var över ens om att ett bildande av ett romskt journalistiskt nätverk var målet med konferensen, men vem skulle ansvara för vidareutvecklingen av idén. Det var då Sveriges Radio International överraskade genom att erbjuda ekonomiskt stöd till att bjuda in en arbetsgrupp på fyra personer. Dessa fyra personer ska konkretisera nät-

Peter Örn, Agnes Lakatos, Anne Sseruwagi och Sara Roxström

*Paula Ehrnebo ,
Dragan Lärhund, Olle
Josephson, Baki Hasan
och Lars Demetri.*

Språknämnden blir en myndighet

Från och med 1 juli 2006 kommer den svenska språkvården att samordnas i en ny myndighet, Institutet för språk och folkminnen. Institutet ska bland annat ha resurser som rör de nationella minoritetsspråken, som till exempel romska.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Svenska språknämnden och Sverigefinska språknämnden ingår sedan 2006 i Institutet för språk och folkminnen, med huvudkontor i Uppsala, men institutet kommer även att ha kontor i Stockholm, Göteborg, Malmö, Umeå, och Lund.

Den största enskilda avdelningen heter Språkrådet och ligger i Svenska språknämndens ombyggda lokaler på söder i Stockholm. Svenska språknämnden och Sverigefinska språknämndens personal

kommer nu att jobba under det nya namnet, med Olle Josefsson som enhetschef.

– Språkrådet är den avdelning som ska ägna sig åt språket, praktisk hjälp och göra ordlistor. Språkrådet ska främst arbeta med svenska, finska, teckenspråk och romska. Tanken är att vi så småningom ska börja dokumentera och bygga upp arkiv för minoritetsspråken, säger Olle Josefson.

Olle Josefson bjöd i början av sommaren 2006 in ett antal romer som arbetar

med det romska språket för att informera om den nya myndighetens kommande arbetsuppgifter och åtaganden.

– Syftet med mötet var att inleda en diskussion om vad romer tycker är viktiga uppgifter för språkrådet.

En av de kommande uppgifterna blir att skapa nya romska ord.

– Språkrådet ska verka för att göra ordlistor på olika viktiga samhällsområden, så som socialförsäkring, sjukvård, skola, trafik och inom rättsväsendet, säger Olle

En annan uppgift är att dokumentera de romska dialekter som i första hand används i Sverige. Det finns många talare och många har romska som modersmål, men språket är dåligt dokumenterat.

Naim Tahiri minns

Det är stor brist i landet på romsk information och det finns mycket lite skrivet material och så säger man att det råder brist på ekonomiska resurser.

SKANDAL att vi inte kan behålla tidningen!. Ren SKANDAL!!!

Naim Tahiri

Delegationen för romska frågor kör igång

I februari 2007 startade Delegationen för romska frågor sin verksamhet. Det är en unik ny myndighet i Sverige som ska driva romska frågor fram till år 2009.

Ordförande för delegation, Maria Leissner, vill även starta en sanningskommission som ska belysa det historiska förtrycket från myndigheternas sida.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

I januari hölls ett samrådsmöte med de fem romska grupperna. Då meddelades vilka som skulle sitta i delegationen: Hans Caldaras, Marion Wydow, Soraya Post, Saly Resblom, och Tuula Schwartz.

– Vi hade en bra diskussion på samrådsmötet som handlade om vad delegationen var och inte var. Delegationen är ju inte en representation för romer gentemot statsmakten, som man kanske kan tro, men vi har ett uppdrag att driva den romska frågan, berättar Maria Leissner.

Riksorganisationerna fick nominera två personer, en man och en kvinna, att ingå i delegationens referensgrupp. Nyamko Sabuni valde sedan ut en person från varje organisation.

På delegationens kansli kommer Domino Kai och Ann-Marie Algemo att arbeta på heltid. Kansliet kommer att ligga på

Regeringsgatan 30-32 vid Hamngatan.

Ett antal experter kommer också att vara knutna till delegationen.

– Vi kommer att ha experter från olika institutioner knutna till delegationen på samma sätt som i det nedlagda Romarådet. Respektive institution bestämmer vilka de vill sända ut och den personen blir knuten till delegationen som expert.

Nyamko Sabuni kommer att fortsätta den dialog som startades med Romarådet och ha gemensamma diskussioner med de nationella minoriteterna. Hon kommer även att ha bilaterala möten med varje grupp minst en gång om året.

Maria Leissner uttalade sig nyligen om en sanningskommission. Hon tyckte att svenska staten borde be romerna om ursäkt för det förtryck de blivit utsatta för.

– Det är något som jag tänker ta upp med

delegationen. Vad jag hittills kunnat se, är att det finns en väldigt stor ömsesidig förtroendeklyfta mellan romer och majoritetssamhället. En stor del av den förtroendeklyftan, inte minst från romernas sida, beror ju på 500 års diskriminering och ett förnekande av romernas rättigheter. Jag tror inte att folk i allmänhet vet om att romer har förnekats grundläggande mänskliga rättigheter som till exempel att kunna gå i skolan. Skolstadgan började gälla 1842 och ändå tog det 120 år innan de svensk-romska barnen fick lov att gå i skolan. Det är hårresande, säger Maria Leissner.

Diskriminering och brott mot romers mänskliga rättigheter sträcker sig långt bak i tiden, den har varit systematiskt och bedrivits av såväl statsmakten som andra myndigheter i Sverige, menar hon.

– Jag tror att det vore bra om man kunde gå igenom, dokumentera och skriva en vitbok, eller om man nu kallar det för en sanningskommission. Vi måste dokumentera statens och de offentliga myndigheternas historiska brott mot romers rättigheter i Sverige. Kan vi få det svart på vitt och så kan vi erkänna att det har hänt och att det var fel, säger hon.

Från vänster: Chalotta Wickman, Gunno Gunnmo, Soraya Post, Hans Caldaras, Anne-Marie Algemo, Maria Leissner, Domino Kai, Cristina Johnsson, Göran Johansson, Carles Westin, Annika Öquist, Joacim von Scheèle.

Sista mötet med Leissner.

Delegationens sista möte

I maj 2010 träffades Delegationen för romska frågor sin referensgrupp för att ta emot konkreta förslag i den rapport som ska var klar i juli och då överlämnas till regeringen.

Text och foto: Bengt O Björklund

Delegationens ordförande Maria Leissner och vice ordförande Gunno Gunnmo höll i mötet som hölls i det gamla posthuset på Vasagatan i Stockholm.

Soraya Post summerade.

– Så som det ser ut för romer i Sverige idag är inte acceptabelt i ett modernt, demokratiskt land. Man får skämmas. Vi behöver ändra våra strategier och vi behöver en handlingssplan för att förändra romernas situation så att de är lika jämlika som majoritetsbefolkningen. Varje romskt barn ska kunna gå ut nian som alla andra barn gör. Behövs det extra satsningar så ska de göras. Arbetet måste

också handla om att bekämpa diskrimineringen av romer, sade Soraya Post.

Diskussionerna var heta under den första dagen.

Under den andra dagen diskuterades mer ingående vilka förslag som ska ingå i delegationens slutbetänkande.

Frågor som diskuterades handlade bland annat om riktade vuxenutbildningar för romer och om problematiken kring skuldsättningen hos CSN för en grundskoleutbildning.

Stefano Kuzhikov menar att utbildningen är den viktigaste frågan för romer idag.

Olle Josephson, tidigare chef för språkrå-

det, berättade att det är en specifik högskoleutbildning på gång för romer.

Fred Taikon påpekade att bristen på behöriga lärare är ett stort problem.

Ett annat viktigt problemområde är arbetsmarknaden.

– Vi måste få ett slut på diskrimineringen på arbetsmarknaden med en tydligare lagstiftning. Arbetsgivarna ska inte ha några möjligheter att diskriminera någon på grund av sitt utseende eller namn, sade Stefano Kuzhikov.

Hans Caldaras menar att diskrimineringen är det största problemet för romer idag.

– Arbetsmarknaden ger fel signaler till våra barn och det är därför som de inte vill utbilda sig, sade han.

Lars Lindgren menade att kommunerna har en nyckelroll när det gäller rollen som arbetsgivare.

Språkrådsseminarium

I september 2018 hade Språkrådet sitt årliga språkvårdsseminarium i romska. Seminariet, som i år anordnas för 10 gången, handlade om romska skrivregler i Sverige och den romska ortografin runt om i Europa.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Varje år möts modersmålslärare i romska, språkforskare, lingvister och språkvårdare för att jämföra anteckningar och höra det senaste som hänt inom arbetet med det romska språket.

I år fokuserade man på arbetet med att ta fram romska skrivregler, ett arbete som liknar arbetet med vilket språk som helst, men som i romskan tagit fart de senaste åren. Sedan många år pågår ett harmoniseringsarbete när det gäller den romska orto-

grafen och de olika bokstäver som används i de olika dialekterna. Den standardisering som har gjorts de senaste åren gäller från land till land och det är en lång väg kvar till en standardisering med ett skriftspråk för alla de olika dialekterna.

Martin Sundin, generaldirektör vid Institutet för språk och folkminnen berättade om arbetet med att utreda förutsättningarna för ett romskt språkcenter.

Baki Hasan berättade om arbetet med

Baki Hasan, Martin Sundin, Anna Gezelius, Harriet Kowalski och Djemail Agusi.

romska skrivregler. Som utgångspunkt har man tagit de svenska skrivreglerna som Ola Karlsson, Språkrådet, arbetar med.

Dag två talade Marija Aleksandrovic från Högskolan i Vršac, Ljatif Demir från Zagrebs universitet, Milan Samko från Nitra universitet och Hristo Kyuchikov om hur arbetet med det romska språket i de olika länderna, om harmonisering och ortografins allt större betydelse.

Förslag om ett bättre liv för romer

Nyamko Sabuni och
Maria Leissner.

Efter drygt tre och ett halvt års arbete har Delegationen för romska frågor överlämnat sin utredning på över 500 sidor med olika förslag på hur man bäst ska se till att romerna får det bättre.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Rosario Ali Taikon

Förväntningarna har varit stora och väntan lång, men till sist, efter ett drygt halvårs försening, kom så Delegationen för romska frågor utredning. Den 30 juli överlämnades den officiellt till Integrations- och jämlikhetsminister Nyamko Sabuni. Äntligen! hördes någon säga.

Senare blev det presskonferens på Rosenbad. Delegationens ordförande Maria Leissner inledde.

– Romer känner en stor misstro mot majoritetssamhället efter 800 år av diskriminering. Det romska utanförskapet kostar samhället cirka 12,4 miljarder kronor varje år. Vi menar att det vore en klok investering att åtgärda detta utanförskap. Vi räknar med en satsning på mellan 80 och 100 miljoner kronor med fokus på utbildning och arbete.

Maria Leissner tycker att kommunerna borde göra mera.

– Det krävs en sammanhållen strategi och en myndighet som håller i detta. Därför har vi i utredningen föreslagit Nyamko Sabuni att ett sekretariat inrättas som håller i detta arbete under en tjugoårsperiod. Vi vill också att en sanningskommission inrättas. Den hoppas vi ska leda till att romerna får upprättelse för alla de övergrepp de utsatts för. Vi hoppas det ska leda till en nödvändig skamkänsla.

Utredningen föreslår också att en romsk kulturnämnd inrättas, en självständig myndighet som har till uppgift att stödja, driva och följa upp aktiviteter inom romskt kulturliv.

– Vi vill att Sverige tar ett steg mot att romer får mer inflytande när det gäller den egna kulturen, sade Maria Leissner.

Gunno Gunnmo, vice ordförande i Delegationen, fortsatte.

– Vi har föreslagit en strategi för tjugo år framåt och vi hoppas de fem regeringar som styr Sverige under den tiden ska genomföra denna strategi. Ofta har vi lagt skulden för romernas utanförskap på romerna själva, men efter att vi ratificerat konventionerna om minoriteternas rättigheter har situationen förändrats. I kommunerna talar man ofta om lika behandling, men det räcker inte, det krävs ofta en särlösning när det gäller romer. Trots att det gått tio år sedan romerna fick nationell minoritetsstatus är frågan ganska okänd ute i kommunerna. Ta bara det här med skolplikten. Många av skolans huvudmän ute i kommunerna tycker inte att det gör något om de romska barnen inte kommer till skolan. Så får det inte vara.

Soraya Post, styrelsemedlem i Delegationen, ser positivt på den framlagda utredningen.

– Det är först nu som vi romer kan tro på en förändring. Vi vill också att regeringen lyfter fram antiziganismen och vi måste överbrygga klyftan mellan romer och majoritetssamhälle. Vi måste arbeta tillsammans för att lösa de problem som finns. Vi vill inte längre vara offer. Nu när vi romer har börjat organisera oss ställer vi också större krav, sade Soraya Post.

Maria Leissner menar att en sanningskommission också är till för att bekämpa rasismen.

– Rasismen mot romer är något socialt accepterat ännu idag. När det gäller romer kan man säga vad som helst. Det finns ingen skamgräns.

En glad delegation med en ny rapport.

*Soraya Post,
Kronprinsessan
Victoria och Keith
Palmroth.*

Makten över den egna utbildningen

Den första romska folkhögskolan i Norden har startat i Agnesberg, ett litet samhälle en bit utanför Göteborg. Skolan startade lagom till höstterminen 2007, men den pampiga invigningen gick av stapeln den 21 september samma år då kronprinsessan Victoria gästade skolan och klippte det ceremoniella bandet.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

– Det är väldigt roligt att vara här, sade kronprinsessan Victoria. Det har varit en lång process och jag vet att det är många som har sett fram mot detta och det har jag också gjort.

På en liten röd sammetskudde ligger det en sax som Kronprinsessan Victoria klipper bandet med.

– Det var bara en tidsfråga innan romerna skulle ta makten över sin egen utbildning, säger Keith Palmroth, en av grundarna till folkhögskolan. Detta är en historisk händelse. Vi har nu en folkhögskola för och av romer, en folkhögskola som är driven av romer på alla nivåer. Vi har strävat efter att göra något med ett socialpedagogiskt förhållningssätt, med delaktighet och mobiler. Det handlar om att förstärka den kulturella identiteten. Det livslånga lärandet är viktigt, därför är just folkhögskoleformen idealisk för romer. Vi tittar på det erfarenhetsmässiga. Livserfarenheten är lika mycket kunskap som den litterära. Här på skolan jobbar vi mycket temaorienterat.

Agnesbergs folkhögskola är statsfinan-

sierad redan från början, vilket inte är så vanligt. Under en tvåårsperiod kommer skolan att ligga under Göteborgs folkhögskola, en fadderperiod då Agnesbergs folkhögskola måste bevisa att de klarar av att stå på egna ben och att utveckla verksamheten.

Rektorn på Göteborgs folkhögskola ser positivt på folkhögskolans framtid.

– Vi på Göteborgs folkhögskola är mycket glada över att få ha varit med på den här sista etappen. De grupper som behöver folkhögskoleutbildning erövrar den. Så har det varit från början när den första folkhögskolan startade för 140 år sedan och nu har romerna startat sin första folkhögskola. Den kommer att få stor betydelse både för romer och för majoritetsbefolkningen.

Ordföranden för Delegationen för romska frågor, Maria Leissner, såg mycket nöjd ut när hon tog till orda i podiet.

– Det här är ett stort ögonblick och ett stort steg. Utbildning är mycket viktigt. När jag började i skolan på 60-talet fick inte romska barn gå i skolan som alla andra

barn och då hade vi redan haft en skollag sedan 1842. Men det är samtidigt dags att vända på föreställningen att majoritetssamhället måste ta hand om romerna, det är de bättre på att göra själva. Och det är det som är det roligaste med det här projektet. Det drivs av romer och kommer förhoppningsvis om ett par år formellt sett att bli en egen folkhögskola.

Efter en påkostad buffé med många läckerheter var det dags för flera hyllningar. En lång rad talare från olika skolor och myndigheter äntrade podiet och lyckönskade den romska folkhögskolan. Alla hade de presenter med sig, böcker, tidningar och en romsk flagga att hissa i flaggstången.

Även prinsessan Victoria fick presenter, bland annat en romsk bordsflagga och ett par romska örhängen som hon blev mycket förtjust i och genast satte på sig.

– Det är en dröm som blivit verklighet att vi står här idag. Det påverkar inte bara oss som grupp här i Sverige utan även i andra länder. Nu syns vi och nu är det upp till oss att göra det vi måste göra, integrera och ta del av rättigheter och skyldigheter och ta ansvar för den framtid vi har i Sverige och i Europa. Keith och jag skulle vilja tacka alla och särskilt kronprinsessan Victoria. Vi behöver alla varandra, sade Soraya Post, en av grundarna till folkhögskolan.

Romskt informations- och kunskapscenter öppnar sina portar i Malmö

Ett romskt informations- och kunskapscenter öppnades i Malmö i slutet av april 2009. Centret ska fungera som en länk mellan romer och olika instanser i samhället. Men även nyfikna och personer som är intresserade av romsk kultur och historia är välkomna att besöka centret.

Text: Mirelle Gyllenbäck **Foto:** Rosario Taikon Ali

Fanny Petras, längst fram till vänster, Robert Vävström, samma rad näst sist, och Mujo Halilovic sist i samma rad. Här har de fått besök av Malmö kommun och Delegationen för romska frågor.

Det romska informations- och kunskapscentrets uppdrag är att öka delaktigheten både bland romer och bland andra som är intresserade. Medarbetarna ska bland annat hjälpa romerna med olika myndighetsärenden.

– Vi ska även rikta oss mot kommuner så att de förändrar saker och ting när det

gäller det bemötande de har mot romer. Om man vill jobba på det här sättet så handlar det mycket om kunskaps- och attitydutveckling, säger Mujo Halilovic, verksamhetsansvarig.

Hittills har informationen gått ut genom att tidningen ”City” i Malmö har gjort en intervjuer med medarbetarna.

Arbetet presenterades även vid firandet av Internationella Romadagen i Folkets park i Malmö.

Bland andra är det Delegationen för romska frågor som är med och finansierar det arbete som informations- och kunskapscentret kommer att utföra.

Öppet hus

Det är nio år sedan Romskt informations- och kunskapscenter startade, en myndighet som främst drivs av romer i Malmö. Med anledning av detta hade man öppet hus i slutet av april 2018 och ERG var på plats och smakade av alla tårterna.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Med anledning av firandet fick vi några ord med verksamhetschefen Mujo Halilovic. Jag undrade varför man firade.

– Det gör vi av olika skäl. Framförallt behöver den romska frågan komma in i det offentliga rummet. Romer har ju varit utsatta för diskriminering och utanförskap. Det är viktigt att vi omvandlar minoritetspolitik till praktik, att inte se på romer som ”de andra”. De måste kunna kräva sin rätt.

Han menar att alla insatser som hittills har gjorts kan delas in i två grupper: de som är små och de som gjorts av de som ännu inte förstått att de är för små.

Han menar att även idag kan det arbete som görs för romsk inkludering vara till gagn för andra grupper. Romska framsteg kan bli deras framsteg.

Så vad är poängen med ett öppet hus?

– Här idag möts både politiker, tjänstemän, romer, privatpersoner och polisen. På så sätt vi kan förankra idén om att i allt vi gör i Sverige idag måste det finnas ett bemötande som vore det möjligt att förändra hela världen.

RIKC har nu varit igång i nio år. Hur känns det?

– Man kan säga att vi idag arbetar med ungdomlig glöd och med veteranens visdom.

Hur upplever du dessa år rent personligt?

– Jag har lärt mig enormt mycket under dessa nio år. Romerna besitter en interkulturell kompetens som alla i hela världen är i ett akut behov av. Jag har anammat det

Jon Pettersson och Mujo Halilovic i vimlet.

som många romer har, mod och tålamod. Tack vare att vi institutionaliserade den romska frågan ser jag en väg framåt för den romska gruppen.

Under 2017 har RIKC arbetat med en hel del. Här följer ett par exempel.

RIKC mötte i februari Europarådets kommission mot rasism och intolerans med anledning av deras kommande rapport med rekommendationer till Sverige.

RIKC har under året tagit fram stadgar för Malmö stads råd för den nationella minoriteten romer, som godkändes av Kommunfullmäktige i juni. Centret har även samordnat processen i vilken romer valt romska ledamöter och ersättare.

ROMSKA BOSÄTTNINGAR

grävningen.

Resandebyn vid norska gränsen

Resande romer gräver fram sina förfäders bostäder i Vassbotten tillsammans med Bohusläns museum och Ekomuseum Gränsland. Resandebyn ligger bara tre hundra meter från norska gränsen uppe på Egdjefjället, närmare bestämt på Snarsmon.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Under fem soliga septembardagar 2004 träffades ett femton tal resande romer från föreningen Resande Romers Riksorganisation på campingplatsen i Vassbotten för att tillsammans med Bohusläns museum medverka i en arkeologisk utgrävning av resandebostäderna uppe på Snarsmon.

Efter en kort genomgång av dagens utgrävningar av Lasse Hammar, projektledaren för Ekomuseum Gränsland åkte man till Snarsmon i samlad trupp.

Resandebyn nämns för första gången i skrift 1930 när skolläraren och lokale historikern Karl Sjöblom i sin bok "Vid Bullarsjöarnas Stränder" skriver om mötet med resande folket. Enligt hans uppgifter skulle resande familjer ha byggt sina boningar på Snarsmon under 1870-talet. Enligt de uppgifter som finns kan det ha bott ett trettiotal familjer här. I bostäderna på Egdjefjället bodde bland andra familjerna Rosengren, Mörk, Rosenqvist och Korsgård. Det kan innebära att det under

perioden 1870 till 1920, då platsen abrupt blev övergiven, bodde upp emot två till tre hundra personer i området på fjället.

Än kan man se spåren av den gamla byn på Snarsmon där boningarna var nedgrävda ända ner till takåsen. Det var bara dörren, med ett fönster, som avslöjade att här fanns ett hus. Bostaden var varm på vintern och sval på sommaren. Några var bättre byggda än andra, som hade otuktade väggar av sten. Nu är de taklösa och övervuxna av mossor och snår.

– Detta är inte något speciellt byggnadssätt för resande romer, utan många människor har byggt liknade bostäder, ingrävda i backen. De kallas backstugor och finns i det svenska byggnadsbeståndet, berättar Lars Hammar.

Detta var ett traditionellt och billigt sätt att bygga på, att utnyttja en svag sluttning på väl-dränerad mark.

Den största efterlämningen är cirka 20 kvadratmeter. Där finns det spår av en eldstad på det jordtrampade golvet, som,

när det begav sig, i bästa fall var täckt med långhalm. Alla öppningar var vända åt samma håll

Bredvid finns det lämningar av en mindre byggnad, som kanske har fungerat som stall eller förråd.

Arkeologen Kristina Lindholm och Lasse Hammar från museet talar om att det finns spår av dubbla väggar som var cirka 35-45 centimeter tjocka och tormurade av utvalda plana stenblock på insidan med en luftspalt till nästa vägg som kanske skulle fungera som kylspalt eller så ledde man röken från eldstaden i mellanrummet av väggen för att värma upp boningen.

Det finns många teorier om hur taket kunde ha sett ut.

– Jag tror att en del av boningarna hade tegeltak eftersom man hittat rester av tegel i den utgrävda grunden, säger Einar Critén.

Roger Nilsson tror att byborna hämtat teglet för eget bruk eftersom det inte finns några större mängder av tegel kvar.

–Jag tror förstås att taket var täckt med mossor och ris för att kanske synas så lite som möjligt, menar Marco Taikon Alí.

Men vad arbetade människorna i byn med? Kanske med träarbeten, borstbinderi, korgflätning och tillverkning av knivar som man sedan sålde på marknader. Många var förmodligen knivslipare.

Det finns en rundning i marken på området som kan ha varit en så kallad stuka, ett runt hål i marken som kanske fungerade som ett skafferier där rotsaker täcktes över med sand. Eller så kan det ha varit en brunn som fylldes igen av torparna i området för att resandefolket inte skulle återvända. Om det inte fanns någon brunn fick man nog hämta vatten från närliggande by eller från någon bäck.

Rundningen kan även betyda att det har funnits en smedja, med en bälg placerad i hålet med en ansluten kanal där luft blåstes in och höll elden vid liv i ässjan. Kanske hittar man till slut föremål i rundningen som kan vittna om smidesaktivitet.

Marco Taikon Alí, en ung rom från Italien, hittade ett flertal fynd, bland annat en dekorerad stenpärla, en knapp, fönsterglas, tegel och en halv botten på en smal grönfärgad flaska eller en smal vas.

Romska boplatser är utmärkta i Skåne

Sedan 2016 bedriver Regionmuseet Kristianstad tillsammans med Romska Kulturcentret i Malmö projektet Romska platser. Det hela syftar till att synliggöra några av de platser där romer har funnits och satt sin prägel på den lokala historien. Tillsammans vill centret och museet levandegöra en immateriell del av kulturarvet, kopplat till landskapet. Fem minnesmärken har rest på fem olika platser runt om i Skåne. Under invigningsdagen den 26 april 2018 åkte inbjudna gäster runt i en buss och invigde monumenten.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Första anhalten var Kiviks marknad, en stor öppen plats vid havet där romer hållit till både under själva marknadsdagen och andra dagar.

Monumenten eller minnesmärkena har olika teman utifrån platsens betydelse och på de specialdesignade skyltarna berättas om livet i lägren, om de många mötena med majoritetsbefolkningen, om hur man försörjde sig och inte minst om den romska kulturen. Monumentet på Kivik berättade om marknaden.

Den stora invigningen skedde på Kiviks marknad. Det blåste kallt från havet. Som tur var bjöds det på hett kaffe eller te och Bokoli, ett romskt bröd med pepparstarkt fläsk i.

Regionmuseets chef Anna Hansen klippte tillsammans med Erland Kaldaras, RKC Malmö, bandet runt det gyllene monumentet. Dragspelaren Lelo Nika jr spelade.

Sedan avlöste talarna varandra. Först ut var Landshövding Anneli Hulthén.

– Det är två år sedan vi började samla in alla önskemål från er romer. I era berättelser har vi sökt mönster för att skapa teman som sedan ligger till grund för de skyltar som vi har rest. Många av er var ju unga när ni reste till dessa områden och minns inte allt så vi har talat med lokalbefolkningen också och vi har samlat in foton som nu finns på skyltarna.

Anneli menar att en vanlig platt skylt ville man inte ha utan redan från början talade man om en gammaldags cylinderformad annonspelare.

– Vi ville att man ska kunna gå runt den och mötas.

Skyltarna är gjorda i plåt.

Maria Ward, ordförande för Region

Skånes kulturnämnd sade några ord.

– Det är början på en syn att romer har spelat en viktig roll i vår historia. Jag hoppas att de som kommer hit läser texterna och tittar på bilderna. Här har det hänt otroligt mycket genom åren.

Siste man ut var Erland Kaldaras.

– Tack alla för att ni har kommit. Tack ni som har gjort detta möjligt. Jag hoppas att fler följer i våra spår och reser fler monument.

Sedan var det dags för bussen att åka vidare till S:t Olof där monumentet stod i ett avlägset hörn omgivet av träd.

Elisabeth Ekstam är museipedagog på regionsmuseet.

– De fem platserna är mycket olika och skiljer sig markant från varandra. Här är temat ett annat möte mellan romer och majoritetsbefolkningen på plats.

Fred Taikon, Angelina Dimitri och Yobri Millon.

Nästa anhalt var Degeberga. Här står Monumentet lite ödslig på en gräsmatta med en skola i bakgrunden. Elisabeth Ekstam berättade om romer som bott här: Kalle Tomto Columbus, Kent och Gullan och så Grevinnan förstås.

Framför monumentet i Arkelstorp berättade Helene Stalin Åkesson.

– Här har det bott romer runt om i landskapet och i närliggande samhällen.

Mikael Demetri berättade att bönderna här var snälla.

– Vi fick potatis och ägg av dem, men så fick vi hjälpa till förstås.

Singoalla Milton pekade.

– Vi bodde där bakom bageriet.

Anna Hansen och Erland Kaladaras inviger monumentet på Kivik.

Under utgrävningarnas sista dag kom det några nyfikna.

Utgrävning av ett romskt läger

2015 kom arkeologerna från Historiska museet igång med utgrävningarna av det romska lägret vid Flatenbadet. Tillsammans med É Romani Glinda och andra romska representanter, Mångkulturellt centrum och Stiftelsen Kulturmiljövård har projekteringen nu utmynnat i arbete på fältet.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Mellan 1959-1963 låg det ett romskt läger vid Flatenbadet. Det var ett av Stockholms stads tre permanenta läger för romer. De andra två var Ekstubben och Hammarbytäppan. Alla låg de i södra förorterna och kom till cirka 1959 då staden lät samla ihop de svenska romer som ännu inte fått riktiga bostäder. De flesta kom från lägret i Flysta.

Enligt Hans Caldaras fanns det i lägret i Flatenbadet vagnar och tält av plywoodväggar med tak av tältduk. Vagnarna stod längs med grusvägen. Det fanns, enligt Hans, en vattenpump. Staden installerade torrdass, vatten och el.

Lägret låg invid en grusväg som fortfarande leder till Flatenbadet. Idag utgörs platsen av en yta med gräs och vegetation i form av buskar och lite högre upp i terrängen finns det skog.

Den arkeologiska potentialen bedöm-

des som förhållandevis god i och med att lägerplatsen kan identifieras och att många människor bott där under några års tid, även om någon slags byggnation kan ha skett vid platsen sedan dess. Detta är dock ett område som på kartor och flygbilder ser tämligen likartat ut vid tiden för lägret och idag.

Jonas Nordin är forskare och en av arkeologerna på plats denna soliga dag i slutet av augusti.

– Vi har just fått bort grästorven och på just den här platsen är det inte så mycket rötter. Det här är den nordliga delen av lägret, säger han.

Vid ett annat nystartat hål en bit bort gräver Lotta Fernstål. Eller snarare, hon skrapar bort lager efter lager med en skärslev.

– Det känns jätteskönt att vara igång nu efter att ha förberett oss så länge. Vi hoppas att vi kan finna lite byggnadsres-

ter och sådant som romerna lämnade kvar. Det här var ju sista anhalten för deras vagnar innan de såldes när de flyttade in i lägenheter.

Just nu gräver man på två ställen för att få en uppfattning om var exakt lägret har legat.

– Vi försöker fånga in var det började och slutade, säger Lotta Fernstål.

Under dagen har man redan hittat glasbitar, porslinsbitar, metall- och plastbitar.

– Men vi tror inte vi har kommit ner på lägernivån än.

Det där en underbar dag för att bedriva arkeologi. Solen skiner och det är varmt. Långsamt skrapar arkeologerna bort den hårt pressade lerjorden.

2016 avslutades utgrävningarna vid den romska boplaten. Under ett par veckor i maj kunde intresserade få en liten rundvandring och höra hur det gick med arbetet och även lyssna till Allan och Marianne Demeter Taikon berätta hur det var att leva i lägret. Även Fred Taikon berättade om hur det var att leva som rom på den tiden.

Charlotte Hyltén-Cavallius från Språk och folkminnen var på plats och menade att dessa boplatser är av stort intresse.

– Detta är dolda kulturarv som måste

Skyltade lägerplatser

ERG:s Romska kulturdagar i Stockholm 2018 inleddes med en rundresa bland några av alla de romska boplatser som funnits i huvudstaden. Det var dags att inviga de fyra första skyltarna som berättar om de romska läger som nu sedan länge är borta.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Mia Taikon

bli en del av det lokala kulturarvet.

Det romska lägret vid Flaten var första anhalten. Idag finns inga spår av något romskt liv här. Den nya skylten berättar om det liv som en gång levdes på denna plats.

Förste talare vid skylten var Ewa Larsson (mp), ordförande i Skarpnäcks stadsdelsnämnd.

– Det är roligt att kunna förvalta detta och det är spännande med modern arkeologi som lyfter fram en historia som skedde för inte så länge sedan.

Näste talare var avgående bostads- och demokratiborgarråd Ann-Margarethe Livh (v).

– Detta är mitt sista uppdrag som borgarråd i Stockholms stad och jag är så glad att just detta uppdrag blir mitt sista. Men jag kommer att fortsätta att arbeta med den romska frågan på ett eller annat sätt. Romerna diskrimineras fortfarande, men det har skett genombrott. De här skyltarna är ett exempel på detta. Nu lyssnar man på romerna. Det här är ett tydligt bevis på att romerna är en del av Stockholms historia.

Bakom hela idén med skyltar står Fred Taikon. I årtionden har han velat uppmärksamma romernas bosättningar i Stockholm och i resten av Sverige. Och nu finns de första fyra skyltarna på plats. För att kunna förverkliga det hela har många institutioner och myndigheter varit inblandade, samt arkeologer och historiker.

– Jag glad att de olika stadsdelarna har varit lyhörda och velat sätta upp de här skyltarna. De flesta av de här platserna är överbyggda idag, därför är det viktigt att märka ut dem. Det är vårt kulturarv.

Allan Demeter har bott i lägret vid Flaten. Han är 75 år idag.

– Jag avslutade mitt lägerliv här i Flaten. Näste talare var Skarpnäcks Stads-

delsdirektör Victoria Callenmark.

– Det är roligt att vår stadsdel får synliggöra det romska kulturarvet här i Skarpnäck. Och vi har ju inte bara en plats, vi har tre av de fyra nu utmärkta platserna.

Nästa anhalt var Ekstubben, ungefär en halv kilometer från lägret i Flaten. Fred Taikon berättade att det var här som Katarina och Rosa Taikon inledde arbetet med att förbättra romers bostads- och utbildningssituation.

Han berättar hur man skrotade SL-bussar här i lägret, något som gav en inkomst till flera av de som bodde här.

Även detta läger iordningställdes av Stockholms stad.

Av lägret finns inga spår idag, men Fred pekade var det låg och vem som hade bott var.

Nu körde bussen in mot staden och stannade på Garagevägen i Hammarby. Här låg en gång ett läger som hette

Hammarbytäppan. Staden tillät några romska familjer att flytta in de nödbostäder som då fanns här.

I det här lägret har Allan Demeters fru Marianne bott. Hon är idag 72 år.

– Jag flyttade in här 1959. Då var vi sju familjer som bodde här.

Nu rullade bussen in på Södermalm med sikte på Tantolunden. På en grasmatta invid Katarina Taikons gång nära vattnet står skylten som berättar om romernas liv här på Tanto.

Fred Taikon berättar olika historier från sin barndom medan ett trettiotal personer vandrar upp mellan kolonistugorna denna praktfulla höstdag. Upp förbi fotbollsplanen och fram till amfiteatern.

Sedan är det dags att gå tillbaka och in på gården till det hus som står kvar vid vattnet där konstnären Ulf Hinders bor idag. Det var här, strax bredvid, som det röda huset där alla romer bodde en gång

Allan Demeter, Ann-Margarethe Livh, Fred Taikon och Ewa Larsson.

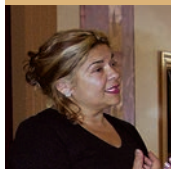
Prisade romer och romska pris

Sima Millon

2002 delade Göteborgsposten ut det årliga priset "Göteborgs vardags-hjälte" till Sima Millon, en romsk kvinna.

Tidningen har sett hennes strävan under tjugo år och därför belönat henne som en av årets "Göteborgs vardagshjälte" med 10 000 kronor.

Som barn reste hon runt i Sverige under 50- och 60-talet. Hon bodde då, liksom andra romer under den perioden, i vagn och tält. Hon reste runt med sina föräldrar. Med på resan hade de en dansbana och de spelade musik. Ofta spände de upp lakansväv runt lägret och innanför spelades en teater upp inför betalande publik.

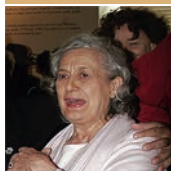
Katarina Taikon

Den romska författarinnan

Katarina Taikon är en av dem vars namn sedan 2011 pryder en av Örebro's tjugotvå nyin-förskaffade bussar.

Rosa Taikon

2008 gick ett av Blatte de luxe prisen till Rosa Taikon med motiveringen "Genom att jävlas, stänkas, trilskas, fajtas, kramas och aldrig ge upp har hon under närmare sextio år kämpat för sin - men också alla andra mino-riteters rätt till existens.

Dimitri Keiski

Från att ha övertygat alla i publiken från början, till att bli hemskickad och sedan fått återkomma i tävlingen och nå finalen blev Dimitri Keiski True Talents allra första vinna-re 2011.

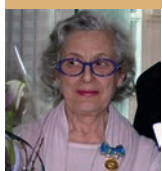

Else-Marie Molitor och Domino Kai

Molly prisas för sitt arbete med romers skolgång och Domino belönas för sitt engagemang och strävan efter romers rättigheter.

Rosa Taikon

2010 belönades den romska silver-smeden och aktivisten Rosa Taikon av den svenska regeringen med en guldmedalj för, som det står i moti- veringen, sitt mångåriga och på många sätt betydelsefulla konstnär- skap, som förenar nyskapande smyckedesign med romska smi- destraditioner.

Rosa Taikon, Hans Caldaras och Thomas Hammarberg

2013 delades ERG- priset ut till tre personer som redan under 60-talet kämpade på barriaderna för att romernas situation skulle tas på all- var. Priset gick till Rosa Taikon, Hans Caldaras och Tomas Hammarberg.

Gunilla Lundgren

Gunilla Lundgren mottog

2003 Stockholms hederspris för sitt författarskap.

Motiveringen löd: "För ett konstnärskap som inte känner vare sig etniska, geografiska eller sociala gränser."

Rosario Ali och Kati Demetri Taikon

Romska ungdomsförbundet dela- de i mars 2008 ut det årliga priset för årets romska ungdom. Kati Demetri Taikon och Rosario Ali fick prispengar och diplom för sitt engagemang.

ERG

Föreningen È Romani Glinda och Elise Lindqvist tilldelats Stockholms FN-förenings Diplom för försvar av mänskliga rättighe- ter 2013. Diplomen delades ut på en vegetarisk restaurang på Söder i Stockholm.

ERG utsågs även till årets organi- sation av Himlen, jorden och hju- let. 2019.

Ralf Novak Rosengren

2013 fick Ralf Novak Rosengren tre stora priser. Han blev utsedd till Årets traditionsbärare och Årets arrangör vid Folk- och Världsmusikgalan i Gävle. Han blev också, tillsammans med Marie Länne Persson, vinnare av Podiums och Le Romané Nevimatas skrivartävling "Att vara ung rom idag" med bidraget "5768 visningar på YouTube".

Rosa Taikon

Under en ceremoni i Riksdagens and-rakammarsal tilldelades Rosa Taikon 2013 års Palmepris "för sin livslånga kamp för mänskliga rättigheter" av Lisbet Palme. I motiveringen från Olof Palmes minnesfond heter det att hon "personifierar fem decennier av kamp för romernas kultur och medborgerliga rättigheter och att hon genom sitt konstnärskap har berikat samhället." Priset, som instiftades 1987, är på 75 000 dollar.

Hans Caldaras

Hans Caldaras fick 2016 det nyinstiftade Katarina Taikon-priset vid en festlig tillställning på Stadshuset i Stockholm. Han delade priset och prissumman på 100 000 kronor med organisationen Läkare i världen.

Gunilla Lundgren och Baki Hasan

Författaren Gunilla Lundgren tilldelas ERG:s hederspris 2017 för sitt långvariga arbete med och för romer, främst romska barn. Hon delar priset med Baki Hasan som belönas för sitt gedigna arbete med att upprätthålla den romska kulturen och språket. Pris och diplom delades ut under ERGs Romska kulturdagar på Skarpnäckskulturhus.

Fred Taikon

Fred fick 2007 stipendium av Hela Sverige - Artister mot nazister. Utdelningen skedde på Nalen. Det nyinstiftade Katarina Taikon-priset delade ut för andra gången i oktober 2017. Rörelsen #Vistårinteut fick 50 000 kronor och Fred Taikon och Maria-Teresa Asplund fick 25 000 kronor var. Ceremonin skedde i Prinsens galleri i Stockholms stadshus.

RUF

Romska Ungdomsförbundet fick 2015 Europeiska medborgarpriset för sitt mångåriga arbete med att sammanföra och utveckla romska ungdomar i Sverige och Europa.

John Stauffer och Johanna Westeson

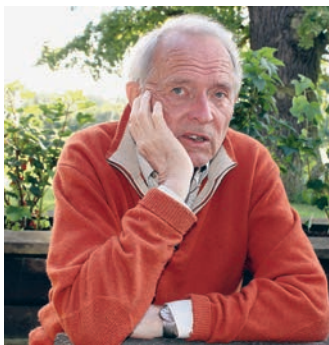
ERG:s hederspris 2018 tilldelades organisationen Civil Rights Defenders och de två juristerna som drev fallet om Skånepolisens romerregister i Tingsrätten och Hovrätten, John Stauffer och Johanna Westeson.

Soraya Post

I mars 2018 tilldelades Soraya Post ett pris från tidningen The Parliament Magazine i Bryssel för sitt arbete i utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor (LIBE) i EU-parlamentet. Hon hedrades för sitt arbete för romers och andra minoriteters mänskliga rättigheter.

Han kämpar för fattiga romer

För att stödja och hjälpa de fattiga EU-medborgare som kommit till Sverige i hopp om att tjäna några kronor bildades Föreningen HEM i mars 2014. Hatet mot dessa fattiga människor ökat och inget görs från myndigheternas sida för att på något sätt hjälpa dem. ÉRG talar med Sven Hovmöller, vice ordförande i föreningen.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Fattiga EU-medborgare, främst romer från Rumänien och Bulgarien, sitter överallt på gatorna i Europas städer. Nästan varje affär här i Stockholm till exempel har fått sin egen rom utanför entrén.

En som har engagerat sig i romernas situation är Sven Hovmöller, professor i

kemi på Stockholms universitet.

Det var för ett och ett halvt år sedan som Sven Hovmöller första gången kom i kontakt med de fattiga EU-medborgarna.

– Det är den värsta fattigdomen som finns i Europa som har kommit hit och det

är ett stort problem. Det handlar om flera miljoner människor som lever i ren misär.

Första gången Sven besökte ett romskt läger var i sin hemkommun Sollentuna.

– Det första som slog mig var misären och jag träffade för första gången människor som tvingades leva så här. De behövde vatten så jag lastade på alla vattendunkar de hade i min bil, åkte iväg och fyllde dem och kom tillbaka.

En vecka senare blev de avhysta.

En natt brann det i ett läger i Högdalen. Klockan fyra på morgonen var det någon som tände på och fyra av de cirka 40 skjulen sattes i brand.

En romsk man brandskadades så illa att han senare avled.

På polisens hemsida stod det ganska omgående att branden orsakats av slarv med eld. Det var många som protesterade mot den beskrivningen.

Följande dag avhystes de traumatiserade romerna till en kostnad av flera hundrata tusen.

– Attentatsmännen lyckades bränna ner fyra skjul. De övriga rev Stockholms stad. På den vägen är det. Avhysningarna fortsätter, sade Sven.

Avhysningen av romerna i Malmö

Dusan Marinkovic från Malmöredaktionen vakade tillsammans med romerna i Sorgenfriläget natten innan de alla blev avhysta och lägret jämnades med marken. Detta är hans berättelse.

Text och foto: Dusan Marinkovic

Klockan var runt 12 på natten en dimmig tisdag 2015. Jag satt i en blöt soffa och stirrade in i elden. Hettan gjorde så det sved lite mot ögonbrynen. "Ikeamöblerna brinner bra", tänkte jag. Mitt sällskap bestod för tillfället av en äldre kvinna vars namn jag aldrig uppfattade. Av ren respekt kallade jag henne helt enkelt för Bibi (moster/faster på romska). Vi satt vid ingången till lägret.

– Jag har ingenstans och ta vägen, jag har sålt allt jag har för att komma hit så att jag kan skicka ner lite pengar till mina döttrar. Jag har fem stycken, två av dem är här med mig, sade kvinnan bredvid mig.

Det började regna så smått och Bibi gick till sitt skjul för att vila inför morgondagen.

Det var tidigt på morgonen. Hade det varit under andra förhållanden hade folk här sovit nu, men det är svårt att sova när adrenalin och rädslan rusar genom kroppen. Rädslan för att polisen ännu en gång ska ta det lilla man har. Rädslan för att bli slagen. Rädslan för högerextremister. Rädslan för att inte ha någonstans att ta vägen. Rädslan för vintern. Rädslan för när polisen ska komma – OM de kommer...

Men det gjorde de.

Flera hundra uniformerade män marscherade utanför Sorgenfriläget. Aktivisterna bildade en mur och höll arm för att inte släppa förbi polisen, i hopp om att trötta ut dem, få de att komma tillbaka en annan

dag, allt för att köpa lite tid.

– Vi kommer bara använda oss av det våld vi behöver, sade en polis med en megafon i handen.

Jag var där och bevittnade när romerna ännu en gång hamnade på gatan i Sverige.

Kritik mot regeringens utspel

I början av oktober 2015 hölls en tvådagarskonferens i Saronkyrkan i Göteborg under temat Utsatta EU-medborgare. REgeringens samordnare Martin Valfridsson fick här besvara den hårda kritik hans och Åsa Regnérs artikel skapat. Den hårdaste kritiken kom från Soraya Post.

Text och foto: Bengt O Björklund

De fattiga romerna på våra gator och torg engagerar många. Socialdemokraterna har inlett sitt förhållningssätt med att först och främst kräva ordning och reda, det vill säga avhysningar från mark där kåkstäder och läger växer upp och med uttalanden om att man inte vill ha tiggare på våra gator. Åsa Regner, barn-, äldre- och jämställdhetsminister, gick tillsammans med Martin Valfridsson, regeringens samordnare i frågan om utsatta EU-medborgare, ut med uppmaningen att inte skänka något till tiggarna i Sverige utan att istället ge till de organisationer som arbetar på plats i Rumänien och Bulgarien. Ett uttalande som väckte mycket kritik och debatt. Ett uttalande som dessutom färgade hela denna konferens.

Den första dagen inleddes av Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism.

– Det finns en kraft i det engagemang som finns idag både för flyktingarna från Syrien och för de fattiga som dykt upp på våra gator.

Samtidigt är han mycket kritisk över Regnérs och Valfridssons uttalande.

– Dessa människor är inte tiggare. Det handlar om människor som kommit hit för att de är desperata. Att ett statsråd då uppmanar folk att inte ge dem några pengar och istället skänka till de organisationer som arbetar på plats ger helt fel signaler. Det är inte heller hennes uppgift att komma med sådana råd. Att ge i koppen är ett effektivt bistånd. Det är inte alls meningslöst.

Hammarberg tog även upp alla de avhysningar och rivningar av läger som sker hela tiden.

– Alla måste givetvis följa lagen, men lagen har aldrig varit till någon hjälp för romerna. Det måste finnas andra sätt. Men få kommuner är intresserade av att hitta någon lösning som ger tak över huvudet.

Näste talare var Fred Taikon från ÉRG.

– Regeringens budskap om att inte ge till tiggarna utan att ge på plats ger helt fel signaler. Det kändes som ett knytnävs slag i ansiktet på mig när jag läste debattartikeln i DN.

För att göra en sådan offentlig uppmaning, menar Fred, måste man först ha löst romernas situation på våra och andras gator.

Sedan presenterades olika exempel på civilsamhällets mobilisering i olika länder.

Dag två inleddes av Martin Valfridsson.

– En del vill kriminalisera tiggeriet andra vill ge dessa människor allt vår välfärd kan erbjuda. Vi ska följa lagen i dessa frågor. Vi ska varken kriminalisera eller underlätta tiggeriet. Vi ska tänka efter var pengarna gör mest nytta.

Soraya Post har ett mångårigt engagemang för romska frågor. Vid den här tiden var hon EU-parlamentariker för Feministiskt Initiativ.

– Det finns verktyg att arbeta med för att se till att alla får sina mänskliga rättigheter. Antiziganismen är 800 år i Europa. Sedan 1500-talet har den frodats i Sverige. Det har funnits konsensus i alla Europas länder att romer inte är lika mycket värda.

Soraya Post menar att det politiska etablissemangen har misslyckats med sitt arbete att bemöta den utbredda främlingsfientligheten.

– Artikeln som du Martin och Åsa Regnérs skrev uppmanar folk att inte känna empati. Ni är naiva om ni inte ser att det är ett antiziganistiskt uttalande. Hade det handlat om fattiga italienare eller spanjorer hade ni inte skrivit så. Ni går Sverigedemokraternas ärenden.

Post menar att de som kommer hit och tigger vill bara att deras barn ska få det bättre.

– Jag blir ledsen, sade Martin Valfridsson. Vi är absolut inte främlingsfientliga. Det står inte i artikeln att man inte ska ge. Ge inte mindre, men ge smart.

Soraya Post insisterade.

– Jag tror inte att ni ser sambandet med historien, hur ni upprepar den.

Valfridsson skakade på huvudet.

– Nej, vi måste följa lagen.

Thomas Hammarberg

Valfridsson försvarar sin ståndpunkt om att inte ge några pengar i tiggarnas muggar.

Dansande romer i Istanbul.

"Zigenarpack" sa polisen

2001 arrangerade Stockholmspolisen tillsammans med ett antal romska föreningar ett seminarium som var ämnat att öka förståelse och kunskap om romer inom polisen.

Text och foto: Fred Taikon

Det kallades för fest och polisen annonserade i den egna tidningen och satte upp affischer i korridorer och på anslagstav-

lor i huset. Både i tidningen och på affischen var rubriken "Kom och dansa med Zigenarpacket"

Rikspolisens har sitt säte i samma hus och uppmärksammade affischen. De påtalat att den var olämplig. Och en av poliserna tipsade media. Det blev upptakten till mycket uppmärksamhet i Radio och TV.

Detta hade tydligen inte kommit fram om inte DN hade lagt ut det i sin tidning.

– Syftet med rubriken var att provocera och väcka debatt bland våra poliser, säger Helen Andersson på polisen. Ingen skulle komma till utställningen och den övriga tillställningen om man på sin affisch hade sagt, "Kom och se på vackra zigenarkläder och dans".

Helen menar att hon har uppnått syftet att väcka debatt och är nöjd med det.

Att det skedde på romernas bekostnad verkade inte oroa henne.

– Debatten var väl inte tänkt att väckas hos allmänheten och massmedia. I första hand var den tänkt till våra poliser och i andra hand myndighetspersoner.

Det nya Romarådet

2003 hade det gått nästan tre år sedan Sverige fått en minoritetspolitik. Vi talade med Mona Sahlin som leder arbetet i Romarådet.

Text: Bengt O Björklund

– Jag vill hellre uttrycka det som en början till en minoritetspolitik som handlar om samer, tornedalingar, Sverigefinnar, romer och judar. Alla har de berikat Sverige och nu har de blivit våra nationella minoriteter. Det finns oerhört stora förväntningar och krav som vi långt ifrån har uppfyllt ännu. Vi har ännu inte uppnått målen för hur minoritetspolitiken ska se ut.

Mona Sahlin menar att majoritetssamhället har en skyldighet att integrera sig med dem som funnits här i århundraden utan rättigheter och status.

– Vad är egentligen ett majoritetssamhälle? Ser man på dem som har makt i Sverige, för det är de som kallar sig

majoritetssamhälle, är det ofta vita, medelålders, heterosexuella ickehandikappade, kristna män. De är ingen majoritet egentligen, men det är de som har majoriteten av makten.

Det som blir hotfullt, menar Mona, är om vi börjar definiera makt på detta sätt. Kommun och stat har väldigt mycket kvar att visa att man har tagit ansvaret för att verkligen ge alla mänskliga rättigheter.

– Det vi arbetar med just nu är bara ett första steg i en modern och ny minoritetspolitik.

Många kommuner och landsting vet inte vad minoritetspolitik är. De har inte

kunskapen, menar Mona, om vi ska vara riktigt ärliga är de inte riktigt intresserade och engagerade heller.

– Vi planerar därför tillsammans med kommunförbundet en konferens i början på nästa år med kommuner och Landsting för att diskutera hur, och "inte om", de ska medverka till att de minoritetspolitiska målen uppfylls och det är en väldigt viktig signal till dem. Vi arbetar även med att se över stöden till minoritetsorganisationerna. För det behöver vara ett både bättre och rättvisare system än vad det är nu.

Demokrati- och integrationsminister Mona Sahlin arbetar även med Europarådet. Frågan har varit, finns de här rättigheterna bara på papper?

Ointresserade kommuner

Intresset för romer bland Sveriges 290 kommuner är minst sagt svalt. Mona Sahlin bjöd in samtliga kommuner till en konferens om Sveriges nationella minoriteter 2003. Bara elva anmälde sitt intresse.

Text: Bengt O Björklund

Regeringen ville, i samarbete med Svenska Kommunförbundet, bjuda in kommunerna till en dag där de kunde fördjupa sina kunskaper om den svenska minoritetspolitiken.

– Vi är oerhört besvikna. Kommunerna tar inte till sig kunskap när de blir erbjudna, säger Cissi Stork, departementssekreterare på Justitiedepartementet.

Anledningen till informationskonferensen var att kommunerna inte vet vad som står i regeringens rekommendationer. De känner ofta inte till reglerna i bland annat skolfrågor och hemspråksundervisning.

Detta är något som framkommit under regeringens samtal med de fem minoriteter som har fått minoritetsstatus.

É Romani Glinda ringde till 10 kommuner för att höra om de överhuvud taget sett inbjudan. Svaren var mycket skiftande. En sade att "Det kommer så många inbjudningar och vi hinner inte delta i alla". En annan sa "Jag har nog sett den, men lämnat över den till någon annan". En sa att "Vi har inte råd att fara ner till Stockholm och det skulle även ta mycket dyrbar tid i anspråk då resorna är långa". Men det var

inte huvudanledningen. Han var redan uppbokad för något annat. Örebro kommun svarade att de hade anmält sig:

– Det är ett oerhört brus av konferenser det är svårt att hålla reda på dem, sade Lena Källström, kommundirektör i Örebro.

Jo visserligen, men det här var ju en inbjudan av regeringen

– Det spelar ingen roll om det är regeringen som bjuder in. Hade det varit ett krav att komma och det hade stått kallelse och inte inbjudan. Regeringen hittar på så in i helvete mycket som vi kommuner ska veta. Mona Sahlin får väl ringa då, säger hon uppretad.

Vi fick inget riktigt svar från kommunerna till det synnerligen dåliga deltagandet. Konferensen ställdes in.

Möte med polisen

Integrationsverket och andra statliga instanser har länge sett hur romerna ligger längst ner på polisens samhällsskala och hur de ofta blir orättvist behandlade.

Text och foto: Fred Taikon

För att bryta isen mellan romer och poliser och få igång en dialog och öka förståelsen arrangerade Maria Knutsson och Rauf Ressaissi, bägge från Integrationsverket, en dialogkonferens i Norrtälje 2002 med romer och poliser. Tillsammans skulle de skapa något som inte fanns förut, att ingen utövar makt över den andre.

– Man kan inte frånga att beröra rasism och diskriminering, säger Stefano Kuzicov. Romer behandlas respektlöst och då svarar man med samma mynt! Vi vet att det förekommer rasism hos polisen.

Stefano berättar att rädslan för poliser är stor.

– Möter man en polisbil på vägen är man rädd att den ska vända för att göra en kontroll.

Integrationsverket har under året 2000-2001 delat ut bidrag till massor av romska aktiviteter som skolor, vuxenutbildning med mera, där romer leder arbetet.

Carin Götblad, biträdande länspolismästare i Stockholms län, berättade om det tidigare arbetet som de haft med Internationell Musikförening, Zigenskt kulturhistoriska föreningen och Rosa Taikon.

– Vad som är viktigt med den här kon-

Inte alla romer är rädda för polisen.

ferensen är att öka toleransen med olika verktyg så att vi vågar synliggöra fördomar. Vi måste våga diskutera grogrunden till fördomar som har en tendens att bli sanning, det är så lätt att generalisera. Fördomar finns överallt. Svenskar mot invandrare, invandrare mot invandrare, journalister mot poliser med mera.

Lars Demetri berättade hur han hade blivit behandlad av poliser vid en kontroll i Västergötland.

– En civil polis hade kört om mig på E4an och trott sig se en efterlyst mördare sittande i mitt baksäte i bilen. Polisen slog larm och ett stort polisuppbåd mobiliserades från olika distrikt med helikopterassistens. De stoppade bilen och slet ut hela familjen och beordrade oss att lägga oss med ansiktet ner i backen.

Man fängslade dem med handbojor och satte knäna i ryggen på alla, till och med på deras minsting, 7-åringen David.

– Efter alla kontroller visade det sig naturligtvis att vi var oskyldiga och vi släpptes på polisstationen utan en ursäkt eller vidare förklaring.

Lars anmälde dem för maktmissbruk.

Romarådet samlat i RKC:s lokaler i Gubbängen.

Romafrågan blir viktigare

Med den nye jämställdhets- och integrationsministern Jens Orback i spetsen samlades Romarådet i november 2004 för årets sista möte.

Text och foto: Fred Taikon

Jens Orback tog över ordförandeskapet i Romarådet efter Mona Sahlin som lett rådet under två år. Han berättade att DO ska fortsätta att motverka diskrimineringen av romer genom information, utbildning och en vidareutveckling av handläggare och rutiner och belysa strukturella hinder som missgynnar romer på till exempel bostads- och arbetsmarknaden.

Forum för levande historia får i uppdrag att utveckla och sprida kunskapen om romers

historia och antiziganism. Myndigheten för skolutveckling får ett förnyat uppdrag att förebygga unga romers främlingskap i skolan och att utveckla metoder att främja romers utbildningssituation.

Regeringen utreder möjligheterna att inrätta ett institut för romska studier vid något av de svenska universiteten och hur en ömsesidig kunskapsutveckling kan främjas.

En arbetsgrupp ska tillsättas för att utre-

da hur minoritetspolitiken ytterligare kan bidra till utvecklingen av romers situation och hur stödet kan ges en omfattning som är mer att jämföras med övriga minoriteters samt på vilket sätt romernas behov av egna institutioner kan främjas.

Sverige ska genomföra OSSE: s handlingsplan för att förbättra romers situation och en interdepartemental arbetsgrupp tillsätts med uppgift att följa och granska genomförandet av den i Sverige och övriga Europa.

Regeringen ska se över möjligheterna till stöd för romska egenaktiviteter och särskilt möjligheten till ett ökat stöd till de lokala antidiskrimineringsbyråerna och de romska organisationer som arbetar mot diskriminering och för mänskliga rättigheter.

Regeringen tillsätter en särskild utredning om romer och andra särskilt utsatta grupperns behandling inom rättsväsendet.

Regeringen kommer att se över möjligheten till praktikövning som metod inom forskning och inom rättsväsendet för att synliggöra diskrimineringen.

Regeringen utreder hur romer kan ges ett effektivt och utökat rättsligt skydd mot olika former av antiziganism.

Barnombudsmannen får i uppdrag att utreda hur situationen för romska flickor och pojkar svarar mot kraven i Barnkonventionen.

EU arrangerar toppmöte om romer

Ministrar och europeiska beslutsfattare i Bryssel samlades i september 2008 i ett första EU-toppmötet för att ta itu med den romska minoritetens situation.

Text: Bengt O Björklund

Mötet är följden av en EU-rapport som kom i juli samma år där det konstateras att den romska minoriteten fortfarande utsätts för diskriminering och social utslagning trots EU:s ansträngningar att integrera dem.

Romska ledare och människorättsaktivister var bland de 400 personer som deltog i toppmötet som organiserats av kommissionen i syfte att öka medvetenheten

om romernas behov, att identifiera de mest effektiva sätten att förbättra deras liv och att säkra åtaganden för åtgärder.

Kommissionen krävde gemensamma ansträngningar av EU och dess medlemsländer för att få in romerna i samhället. Den uppmanar de nationella regeringarna att öka ansträngningarna för att hjälpa romer att få tillgång till skolor, bostäder, arbetsplatser och hälso- och sjukvård.

Toppmötet var det största om romer EU har haft hittills. Talare var bland andra kommissionens ordförande José Manuel Barroso och Frankrikes utrikesminister Bernard Kouchner. Resultaten ska hjälpa kommissionen med hur man ska gå vidare under 2009.

En akademisk syn på romer

Under titeln Stockholm International Conference on the Discrimination and Persecution of Roma, Sinti and Travellers samlades ett stort antal forskare från hela världen på Stockholms universitet i mars 2009 för att dela med sig av sin forskning som på eller annat sätt handlar om romer. Det är första gången en konferens av den här storleken arrangerats i Sverige.

Text: Bengt O Björklund och Mirelle Gyllenbäck **Foto:** Veronika Portik

Forskningen om romer, deras historia, kultur och språk, har inte haft särskilt många företrädare, men på senare år har den akademiska världen börjat ta detta ämne på allvar, även här i Sverige. Under tre dagar surrade det av förväntningar på Stockholms universitet när människor som enbart engagerat sig i den romska frågan träffades.

Hans Caldaras, föreståndare på Romskt kulturcentrum i Stockholm, hälsade alla deltagare välkomna på romska.

Dag ett handlade mycket om skolans betydelse. Under dag två talade Jan Selling från Uppsala universitet.

– Det saknas fortfarande forskning om antiziganismen i Sverige. I mitt arbete vill jag bygga broar mellan den tyska och den svenska forskningen på detta område. Även efter kriget sågs inte romerna som offer i Tyskland och detta är en del av den tyska historien som påverkar anti-ziganismen än idag.

Adrian March berättade under eftermiddagen om romernas situation i Turkiet där det finns tre olika grupper av utvandrare indier: romer, domer och lomer. De har migrerat till Turkiet från Indien under olika perioder. Trots att grupperna skiljer sig från varandra, blir de sedda som en och samma grupp av majoritetsbefolkningen.

– Romernas situation i Turkiet är under all kritik. Turkiet är ett muslimskt land och trots att de flesta romerna i landet är muslimer, ses de inte som ”goda” muslimer av majoritetsbefolkningen.

Soraya Post, romsk aktivist från Göteborg och lärare på den romska folkhögskolan i Agnesberg, talade om romer

i utbildning, specifikt om vuxenutbildning. De flesta av eleverna kommer från forna Jugoslavien. 25 procent är kvinnor.

Dag tre berättade Gerhardt Baumgarten om vad som hände romerna i Österrike där det innan kriget bodde 12 000 romer.

– Innan kriget var många romer bofasta med ordentliga hus och de levde som majoritetsbefolkningen.

1933 hölls en ”Zigenarkonferens” om vad man skulle göra med romerna.

– Den underjordiska naziströrelsen hade som slogan: ”Ett zigenarfritt Burgenland”. Nu kunde man arresteras någon bara man trodde att de skulle begå brott.

Himmler behövde arbetskraft, så romerna togs från sina jordbruk och hamnade i arbetsläger.

I de ”zigenargetton” dit romerna kom

grasserade tyfus och många dog. Resten gasades ihjäl. 90 procent av Österrikes romer mördades.

Viorel Achim från Nicolae Iorga Institutet i Bukarest, Rumänien talade om romernas situation i Rumänien under andra världskriget och deportationerna till Transnistrien.

Martin Holler talade om förföljelsen av sovjetiska romer i naziöckuperade Sovjetunionen.

Slawomir Kapralski från Warsaw School of Social Sciences and Humanities talade om varför romerna själva inte talade om Förintelsen förrän nu på senare år.

– En del påstår att romerna inte har ett traditionellt sätt att minnas, att den historiska dimensionen av identitet inte har något värde för romerna, att de är ett folk utan historia. Det är inte sant. Inom olika romska grupper minns man mycket väl vad det var som hände och man hedrar minnet vid särskilda dagar. Att de inte har talat om förintelsen kan ha att göra med att de även efter kriget fortsatte att vara förföljda och diskriminerade. Men de minns precis som alla andra. Att minnas är en politisk handling.

Slawomir Kapralski, Gerhardt Baumgarten och Viorel Achim.

Heidi Pikkarainen
och Håkan Sandesjö

Rapport från DO

På en pressträff 2011 berättade Heidi Pikkarainen och Håkan Sandesjö, tillförordnad DO, om innehållet och målsättningen. Rapporten Romers rättigheter visar hur diskrimineringen ser ut men också att romer kan få upprättelse när deras rättigheter kränks.

Text och foto: Bengt O Björklund

Mellan 2004 och 2010 fick DO cirka 230 anmälningar från romer. Sju av dessa anmälningar har avgjorts i domstol och ett 20-tal har lösts genom en förlikning med motparten.

– En analys av anmälningarna och

rättsprocesserna visar att antiziganismen är en del av många romers vardag. Det är allvarligt med tanke på att diskriminering påverkar romers möjligheter att ta makten över sina egna liv, säger Heidi Pikkarainen, utredare på DO.

70 procent av anmälningarna från romer kommer från kvinnor. De flesta av dessa anmälningar handlar om att kvinnorna upplever diskriminering i affärer när de ska handla mat eller kläder, alternativt ska ta in på hotell eller besöka restauranger.

Runt 20 procent av anmälningarna handlar om diskriminering på bostadsmarknaden, både vad gäller förmedling av hyreslägenheter och köp av bostadsrätter. Diskriminerande beteenden och trakasserier från hyresvärdar eller grannar anmäls också.

Ett växande antal anmälningar rör upplevelser av diskriminering i samband med omhändertagande av barn enligt LVU, lagen om vård av unga.

Däremot är det få anmälningar som rör romska barns villkor i skolan, liksom diskriminering inom arbetsliv, hälso- och sjukvård eller rättsväsende.

DO har ett antal förslag till åtgärder för att främja romers rättigheter. Man planerar utbildningar för att stärka romers kunskap om skyddet mot diskriminering och ett ökat samarbete mellan DO och ett antal myndigheter som Brå, Socialstyrelsen och Skolinspektionen.

Rapport från FLH

I "Romers kulturella och språkliga rättigheter", en rapport som Forum för levande historia har gjort 2011, slås det fast att det saknas en institutionell bas för romers kultur och språk. Stödet till romska kulturinstitutioner och till romska medier är inte tillräckligt omfattande. Framförallt saknas långsiktighet.

Text och foto: Bengt O Björklund

På en pressträff strax innan regeringen fick rapporten träffade vi Eskil Franck, intendent på Forum för levande historia och Lars Lindgren som har gjort rapporten.

– Det är viktigt och spännande med den här rapporten. Jag är glad och imponerad över det som står där. Jag tror att om de förslag som står i rapporten genomförs, kan de få en ganska stor effekt, sade Eskil Franck.

Lars Lindgren berättade om uppdraget, om regeringens regleringsbrev där det bland annat står att alla förslag "ska rym-

mas inom ramen för berörda organisationers och institutioners befintliga anslag". Det vill säga, det får inte kosta en enda extra krona. Då kan det inte vara lätt att komma med förslag.

– De grundläggande förutsättningarna för att komma framåt i romafrågan saknas idag. Jag har sett på det rättsliga skyddet och möjligheterna för romer att själva driva sina frågor. I rapporten finns det fem huvudförslag som vi har prioriterat.

Trots att romskan har ställning som

nationellt minoritetsspråk har romer i många fall inte tillgång till undervisning i och på sitt modersmål. Det saknas lära-re och läromedel. Skolan har inte tillräckliga kunskaper om romers språk och kultur.

För att romers språk och kultur ska stärkas krävs tydlig och effektiv lagstiftning.

Att Sverige fortfarande inte lever upp till många av de konventioner de skrivit under är ingen nyhet. Detta gäller särskilt romer.

Kommission mot antiziganism

Dagen efter att vitboken släppts våren 2014 presenterade Erik Ullenhag en ny kommission mot antiziganism under en pressträff på Rosenbad i Stockholm.

Ledare för den nya kommissionen blev den välkände människorättskämpen Thomas Hammarberg.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Som oftast är när det gäller romska nyheter var det ingen rusning av tillskyndande media på plats. TT var där och Dagens eko och så förstås Radio Romano och vi.

Integrationsminister Erik Ullenhag inledde med att berätta om bakgrunden till detta snabba utspel dagen efter att vitboken släppts.

– Vitboken visar på ett 1900-tal där romer systematiskt betraktas som andra klassens medborgare.

Han understryker att romerna är den grupp i Sverige som drabbas hårdast av vardagsdiskriminering på hotell, restauranger och i affärer.

– Detta gäller också myndigheter och offentliga förvaltningar där många romer säger att de blir behandlade olika.

Skånepolisens register skulle inte kunna drabba någon annan grupp än romer.

Detta är, menar Erik Ullenhag, den viktigaste bakgrunden till att man nu har tillsatt denna nya oberoende kommission.

Thomas Hammarberg fortsätter.

– Skälet till att jag sade ja när jag fick förfrågan och var beredd att ändra mina personliga planer är att jag såg detta som något mycket viktigt. Detta borde göras i hela Europa. En ordentlig genomgång av det som var tidigare och en riktig satsning på att försöka bli av med antiziganismen, sade han.

Han hoppas att kommissionens arbete

ska vara meningsfullt för de som möter romer i sitt arbete och kommissionen kommer också att granska medias bevakning av romer.

Erik Ullenhag underströk att kommissionen är ett komplement till allt annat arbete som görs inom området.

Thomas Hammarberg underströk vikten av att skapa ett nytt romskt kulturcentrum i Stockholm.

– Det behövs, en mötesplats med utställningar och forskningsmaterial. Det tror jag många romer vill ha.

En kraftfull rapport

Den 20 juni kom Kommissionen mot antiziganisms slutrapport efter drygt två års arbete. På en pressträff i Rosenbad överlämnade kommissionens ordförande Thomas Hammarberg rapporten till Kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Alice Bah Kuhnke inledde.

– Arbetet mot antiziganism tar inte slut idag. Tvärt om. Nu tar jag emot ytterligare ett starkt och viktigt underlag för det fortsatta arbetet i Sverige, Europa och resten av världen.

Thomas Hammarberg menade att det var en viktig uppgift de fick.

– Vi hade på känn att det här landet fortfarande inte hade befriat sig från antiziganistiska tendenser. Huvudbudskapet som vi kommer med idag är att antiziganismen i vårt land inte bara är djupt rotad med en lång skamlig historia som fortlever. Sverige är fortfarande infekterat av antiziganism.

Under kommissionens tid har det kommit

in många klagomål. När avslöjandet av Skånepolisens register briserade kom det som en stor chock för alla Sveriges romer.

Thomas Hammarberg presenterade sedan de viktiga dragen i rapporten.

– Det krävs fortfarande en offentlig ursäkt. Vitboken var ett viktigt steg att medge att romernas historia är fylld av förtryck och övergrepp. Det saknas en slutpunkt där det erkänns att detta har skett och att det officiella Sverige ber det romska folket om ursäkt. Det ska inte vara någon yttlig fras, utan det måste byggas under med ett genomtänkt program som visar att det här samhället accepterar inte den här hållningen mot romer i fortsättningen.

I rapporten skriver man att det behövs romska minnesmärken och minnesdagar. Man lyfter vikten av att synliggöra den romska historien i undervisningen.

En ny oberoende MR-myndighet har länge varit på tapeten. Nu föreslår man i rapporten att det blir av.

– Dessutom vill vi att det ska öppnas ett romskt center som ska vara en romsk röst i det svenska samhället med samhällets stöd. Precis som alla andra erkända nationella minoriteter redan har.

Thomas Hammarberg ser gärna att ett sådant center snabbt är på plats.

– Det skulle kunna göra det arbete som vi delvis har försökt göra under två år.

Charlotta Wickman och Karin Kvarfordt Niia.

Ett nationellt romskt center

Regeringskansliet beslöt 2017 att ge en utredare inom Kulturdepartementet i uppdrag att närmare utreda möjligheterna för hur ett nationellt center för romska frågor ska kunna inrättas. I uppdraget ingår bl.a. att föreslå vilka specifika uppgifter centret ska ha, att utreda och föreslå om centret ska inrättas inom ramen för befintlig myndighetsstruktur eller inte, samt att utreda hur romskt deltagande och inflytande i centret kan säkerställas.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Det var Kommissionen mot antiziganism som i sin slutrapport bland annat föreslog att det borde finnas ett nationellt romskt center och nu ska frågan utredas.

Det är departementsrådet Charlotta

Wickman som kommer att leda utredningsarbetet. Vid sin sida har hon Karin Kvarfordt Niia, kansliråd.

– Det vi ska utreda är hur ett nationellt center för romska frågor kan inrättas. I det

ingår att titta på innehållet, det vill säga vilka specifika uppgifter ska centret ha? Ska det vara självständigt eller inte? Ska det vara en egen struktur eller del i en annan? Utgångspunkten är Kommissionens förslag och de mänskliga rättigheterna, säger Charlotta Wickman.

Hon menar att det viktiga är att de är en megafon för de behov som finns bland romerna.

– Och vi måste hämta in den kunskap som finns hos dem. Vi kommer att hitta ett sätt att få in så många olika röster som möjligt.

I kommissionens förslag fanns en tänkt budget på 20 miljoner.

– Vi har ännu inte börjat tänka på budget, men det känns ändå bra att vi har kommissionens förslag som utgångspunkt, säger Karin Kvarfordt Niia.

Efter det att utredningen avslutades i februari 2018 ligger på remiss för att inhämta synpunkter från berörda aktörer, såsom romska organisationer.

– Sedan kommer förslagen, med remissyttrandena, att beredas i Regeringskansliet inför beslut av regeringen, berättar Charlotta Wickman.

BAKRO

Bakro på Mångkulturellt centrum

På Mångkulturellt centrum i Fittja har utställningen Bakro hängt 2018. Den 21 september var Fred Taikon, Bengt O Björklund och Ulf Lundkvist där och berättade om serien och dess tillkomst.

Text och foto: Bengt O Björklund

I teckningarna som hänger i en av de stora lokalerna på nedre våningen reflekterar karaktären Bakro över aktuella händelser som i olika utsträckning påverkar romernas tillvaro och liv och han är aldrig sen att ge svar på tal.

”Han åskådliggör vad diskriminering och

utanförskap betyder på ett skämtsamt men också krasst vis; i hans värld resulterar de vanligaste fördomarna i att de blir parodier på sig själva. ”Bakro noterar att kränkande register över romer i

Stockholm gjorts till – ett kulturarv. Den öde campingplatsen har blivit fullbelagd när han kommer dit. Vännen som försöker läsa om romernas rättigheter kan bara se tomma sidor. Han tänker att det nu måste vara valtider eftersom en del politiker visar intresse.

När någon säger att rasisterna tycks ha blivit fler, påpekar han att de alltid funnits men att de nu fått ett parti att rösta på. På en snörök gata ser han skylten RASRISK och undrar om till och med vintern gör reklam för Sverigedemokraterna.

Han driver också hejdlöst med sina egna – den vida definitionen av ”familj” som förvandlar sjukhusbesöken till stormöten och den stolta individualismen som krönt många ”kungar”. Där finns i allt detta en vemodig ton.” / Citat ur Thomas Hammarbergs förord till boken..

Bakro fyller tio år

I mitten av oktober 2012 var det vernissage på Skarpnäcks bibliotek av den nya utställningen om seriefiguren Bakro, en originalserie som gått i É Romani Glinda i tio år. Med på vernissagen fanns både tecknaren Ulf Lundkvist och seriens manusförfattare Bengt O Björklund.

Samarbetspartner på biblioteket var Leila Karimi.

Text: ÉRG Foto: Rosario Ali

Fred Taikon inledde festligheterna med att berätta lite kort om seriens tillkomst. Han överlämnade sedan mikrofonen till Bengt O Björklund som berättade om hur han och Ulf Lundkvist först träffades och om hur deras samarbete började.

– Vi träffades första gången när jag arbetade på tidskriften Socialtjänsten. Ulf gjorde en hel del illustrationer där. Senare när jag började arbeta på Skandinavien direkt, en tidning som gick ut till landets alla sjuksköterskor,

föreslog jag för redaktionschefen Jens Liljestrand att ”ska vi inte etablera ett samarbete med Ulf?” Och så blev det. Tillsammans gjorde vi serien Fia om en lakonisk sjuksköterska i flera år, sade Bengt.

Senare när Bengt började på É Romani Glinda 2001 gjorde han samma kupp igen och föreslog för Fred att ”borde vi inte ha en serie om en rom?” Och så blev det.

Att serien är uppskattad märks.

– Det är många romer som kommer

fram till mig och säger att de är mycket förtjusta i den, säger Bengt. Det är även många andra som gillar serien och som kanske för första gången uppmärksammar ett problem, till exempel att romer inte släpps in på campingen trots att de har förbeställt plats.

Serien driver både med majoritetsbefolkningens och med romernas fördomar. Den är även rent vitsig när andan faller på.

Bakro blir bok

Efter över tio års produktion av teckningar i É Romani Glinda har Bakro äntligen fått en egen bok. I slutet av februari var det boksläpp på Fullersta Gård i Huddinge. Det var samtidigt vernissage på utställningen med Bakrobilder i lite större format.

Text och foto: ÉRG

Sedan starten 2004 har serien Bakro av Ulf Lundkvists med sin speciella karaktär och sitt eget universum av hundar, fåglar och märkliga människor förgyllt många roms dag. Det är ett universum som passar den romska seriefiguren Bakro väl. Manus till den lakoniska figuren Bakro har Bengt O Björklund skrivit.

Vibeke Bildt (L), ordförande i kultur- och fritidsnämnden, fick inviga utställningen.

– Det är viktigt att vi granskar oss själva och hur vi ser på omvärlden. I ljuset av det är Bakro ett hjälpmedel. Här tvingas vi konfronteras med våra förutfattade mening-

ar. Vi får också en spegel att skratta åt.

Fred berättade lite om hur man i pedagogiskt syfte använder utställningen.

– Vi föreläser och har workshops med högstadieselever. Då pratar vi om diskriminering och kränkning och om hur långt kan man driva ett skämt innan någon känner sig kränkt.

Bengt berättade att ibland ser han hela scenen i serierutan framför sig andra gånger får Ulf helt fria händer.

– Jag känner ju till det universum där Bakro befinner sig med sina hundar och fåglar och märkliga människor. Så det är ofta lätt att se hela scenen framför sig.

Sedan blir det ju aldrig helt som jag tänkt mig utan bättre.

Ibland kan det bli svårt, menar Ulf.

– Som den där gången då jag skulle teckna en pressad rasist i en kinesisk kemtvätt.

Fred menar att det har varit en stjärna i kanten att ha med Ulf Lundkvist.

– Det känns extra bra att äntligen kunna få göra en bok med Ulfs teckningar och att vi kan ge något tillbaka till Ulf som under över tio års tid har ställt upp gratis i tidningen. Tack Ulf dina teckningar höjer tidningens status, avslutade Fred.

Minglet under invigningen.

RKC slår upp portarna

Den 16 februari 2004 öppnade Romskt Kultur Centrum sina portar på Lingvägen 100 i Gubbängens centrum. Romer, förvaltningar och andra intresserade av romsk kultur var inbjudna till öppet hus. Cirka 250 personer hann med att besöka RKC under dagen.

Text och foto: Bengt O Björklund

Det var trångt om utrymmet när Romskt Kulturcentrum slog upp portarna 2004. Romer och icke-romer minglade och åt av de upplagda specialiteterna på borden, hembakad "saviako", romskt bröd, och snittar av olika slag. Många lyckönskningar, gratulationer och blommor delades ut av gästerna.

Styrelsen för RKC guidade runt besökarna i centret medan bulgariska musikanter spelade romsk musik blandat med jazz.

Fred Taikon inledde invigningen med att hälsa alla välkomna på romska för att låta gästerna höra hur en av de romska dialekterna låter.

Stockholms stad beslöt 2001 att stödja ett projekt om ett romskt kulturcentrum med en miljon kronor. En romsk arbetsgrupp bildades som senare blev styrelsen i RKC. Sedan dess har regelbundna möten hållits i Kulturförvaltningens lokaler, tillsammans med Kulturförvaltningens Mats Sylvan, Integrationsförvaltningens Anne-Marie Algemö och Kulturrådets Anja Paulin som

medverkat som observatör.

– På RKC ska man kunna vända sig för att få information om romer av romer. Hit ska man kunna komma och läsa romsk litteratur. Titta i arkiv av olika slag, lyssna på romsk musik och senare, när vi är igång, ska man kunna se filmer om romer. Hit ska man kunna ta sig för att delta i olika cirklar. Vi skulle vilja kunna hålla kurser i olika romska dialekter, lära ut dans, musik och teater. Ja möjligheterna är många bara vi får växa in i dem i lagom takt. Vi har ett stort och nära samarbete med Integrations- och Kulturförvaltningen och ett samarbete mellan bildningsförbunden är på gång, säger Fred Taikon.

Gunnar Sandell är ledamot i Farsta Stadsdelsnämnd.

– Här i Farsta bor det 40 000 personer. Här finns många kulturer bland oss och det är vi stolta över, det är en stor tillgång för oss. Det är viktigt att vi bevarar dessa olika kulturer. Nu får vi ytterligare

en tillgång i form av det romska kulturcentret i Gubbängen. Vi ser fram emot ett fint samarbete i framtiden, säger Gunnar Sandell i sitt välkomsttal.

Gunilla Lundgren är författare. Hennes 35 åriga arbetet med att skriva böcker om och med romer har gjort att hon har samlat på sig ett stort material bilder och annat material som hon nu skänker till RKC.

– Jag har gjort ett album på en del av de material som jag har sparat och det var väldigt roligt att få göra, en enorm glädje för mig. Därför vill jag tacka för de tjugo böcker jag har skrivit om romer som jag dessutom vill skänka till RKC.

Eva Schöld är kulturdirektör.

– Det är ett mål som är uppfyllt för oss på kulturförvaltningen och en dröm för alla som har arbetat med att försöka åstadkomma ett romskt kulturcentrum. Det har varit en lång väg hit för många. För oss blev det en realitet en dag i maj tjugohundraett, då Hardy Hedman kallat några av oss till stadshuset för att diskutera tillkomsten av ett romskt kulturcentrum. Hardy Hedman var då borgarråd och han hade många år tidigare motionerat i frågan, men det dröjer innan saker och ting kommer till beslut i Stadshuset. Men då, tjugohundraett, kom beskedet att det fanns ett uppdrag, det fanns pengar. Och vi från kulturförvaltning-

en tillsammans med kollegorna från integrationsförvaltningen fick uppdraget att fungera som lotsar för att få skutan i hamn.

Att de fem romska grupperna över huvudet taget får till ett samarbete med oss och våra kollegor känns som en framgång, men det är viktigt att framhålla att det som vi inviger idag inte är slutpunkten, utan det är nu det tunga jobbet börjar.

Som Integrationsnämndens ordförande överlämnar Terese Lindberg en gåva. Det är bilder som hängde på väggarna samt pressklipp om romer som staden samlat från slutet av 50-talet.

– Det känns skönt att få överlämna den historiska beskrivning dit där den hör

hemma, i det romska kulturcentret.

Rosa Taikon tyckte det hela var roligt.
– På 60-talet när de flesta kusiner och tanter, som ni ser på alla de fantastiska bilderna som hänger här på väggarna, bodde i gettolägren ute i Skarpnäck och Ekstubben, då försökte vi att få en lokal där vi kunde träffas och vara tillsammans. Vet ni vad vi gjorde då? Det fanns en skogsdunge ute på Ekstubben där vi träffades på sommaren och när det blev dans och musik satt vi på berghällen och spelade.

Även Rosa överlämnade en gåva till centret i form av lillasyster Katarinas alla Katiziböcker som består av fjorton band.

Maj Beijer, från myndigheten för sko-

lutveckling, hade med sig två kassar med böcker på olika romska dialekter.

Thomas Hammarberg, generalsekreterare för Olof Palmes Internationella Centrum, berättade om situationen för romer i Europa, hur läger i Östeuropa ser ut.

– Den första maj får EU nya medlemmar och i flera av de länderna förtrycks romerna fortfarande systematiskt. Dessa länder har fortfarande inte levt upp till de krav som gällde för att vinna medlemskap, men de har fått det ändå. Det är kolossalt viktigt att vi bevakar den diskriminering som pågår i Tjeckien, Slovakien, Ungern och Rumänien så att det blir ett stopp på den.

Romsk konferens

Mediabevakning var stor när RKC invigde kulturkonferensen på Musikmuseet i Stockholm 2004. Många romer från när och fjärran fyllde den stora salen. Kulturpersonligheter från 24 länder var inbjudna att berätta om sina kulturer.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ERG

– Vi kan inte ändra på historien eller ge tillbaka ett förlorat kulturarv, men vi kan se till att det inte händer igen genom att belysa och ta fram den romska kulturen idag. Vi kan se framåt och säga, det som har hänt får aldrig upprepas. Den här konferensen är ett stort steg i den riktningen, genom att visa upp, belysa, diskutera problem och klargöra frågor kan vi lära oss och gå framåt, sade Marita Ulvskog.

Erik Nilsson, kultur- och skolborgarråd i Stockholm pratade om vikten av fler mötesplatser, om att kulturen borde vara en arena där alla kan mötas. Han talade också specifikt om Stockholm.

Efter den pampiga inledningen, då Fred Taikon, ordförande i RKC även officiellt fick ta emot den symboliska nyckeln till de nya lokalerna i Gubbängen i Stockholm av Erik Nilsson, följde tre mycket givande och spännande dagar.

Konferensen riktade sig till europeiska företrädare för romsk kultur, kulturarv och mänskliga rättigheter; romska natio-

nella och internationella organisationer och föreningar, romska kulturinstitut, museer, forsknings- och utbildningscentra, bibliotek, redaktioner, förlag, nätverk och enskilda kulturpersonligheter. Med fanns även företrädare för myndigheter och förvaltningar, media, folkrörelser, institut och organisationer som arbetar

med frågor kring romernas kultur, bistånd och kulturutbyte.

– Syftet med konferensen var att finna former för att förbättra romernas kulturella situation och synliggöra romernas kultur och kulturarv, berättar Fred Taikon.

Under de tre dagarna fanns det fyra moderatorer, Claude Chan, European Roma Right Center i Budapest, Agnes Daroczi, Roma Versitas, Ungern, Miranda Voulasranta Finland, Concil of Europe Migration and Roma department in Strasbourg, samt Hristo Kyuchukov, Roma Union Bulgaria.

Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth lyssnar på Rosa Taikon framför Gustav Vasa på Nordiska museet i Stockholm.

Silversmed och förkämpe

En av Sveriges mest kända romer är Katarina Taikon, men hennes storasyster Rosa Taikon går även hon till historien som en av Sveriges främsta silversmeder och och en romsk röst som krävde rättvisa åt alla romer under hela sitt liv.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ERG

Rosa Taikon har tagit det romska silversmidet vidare genom att drömma sig tillbaka och minnas hur hennes far och farfar skapade sina silver- och guldsmycken. Gamla bilder med romer upplådda i fina dräkter med ett gammalt smycke, var ofta en inspirationskälla till ett nytt skapande.

Ofta kan man se hur det gamla silverknappmönstret lyser igenom som en röd tråd i hennes alster. Silverknapparna som hennes farfar och far hade i sina rockar såg ut som Rosa brukar beskriva dem, som kupiga kvinnobröst.

Rosa arbetade i många år tillsammans med sin man, silversmeden Bernt Janusch i det gamla skolhuset i Floor, nära Ytterhogdal. Där skapade de smycken som ledde till många kulturstipendier. Nästan vartannat år från 1968 och fram till år 1998 har Rosa mottagit olika stipendier och därefter fick hon tre år i rad Konstnärsnämndens arbetsstipendium.

Hon har varit med på grupputställningar på Liljevalchs, Bukowskis och Kulturhuset i Stockholm. The Royal Dublin Society Hall, La conciergeri i Paris och flera har visa hennes verk.

En gång blev Rosa Taikon korad till tusensköna på 40-talets Nalen.

Rosa hade en utställning för många år sedan på biblioteket i Tyresö i Stockholm. Då utsattes biblioteket för ett fräckt inbrott och smycken stals för 240 000 kronor.

"Silverdrottningen" kallades hon med stora bokstäver på en helsida i Göteborgsposten 2008 och Rosa blev verkligen hyllad som en drottning när en utställning med hennes smyckekonst öppnades på Röhsska museet i Göteborg. Invigningen hörde till en av museets bäst besökta, man var tvungna att byta utställningshall för att få plats med alla som kommit, inte bara för att se utställningen, men också för att få se och höra Rosa berätta.

Den romska flaggan fladdrade på museets flaggstång och utmed hela fasaden mot gatan. Det var festligt, folkligt och fullsatt på Röhsska museet. I monterarna blixtrade guld och silver från de strålande smyckena. Det var som att gå in i en skattkammare.

Det som först mötte besökaren var Rosas underbart vackra bälte, halsband, hårsänne och halssmycke tillverkade för många år sedan för system Katarina Taikon.

Enligt romsk tradition går hantverket vidare på svärdssidan.

Rosas far Johan Taikon var den siste romske silversmeden i Sverige och när Rosas bror gick bort valde hon att själv bära traditionen och hantverket vidare. Efter en kvällskurs på 74 timmar gick hon upp till rektorn på Konstfack med sina förstlingsverk och blev antagen. På Konstfack gick hon i fem år.

Hon fick möjlighet att ställa ut på Nationalmuseum och därefter gjorde hon mer än 400 utställningar inom och utanför Sverige. På Röhsska har hon ställt ut två gånger tidigare på 70-talet och museet förvärvade då en ring och ett armband. Hon är även representerad i Nationalmuseums samlingar liksom på en lång rad andra museer i Sverige och i utlandet.

Det var både i form och i teknik som Rosa Taikon utvecklade den romska traditionen. Formerna hon använde är lika uråldriga som filigrantekniken, ett sätt att bearbeta silvret som känns igen i etruskiskt, egyptiskt och feniciskt silversmide samt i enstaka stenåldersfynd i Sverige. Gravfynd från vikingatiden har visat att armband och ringar ofta är smyckade med tvinnade silvertrådar, troligen en influens från färder i Österled. Tekniken används fortfarande i bland annat Indien.

Filigran är en sammansättning av det latinska ordet för tråd, filum, och korn, granum. Rosa Taikon behärskar denna teknik till fulländning.

– Den kräver tålmod och noggrannhet, något som gör att den ligger för kvinnor, säger Rosa som kan löda två guldkulor på en silverplatta inte större än ett knappålshuvud.

2011 gjorde Rosa Taikon ett bejublat framträdande under sin vernissage på Nordiska museet i september. Cirka 500 personer fyllde den öppna platsen framför Gustav Vasa på sin tron i stora salen.

Rosas silversmide fanns till beskådning där under resten av det året.

Inviqningstalade gjorde kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth, men den lilla, men intensiva och ettriga, damen lyckades som vanligt stjäla hela showen med sin charm och sitt engagemang.

Hans Caldaras, en nära släkting till Rosa, var givetvis där och dagen till ära hade han med sig sitt Roma Hot Band. Han berättade sedan hur släkten Caldaras och Taikon kom Från Ryssland till Haparanda i slutet av 1800-talet innan bandet började spela. Musiken fyllde det enorma rummet och gav än mer känsla åt de romska sånger Hans sjöng.

Nordiska museets styresman, Christina Mattsson, med Gustav Vasa i ryggen, kungen som utvisade alla romer till Finland, menade att detta var verkligen rätt plats för Rosas smycken.

De smycken som Rosas far Johan gjorde gick enbart till romska kvinnor. Idag arbetar Rosa med att förnya det konstnärliga uttrycket i sitt silversmide.

– I den romska kulturen var silversmidet ett manligt hantverk, av tradition var det

Rosa under mottagningen på Rhösska museet i Göteborg 2008.

inget som kvinnor sysslat med. Min far gick i lära hos guldsmeder i Samarkand. Jag kunde vakna på nätterna i husvagnen av att min far arbetade. En spritlampa brann med ett väsende ljud och med ett smalt mässingsrör blåste han ut elden över silverstycket. Där hade han lagt små silverkulor, granalier, tillsammans med silvertrådar i ett mönster. Jag fortsätter att arbeta med den gamla tekniken, men i nya former.

Rosa berättar om hur hon på sextioalet sökte in på en smideskurs på Stockholms universitet och hur hon med ett arbete från den kursen kom in på Konstfack i Stockholm.

– När min bror dog spelade jag fortfa-

rande trummor i ett romskt dansband. Det fanns ingen som kunde ta hand om den lilla skärvan av romskt silversmide.

Och resten av historien är väl känd. Rosa har idag blivit något av en kulturi-kon och det syntes verkligen under vernissagens sista timme. Kön som ringlade framför henne där hon satt på en stol i själva utställningshallen verkade aldrig ta slut. Alla ville de gratulera och hälsa på denna fantastiska kvinna.

Under våren 2017 gick Rosa Taikon ur tiden vid 90 års ålder. En av romernas starkaste och envetnaste röster hade tystnat.

Rosa berättar om sin smideskonst på Rhösska museet.

Skånepolisen i krishantering med romerna i Malmö.

Ett etniskt register

Den 23 september 2013 briserar nyheten om skånepolisens hemliga och olagliga register på 4029 romer spridda över hela landet. Registret kunde användas av många poliser i sitt arbete.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ERG

Över tusen av de registrerade är barn. Många av de registrerade är ostraffade. Det handlar istället om en kartläggning av släktband: ett biologiskt och etniskt baserat register. Mappen hette "Kringresande" i Skånepolisens datorsystem. I den mappen fanns en stor datorfil med namnet "Total". De äldsta människorna i registret finns inte längre. De föddes i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet.

De romska barnen utgör över en fjärdedel av registret. De yngsta hamnade i registret 2011 när de bara var några månader. Av de över tusen barnen i registret är 842 födda på 2000-talet.

Det var polisen i Lund som startade registret som har hanterats av polismyndigheten i Skåne. Även Rikskriminalen i Stockholm, Länskriminalen i Skåne och kriminalunderrättelsetjänster i flera städer har haft tillgång till registret.

Redan samma dag, den 23 september

2013, inledde polisens enhet för internetredningar arbetet med en anmälan mot registren. Integrationsminister Erik Ullenhag kom till tals senare på dagen.

– Jag blev upprörd när jag läste om det. Det här är registrering på etnisk grund, det är olagligt. Jag blir ledsen, det finns ju en historia med övergrepp som drabbat romer, sade Erik Ullenhag till DN.

De som hamnat i polisens särskilda register för romer kan ha rätt till skadestånd från staten, säger Sigurd Heuman, ordförande i Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden.

– Det här var verkligen omskakande information, jag blev alldeles förskräckt och insåg genast att det här är något vi måste kasta oss över, säger Heuman om DN:s avslöjande.

Även Rikspolischefen Bengt Svenson blir mycket upprörd över att polisen i Skåne haft ett register över romer.

– Jag har inte fått svar på vad det använts

till och det gör mig än mer förbannad och får mig att undra varför man över huvudtaget har gjort det, säger han till DN.se

Han säger också att registret är helt i strid mot gällande lagstiftning.

Även DO blir inkopplade samma dag. Diskrimineringsombudsman Agneta Broberg ser allvarligt på situationen och inleder en utredning.

– Det är djupt oroväckande om ett sådant register finns och det leder in på frågan om det här är otillåten etnisk profilering, säger Agneta Broberg till DN.

Även Datainspektionen ser mycket allvarligt på det som hänt. Myndighetens jurister utesluter inte att inleda en granskning, men avvaktar Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden tillsyn i ärendet.

Överåklagare Mats Åhlund säger att det finns anledning att misstänka brott.

– Jag har tagit del av uppgifterna som framgår i DN och har för avsikt att inleda en förundersökning för brott mot personuppgiftslagen, säger Mats Åhlund.

Innan dagen var slut hade även Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, Nils Muiznieks, uttryckt stark kritik till svenska polisens agerande.

– Det är oroväckande att det i 2100-talets Europa finns en polismyndighet i ett demokratiskt land som ägnar sig åt etniskt profilering, sade han bland annat.

Men skandalen skulle växa. Trots skånepolisens försäkran om att det inte fanns fler register avslöjar DN ytterligare ett omfattande register över romer. 997 människor finns i detta andra register.

De skånska polischeferna sade vid en presskonferens att massregistreringen av romer var kopplad till en brottsutredning om grov misshandel. De kunde inte svara på hur det gått med utredningen, om den lett till åtal eller lagts ned.

Länspolismästare Klas Johansson hade svårt att ge en bra förklaring till varför de registrerat små barn och döda människor. Han och hans polischefskollega Petra

Stenkula förnekade bestämt att det skulle handla om registrering på etnisk grund.

– Jag vet inte varför de valt beteckningen ”Kringresande” på mappen. Det kan ju ge vissa associationer. Jag förutsätter att det rör sig om kringresande som begår brott, sade Petra Stenkula då.

Det dröjde över ett dygn innan statsminister Fredrik Reinfeldt uttalade sig i frågan.

– Ja, det är ju inte tillåtet enligt svenskt lagstiftning med diskriminering, och jag noterar att väldigt många har reagerat väldigt starkt mot detta. Jag förstår om många romer känner sig utpekade av det som har skett, var hans bleka uttalande till DN.

Även Thomas Hammarberg, som arbetat för både Europarådet och Amnesty, gjorde sig hörd.

– Regeringen måste tillsätta en bred kommission där romer är representerade med uppgift att genomlysna varför svenska myndigheter fortfarande präglas av de fördomar som ligger bakom polisregistret. Det här är en enorm skandal men på något vis ändå inte förvånande, sade Hammarberg.

Polisledningen i Skåne måste ta sitt ansvar och avgå efter avslöjandena om att tusentals personer registrerats enbart för att de har romskt ursprung. Det ansåg folktoppartisten Roger Haddad som satt i rikspolisstyrelsens styrelse.

Att en av SD:s riksdagsledamöter, Thoralf Alfsson, försvarade registret var väl ingen överraskning.

Nyheten om registret spred sig också internationellt. Många utländska medier tog upp skandalen.

11 romer stämmer staten

2016 stämde två romska familjer staten med anledning av Skånepolisens olagliga spaningsregister. I två dagar fick parterna i målet förhöra vittnen och plädера för sin sak. Civil Rights Defenders var romernas ombud, Thomas Hedstrand från JK företrädde staten.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

När alla tillsynsmyndigheter sagt sitt om det romska registret handlade det till slut bara om tekniska fel i själva registerhanteringen. Något som JK såg allvarligt på och bestämde att ersättning på 3000 kronor skulle utgå till de som felaktigt registrerats. Men varken Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, SIN, Datainspektionen, DI, Justitieombudsmannen, JO, Mats Åhlund, överåklagare vid Riksenheten för polismål eller Justitiekanslern, JK, kom fram till att registreringen skett på etniska grunder, trots det uppenbara: ett enormt släktträd med romska familjer som upprättats utan anknytning till brott.

I sitt inledande anförande i hovrätten underströk John Stauffer från Civil Rights Defenders att det på många sätt är styrkt att det handlar om ett etniskt register.

– De är registrerade enbart för att de är romer. Vi vill att Tingsrätten utdömer 30 000 kronor eller ett belopp som anses

skäligt. DNs avslöjande visar att det nästan enbart handlar om romer och att över tusen av dem var barn. Att vara med i registret är ett utpekande som rom.

I pilotfallet som Tingsrätten ska ta ställning till har Fred Taikon med familj och Adam Szoppe med familj stämt staten och kräver 30 000 kronor till var och en.

– Ingen av dessa familjer har någon koppling till Staffanstorps kommun i Skåne. Flera av dem har dessutom bott i Italien i större delen av sina liv.

Thomas Hedstrand var ombud för JK. Han bestred givetvis de kärandes yrkanden och påståenden.

– Registreringen har inte skett enbart för deras etniska tillhörighet. Den handlar enbart om brottsförebyggande verksamhet.

I slutpläderingen tryckte Johanna Westeson på att det är bevisat utom tvivel att det handlar om ett etniskt register.

– Det är otroligt att käranden har registrerats. De är ostraffade och bor i Stockholm. De kärande har registrerats enbart för att de är romer i ett släktträd med bara romer.

Hon menar att det är polisens syn på romer som särskilt brottsbenägna som ligger bakom registreringen.

Den 10 juni samma år kom så domen som många väntat på. Tingsrätten gick helt på de kärandes linje och dömde staten att betala ut 30 000 kronor till var och en av de elva käranden.

Men staten, genom JK, överklagade domen, främst för att man tyckte att ersättningen var för hög. I mars 2017 tog Svea hovrätt upp målet. Liksom i Tingsrätten var det Civil Rights Defenders som var romernas ombud.

I slutet av april kom domen. Hovrätten fastställer Tingsrättens dom!

5 FOLK FESTIVAL

Romenge

5 folk festival – En folkfest

5 Folk Festival, med Sveriges fem nationella minoriteter i fokus var ett mycket lyckat inslag i Stockholm när det drog igång 2014. Under tre dagar synliggjordes de fem nationella minoriteterna och deras kultur av É Romani Glinda. Sedan har det gått av bara farten. 2019 gick den sjätte festivalen av stapeln.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG team

Festivalen inleds varje år på Nationaldagen för att sedan avslutas med två dagar på den stora scenen i Kungsträdgården. De första två åren var festivalen en del av Stockholms folkfestival på Hässelby slott.

I minoritetstältet kan publiken möta och prata med Sveriges fem nationella minoriteter. I tältet finns det också utställningar och informationsmaterial. Det finns alltid gott om kaffe, tilltugg, vatten och läsk. Det är en mycket lyckad plattform där besökarna tryggt kan ställa de frågor de inte vågat ställa tidigare.

– Besökarna kunde lyssna på oss när vi berättade om vår historia i Sverige, säger Fred Taikon, ordförande i ÉRG. Tanken har funnits länge, men den dök upp på nytt under Bokmässan i Göteborg där vi samlat de fem nationella minoriteterna för att gemensamt lyfta våra kulturer.

Tydligen har denna tanke funnits på andra håll, bland annat i Skarpnäck.

– Stadsdelsförvaltningen i Skarpnäck hörde av sig och företrädare för de fem grupperna samlades där. Vi kom fram till att nu var det dags, berättar Fred.

Under dagarna i Kungsträdgården får man prova på att dansa med kända dansinstruktörer som undervisar i flamenco, i finsk tango och i klezmerdans.

De första åren öppnades festivalen av den kände Kungsträdgårdsprofilen Sam Carlquist tillsammans med konferencieren och projektledaren för 5 Folk Festivalen Mia Taikon.

Under de sex år som festivalen varit igång är det många kända och okända musiker som stått på scenen, både från Sverige och från andra länder.

Mellan varje nummer talar man från scenen om diskriminering, utanförskap

och minoritetsfrågor. Ofta har lokala Stockholmspolitiker fått stå till svars för sin minoritetspolitik.

En av dem som uppträdde under första festivalen var "True talent" vinnaren Dimitri Keiski. Att han var populär gick det inte att ta miste på. Publiken gick igång så fort han visade sig på scenen.

Judar och romer har även uppträtt tillsammans. Den romske sångaren och aktivisten Hans Caldaras och de judiska sångerskorna Basia Frydman och Anne Kalmering intog scenen den första sommaren.

En annan huvudattraktion var Arja Saijonmaa – den kända sverigefinska sångerskan som alltid stått på de utsattas sida.

Helène Don Lind

Dimitri Keiski uppträdde den första sommaren.

Minoritetstälten i Kungsträdgården.

Stevo Kuzhikov minns

Jag har en särskild relation till Romani Glinda. Då jag som ung aktivist kämpade tillsammans med många andra romska aktivister för att lyfta fram romerna och romernas rättigheter i Sverige.

Romernas kamp för lika rättigheter och erkännande ledde fram till att Sverige ratificerade Europarådets konvention om landsdels- och minoritetsspråk år 1999/2000, en milstolpe i romernas kamp om lika rättigheter. För mig är det då som arbetet började på allvar med romernas integration i Sverige. Detta ledde till att romerna kunde ställa större krav på staten och statliga institutioner där public service var/är en viktig del. Efter många möten och samtal med SR fick vi år 2002 igång det första programmet på romska i radion. Därmed startade Radio Romano.

När E Romani Glinda startade/bildades 1999 fick vi ett efterlängtat verktyg och vi kunde följa romernas kamp, aktiviteter och arbetet för mänskliga rättigheter.

Tidningen har under åren utvecklats, förnyats, förbättrats och har underlättat för romer och icke-romer att följa arbetet på nära håll. Den har informerat och bevakat alla stora möten, seminarier, konferenser, konserter och andra evenemang.

E Romani Glinda har betytt väldigt mycket för mig personligen som romsk aktivist, men även som tjänsteman för att förmedla mina tankar och kommentarer vidare. ERG har även varit en röst till alla romer som kunde följa och ta del av det som händer i Sverige.

**Hälsningar
Stevo**

Soraya Post,
Nyamko Sabuni
och Domino Kai.

Romskt inslag på Bokmässan

2007 var första gången det stod en romsk monter på Bok & Biblioteksmässan i Göteborg. Det var É Romani Glinda som tillsammans med Delegationen för romska frågor stod för det historiska inslaget. Genom åren skulle det bli fler monstrar med ERG.

Text och foto: Bengt O Björklund

När bokmässan gick av stapeln 2007 var É Romani Glinda där för första gången. Tillsammans med Delegationen för romska frågor hade vi en monter på Internationella torget.

Under fyra dagar samtalade vi med olika besökare kring romska frågor och vi hade en stor samling böcker utställda, skrivna av romer och icke-romer. På hyllorna låg allt från ordböcker på skilda romska dialekter till romsk poesi.

De som besökte oss var lärare, bibliotekarier, språkvårdare, romska aktivister och människor som bara var nyfikna på vad vi hade att erbjuda. Bland andra kom en ung kvinna in i montern och upptäckte Katiziböckerna. Hon strök dem kärleksfullt med handen och fick något fuktigt i blicken. Under vårt samtal kom det fram att hon hade läst samtliga böcker i serien som liten. Hon undrade var man kunde köpa dem idag.

Även Jämställdhets- och integrations-

ministern Nyamko Sabuni hittade till vår monter efter sitt framträdande på stora scenen och före detta ministern Jens Orback tittade också in för en pratstund med gamla romska bekanta från Romarådets dagar.

Som alltid fanns det många olika och intressanta arrangemang som pågick runt om på torget. Maria Leissner, ordförande för Delegationen för romska frågor, uppträdde både på den stora och på den lilla scenen. Föredrag hölls om den nya ordboken på arli som Baki Hasan just blivit klar med och man diskuterade romernas situation i Sverige i dag. Bokförlaget Tranan, som gett ut många av Gunilla Lundgrens böcker, var givetvis också på plats. De presenterade en hel del nya böcker, bland annat uppträdde två vietnamesiska författare och berättade om sina nyöversatta verk.

Fred Taikon och Bengt O Björklund samt delegater från Delegationen för

romska frågor delade ut information och berättade om delegationens och tidningens arbete. Vi spred även DO:s rapport om Diskriminering av romer i Sverige.

Under bokmässan 2012 var ÉRG med igen i samarbete med www.jamis.se. Montern på Internationella torget var lika välbesökt som alltid. Intresset var stort kring den romska frågan. Med i montern fanns även representanter från tre av de andra nationella minoriteterna.

Det här året kom boken om Katarina Taikon, "Den dag jag blir fri" av Lawen Mohtadi. Med på seminariet om boken var Katarinas syster, silversmeden Rosa Taikon och Thomas Hammarberg, tidigare europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter.

Fred Taikon berättade om É Romani Glindas arbete med olika bibliotek i landet.

– Men ligger det på oss nationella minoriteter att söka upp biblioteken när de har en uppsökande skyldighet?

Föreningen ÉRG har också ett nystartat romskt bokförlag som använder sig av bibliotekstjänst för distribution.

– När vi kontaktade de olika biblioteken synliggjorde vi tidningen och boken Marie-Claude – en romsk tjej och då ökade prenu-

merationerna och inköpet av boken. Vi romer vet att romsk litteratur inte är någon kioskvältare, därför är det svårt att få något förlag att ta sig an ett romskt manus. Därför startade vi ÉRG förlag.

Ett annat seminarium som hölls i Kulturrådets monter hade titeln ”Romska röster”. Medverkade gjorde Kati Dimiter-Taikon från den romska tidskriften Le Romané Nevimata, Heléne Jensen från förlaget Podium och Keith Palmroth, romsk rektor på Agnesberg folkhögskola.

Keith berättade om skolan och det arbete de bedriver.

– Vi är här för att bidra till att romska röster blir hörda, sade han.

Kati berättade om Le Romané Nevimatas arbete. Den riktar sig främst

till romska ungdomar och är skriven på romska.

Heléne berättade om Podiums arbete.

– Vi arbetar för att smala böcker ska bli tillgängliga, bland annat böcker på de nationella minoritetsspråken.

ERG förlag presenterar

Georg romen som bytte dragspelet mot gruvhjälm

Berith Kalander är en av de lärare från Kiruna som blev tungen att flytta när LKAB ville ha mer mark till sin gruvnäring.

Hennes far var en av de romer som fick jobb i gruvan på fyrtiotalet. Här berättar Berith hans historia.

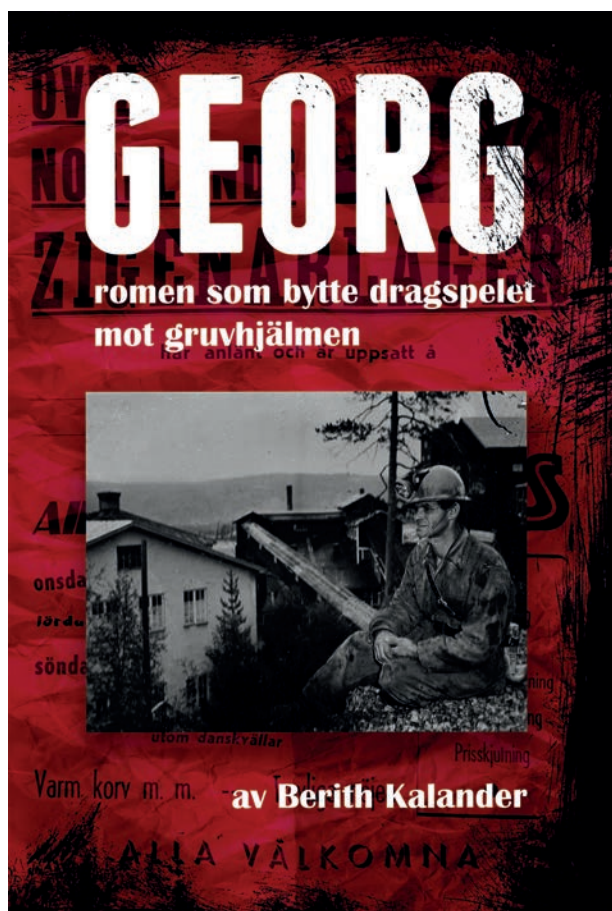
”Drömmen om den vita studentmössan kommer förbli en dröm, men att arbeta i gruvan är en dröm som jag ska se till att den blir verklighet.”

Detta var min pappa Georg Dimitris drömmar. Hans önskan var att få studera, men det som stod i hans väg var det samhälle han växte upp i. Georg var rom. Det innebar att hans chanser att förverkliga sina drömmar var näst intill omöjliga. Att växa upp som rom under förra seklet innebar begränsningar som bland annat att få röra sig fritt i Sverige.

Det har passerat mer än ett sekel från det Georg föddes. Har romerna idag fått bli en del av de samhällen där de lever? Har människor blivit mer fördomsfria vad beträffar det romska folket? Ja, i viss mån, men tyvärr överväger fördomarna.

Georg Dimitri var besviken över det samhälle han levde och växte upp i, ett samhälle som inte hade plats för sådana som honom.

Boken hittar du på www.romskabokhandeln.se

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

É Romani Glinda bjuder in till Förintelsens minnesdag en minnesstund i Hedvig Eleonora kyrka den 27 januari 2020

Den 27 januari 1945 befriades fångarna i koncentrationslägret Auschwitz-Birkenau av Röda armén. Därför manifesterar vi Förintelsens minnesdag, en internationell minnesdag för Förintelsens offer. Minnesdagen är till för att vi aldrig ska glömma nazisternas offer och för att stödja alla de som kämpar mot intolerans, främlingsfientlighet, rasism, antisemitism och antiziganism.

É Romani Glinda sätter som vanligt fokus på romernas historia, ett av de två folk nazisterna ville utrota. Romer och judar skulle inte ha någon plats i det Stortyska riket. Systematiskt utrotades de bägge grupperna.

Medverkande i programmet: Sven Milltoft, Kyrkoherde Hedvig Eleonora församling; Caroline Källner, Forum För Levande Historia; Birgitta Ohlsson, FD Sveriges EU-minister och demokratiminister; Soraya Post, FD ledamot av Europaparlamentet; Fred Taikon, É Romani Glinda; Rosario Ali Taikon, É Romani Glinda; Maria Taikon; É Romani Glinda; Bengt O Björklund, poet och journalist, É Romani Glinda.

Musik: Amé sam rom med solisterna Witt Michaj, Jacob Silberstein, Jany och Patricia Schella samt den finskromska kören Dzivibosko drom.

Minneshögtiden avslutas traditionsenligt med kaffe och dopp.

Tid: 27 januari 2020 kl.17.30 programmet startar 18.00

Observera plats: Hedvig Eleonora Kyrka

T:bana Östermalmstorg

För mer informaiton 070-712 39 91.

Vi reserverar oss för ändringar i programmet.

Svenska kyrkan
HEDVIG ELEONORA FÖRSAMLING

